

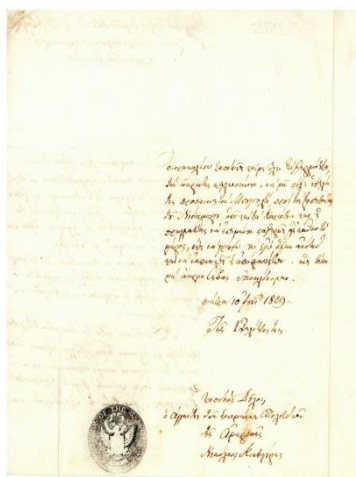

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΩΝ ΑΓΑΘΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ:
ΝΕΕΣ ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
ΤΗΣ ΜΑΡΙΑΣ ΚΟΠΠΑ
(Α.Μ.: 1012202103018)

**Θέμα: « Η μετανάστευση των Αρκάδων στις ΗΠΑ, τον Καναδά και την
Αυστραλία (1900 – 1967)»**

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Φωτεινή Πέρρα
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Θανάσης Χρήστου
Συνεπιβλέπων Καθηγητής: Ιάκωβος Μιχαηλίδης

ΚΑΛΑΜΑΤΑ 2024

Στον σύζυγο μου Σιακωτό Βασίλειο
-Ιστορικό που είναι ο αρωγός μου!

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος.....	5
Εισαγωγή.....	8
Α΄ Κεφάλαιο	
Χρονικό πλαίσιο και αιτίες.....	11
1.1. Η μετανάστευση πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.....	11
1.1.1. ΗΠΑ.....	11
1.1.2. Καναδάς.....	29
1.1.3. Αυστραλία.....	30
1.2. Η μετανάστευση την περίοδο του Μεσοπολέμου.....	35
1.2.1. Αυστραλία.....	35
1.2.2. ΗΠΑ.....	36
1.2.3. Καναδάς.....	38
1.3. Η μετανάστευση μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο.....	38
1.3.1. Η Αυστραλία.....	40
1.3.2. ΗΠΑ.....	42
1.3.3. Καναδάς.....	44
Β΄ Κεφάλαιο	
Οι προορισμοί και η νέα πατρίδα.....	46
2.1. Η υπερπόντια μετανάστευση.....	46
Γ΄ Κεφάλαιο	
Η προκοπή και η δημιουργία.....	51
3.1. Το αμερικάνικο όνειρο.....	51
3.2. Η δημιουργία κατά το μεσοπόλεμο.....	55
3.3. Η φυγή μετά την κατοχή.....	56
3.3.1. Αυστραλία.....	56
3.3.2. ΗΠΑ.....	58
Δ΄ Κεφάλαιο	
Η προσφορά των μεταναστών στην πατρίδα.....	60
4.1. Η συμμετοχή στους πολέμους.....	60
4.1.1. Η.Π.Α.....	60
4.1.2. Καναδάς.....	63

4.1.3. Αυστραλία	64
4.2 Τα εμβάσματα και η ελληνική οικονομία.....	65
4.3 Τα ευεργετήματα	73
4.4. Η κοινοτική οργάνωση των Ομογενών.....	76
4.4.1. Αυστραλία	76
4.4.2. Καναδάς	76
4.4.3. Η.Π.Α	80
4.5 Η αντίσταση στον εξαμερκανισμό και η διατήρηση της εθνικής ταυτότητας...	85
4.6. Κριτική για την μετανάστευση.....	95
Επίλογος	103
Πηγές και Βιβλιογραφία.....	105
Παράρτημα	110
Περίληψη	113

Πρόλογος

Κατάγομαι από δύο χωριά της Αρκαδίας, τη Βλαχοκερασιά και τις Καλτεζές, τα οποία είναι πλησιόχωρα μεταξύ τους και έχουν βιώσει έντονα το μεταναστευτικό φαινόμενο. Στην παιδική και εφηβική μου ηλικία, οι συζητήσεις γύρω από τη μετανάστευση και τα παιδιά που λείπανε στα ξένα ήταν καθημερινές και γεμάτες συναισθηματική φόρτιση. Οι μεταναστευτικές ιστορίες των συγγενών και των γειτόνων μας διαμόρφωσαν την κοινωνική και πολιτισμική ταυτότητα των κοινοτήτων μας. Μετά το 2000, παρατηρήθηκε μια μείωση στις επισκέψεις των ομογενών στην Ελλάδα. Η εισαγωγή του ευρώ το 2002 έκανε την Ελλάδα ακριβότερη για τους Έλληνες του εξωτερικού, γεγονός που συνέβαλε στη μείωση των επαφών με την πατρίδα. Κάθε μέρα, αντικρίζω τη μεγαλοπρεπή εκκλησία της Παναγίας, την οποία έχτισαν οι Βλαχοκερασιώτες του Πίτσμπουργκ το 1960. Αυτή η εκκλησία αποτελεί σύμβολο της αγάπης και της νοσταλγίας των μεταναστών για την πατρίδα τους. Η εργασία αυτή αποτελεί μια ευκαιρία να ερευνήσω τη βιοματική μου εμπειρία και να διευρύνω τη συλλογική μνήμη της ιδιαίτερης πατρίδας μου. Επιθυμώ να εμβαθύνω τόσο στην ιστορία των ανθρώπων και των οικισμών της Αρκαδίας όσο και στην ιστορία του νεοελληνικού κράτους μέσα σε μια αμφίδρομη σχέση μητρόπολης-Διασποράς.

Η έρευνά μου επικεντρώνεται στην ανάλυση του μεταναστευτικού φαινομένου από τη Βλαχοκερασιά και τις Καλτεζές προς τις ΗΠΑ, τον Καναδά και την Αυστραλία. Θέλω να κατανοήσω τους λόγους που ώθησαν τους ανθρώπους να εγκαταλείψουν τα χωριά τους και να αναζητήσουν καλύτερες συνθήκες ζωής στο εξωτερικό. Επίσης, επιδιώκω να εξετάσω τον αντίκτυπο της μετανάστευσης στις κοινότητες που άφησαν πίσω τους, καθώς και την επιρροή των ομογενών στη διαμόρφωση της νεοελληνικής ταυτότητας.

Η έρευνά μου βασίζεται σε δύο κύριες πηγές: τα βιοματικά δεδομένα και τις ακαδημαϊκές μελέτες. Στο βιοματικό επίπεδο, θα συγκεντρώσω προσωπικές μαρτυρίες και αναμνήσεις από συγγενείς και γνωστούς που έχουν ζήσει τη μετανάστευση. Αυτές οι μαρτυρίες θα αποτελέσουν πολύτιμο υλικό για την κατανόηση των εμπειριών των μεταναστών και της επίδρασης της μετανάστευσης στις κοινότητες των χωριών μας. Σε θεωρητικό επίπεδο, θα αναλύσω τα βιβλία «Η Κόκκινη Αμερική» του Κ. Καρπόζηλου και «Διασχίζοντας τον Ατλαντικό» της Ιωάννας Λαλιώτου, καθώς και τις διατριβές της Γιώτας Τουργέλη και του

Κωνσταντίνου Διώγου, που έχουν συμβάλει στην ανάδειξη του μεταναστευτικού φαινομένου. Το δίτομο έργο του Πέτρου Σαραντάκη θα αποτελέσει το βασικό εγχειρίδιο αναφοράς για την έρευνά μου, παρέχοντας πολύτιμα στοιχεία και άγνωστα αρχειακά τεκμήρια.

Η μετανάστευση από τη Βλαχοκερασιά και τις Καλτεζές ξεκίνησε στις αρχές του 20ού αιώνα, με αποκορύφωμα τις δεκαετίες πριν και μετά τους παγκόσμιους πολέμους. Οι οικονομικές δυσκολίες, η ανεργία και οι περιορισμένες προοπτικές για πρόοδο στην Ελλάδα ήταν οι κύριοι λόγοι που οδήγησαν πολλούς να αναζητήσουν μια καλύτερη ζωή στο εξωτερικό. Οι Έλληνες μετανάστες εργάστηκαν σκληρά στις νέες τους πατρίδες, αντιμετωπίζοντας πολλές δυσκολίες και προκλήσεις. Ωστόσο, κατάφεραν να δημιουργήσουν επιτυχημένες κοινότητες και να συμβάλουν σημαντικά στην ανάπτυξη των χωρών που τους υποδέχθηκαν. Οι εμπειρίες και οι αγώνες τους αποτελούν πολύτιμο κομμάτι της ιστορίας της ελληνικής Διασποράς. Η κατασκευή της εκκλησίας της Παναγίας στη Βλαχοκερασιά από τους ομογενείς του Πίτσμπουργκ το 1960 είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της διατήρησης των δεσμών με την πατρίδα. Οι μεταναστευτικές κοινότητες διατήρησαν ζωντανή την ελληνική πολιτιστική κληρονομιά και συνέβαλαν στην ενίσχυση των δεσμών μεταξύ Ελλάδας και Διασποράς.

Η μετανάστευση από τη Βλαχοκερασιά και τις Καλτεζές προς τις ΗΠΑ, τον Καναδά και την Αυστραλία αποτελεί μια σημαντική πτυχή της ιστορίας των χωριών μας. Οι εμπειρίες των μεταναστών και η συνεισφορά τους τόσο στις νέες πατρίδες τους όσο και στην Ελλάδα είναι ανεκτίμητες. Η έρευνά μου επιδιώκει να φωτίσει αυτές τις ιστορίες και να συμβάλει στην κατανόηση του μεταναστευτικού φαινομένου και της διαμόρφωσης της νεοελληνικής ταυτότητας.

Θα ήθελα να εκφράσω τις ειλικρινείς μου ευχαριστίες σε όλους όσους συνέβαλαν στην ολοκλήρωση αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας. Πρώτα και κύρια, θα ήθελα να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα Καθηγήτρια κα Φωτεινή Πέρρα, της οποίας η καθοδήγηση, η στήριξη και οι πολύτιμες συμβουλές υπήρξαν αδιαμφισβήτητα καταλυτικές για την ολοκλήρωση αυτής της έρευνας. Η υποστήριξή της, τόσο ακαδημαϊκά όσο και ηθικά, αποτέλεσε πηγή έμπνευσης καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου. Θερμές ευχαριστίες εκφράζω επίσης στους συνεπιβλέποντες Καθηγητές, κ. Θανάση Χρήστου και κ. Ιάκωβο Μιχαηλίδη. Οι κατευθύνσεις και οι παρατηρήσεις τους υπήρξαν πολύτιμες, βοηθώντας με να εμβαθύνω στην έρευνά μου και να βελτιώσω την εργασία μου. Επιπλέον, θα ήθελα να

ευχαριστήσω από καρδιάς τον σύζυγό μου κ.Βασίλη Σιακωτό-ιστορικό για την αμέριστη υποστήριξή του. Η αγάπη, η κατανόηση και η ενθάρρυνσή του με συνόδευαν σε κάθε βήμα αυτής της διαδρομής. Ευχαριστίες εκφράζω και στην αγαπητή μου φίλη, Κυριακή Κουτσανδρέα η οποία ήταν πάντα δίπλα μου, προσφέροντας ενθάρρυνση και συμβουλές. Η φιλία της και η αμέριστη στήριξή της υπήρξαν πολύτιμες κατά τη διάρκεια αυτής της προσπάθειας. Επίσης, ευχαριστίες εκφράζω στην κ. Άννα Κάντια και την κ. ΜιχαήλαΚαραμπίνη-Ιατρού για το πολύτιμο υλικό. Δεν θα μπορούσα να παραλείψω να ευχαριστήσω τους υπαλλήλους των βιβλιοθηκών για την εξαιρετική βοήθεια και την ευγένειά τους. Η πρόσβαση σε βιβλιογραφικές πηγές και η εξυπηρέτησή τους ήταν ανεκτίμητες για την έρευνά μου. Σε όλους εσάς, οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ για την καθοδήγηση, τη στήριξη και την έμπνευση που μου προσφέρατε. Η συνεισφορά σας υπήρξε καθοριστική για την ολοκλήρωση αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας.

Εισαγωγή

Στο Κεφάλαιο Ά αναπτύσσεται το χρονικό πλαίσιο και οι αιτίες της μετανάστευσης πριν από τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, την Περίοδο του Μεσοπολέμου και μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο έως το 1974. Συγκεκριμένα, η ελληνική μετανάστευση στις αρχές του 20ού αιώνα χαρακτηρίζεται από την αναζήτηση καλύτερων συνθηκών ζωής και εργασίας. Οι Έλληνες αντιμετώπιζαν σοβαρές οικονομικές δυσκολίες και περιορισμένες ευκαιρίες στην πατρίδα τους, κυρίως λόγω της αγροτικής οικονομίας και των κοινωνικοπολιτικών αναταραχών. Η φτώχεια, η ανεργία και οι περιορισμένες προοπτικές για πρόοδο οδήγησαν πολλούς να αναζητήσουν μια καλύτερη ζωή σε υπερπόντιες χώρες όπως οι Ηνωμένες Πολιτείες, ο Καναδάς και η Αυστραλία. Η οικονομική κρίση του 1929 επηρέασε δραματικά τις χώρες υποδοχής, αλλά οι Έλληνες συνέχισαν να μεταναστεύουν, αναζητώντας σταθερότητα και εργασία. Παρά τις δυσκολίες, οι Έλληνες κατάφεραν να ενσωματωθούν στις νέες κοινωνίες και να δημιουργήσουν κοινότητες που διατηρούσαν ζωντανή την ελληνική πολιτιστική κληρονομιά. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η ελληνική μετανάστευση έλαβε νέες διαστάσεις. Η καταστροφή και η κατοχή στην Ελλάδα οδήγησαν σε ένα νέο κύμα μετανάστευσης, με χιλιάδες Έλληνες να αναζητούν ένα καλύτερο μέλλον στο εξωτερικό. Οι ΗΠΑ, ο Καναδάς και η Αυστραλία αποτέλεσαν τους κύριους προορισμούς για αυτούς τους μετανάστες, οι οποίοι έφευγαν από μια πατρίδα που προσπαθούσε να επουλώσει τις πληγές της πολεμικής καταστροφής.

Στο Κεφάλαιο Β περιγράφονται οι προορισμοί και η έννοια της νέας πατρίδας για τους μετανάστες. Η υπερπόντια μετανάστευση αποτέλεσε μια σημαντική διέξοδο για τους Έλληνες που αναζητούσαν καλύτερη ζωή. Οι Ηνωμένες Πολιτείες, ο Καναδάς και η Αυστραλία προσέφεραν ευκαιρίες για εργασία και πρόοδο. Οι Έλληνες μετανάστες βρέθηκαν να εργάζονται σε εργοστάσια, ορυχεία, και αγροτικές εκμεταλλεύσεις, ενώ πολλοί ξεκίνησαν δικές τους επιχειρήσεις, δημιουργώντας μια νέα πατρίδα μακριά από την Ελλάδα. Η μετανάστευση αυτή συνέβαλε στην οικονομική ανάπτυξη των χωρών υποδοχής και δημιούργησε ζωντανές ελληνικές κοινότητες που διατήρησαν τις παραδόσεις και τον πολιτισμό τους. Μετά το 1950, η ελληνική μετανάστευση ενισχύθηκε λόγω της πολιτικής και οικονομικής αστάθειας στην Ελλάδα. Η Αυστραλία, οι ΗΠΑ και ο Καναδάς συνέχισαν να αποτελούν τους κύριους προορισμούς για τους Έλληνες μετανάστες, οι οποίοι έφεραν μαζί τους την

ελπίδα για ένα καλύτερο μέλλον και τη διάθεση να συμβάλλουν στις νέες κοινωνίες που τους υποδέχθηκαν.

Το Κεφάλαιο Γ ασχολείται με την προκοπή και τη δημιουργία, εξετάζοντας την έννοια του Αμερικάνικου Ονείρου, τη δημιουργική δραστηριότητα κατά το Μεσοπόλεμο, και την φυγή μετά την Κατοχή, αναδεικνύοντας την επίδραση αυτών των παραγόντων στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη των μεταναστευτικών κοινοτήτων. Για πολλούς Έλληνες, το "αμερικάνικο όνειρο" ήταν ένας στόχος που τους ώθησε να μεταναστεύσουν. Η σκληρή δουλειά και η αφοσίωση τους επέτρεψαν να προοδεύσουν, ενώ πολλοί κατάφεραν να ανέλθουν κοινωνικά και οικονομικά, δημιουργώντας επιτυχημένες επιχειρήσεις και συμβάλλοντας στην ανάπτυξη των τοπικών κοινοτήτων τους. Η μετανάστευση κατά το μεσοπόλεμο έφερε στην επιφάνεια τη δημιουργικότητα και την προσαρμοστικότητα των Ελλήνων. Παρά τις οικονομικές δυσκολίες, κατάφεραν να δημιουργήσουν νέες ζωές και να ενσωματωθούν στις κοινωνίες των χωρών υποδοχής, διατηρώντας παράλληλα την πολιτιστική τους ταυτότητα. Η μεταπολεμική μετανάστευση ήταν αποτέλεσμα της καταστροφής και της αστάθειας που άφησε πίσω της η κατοχή. Οι Έλληνες αναγκάστηκαν να φύγουν, αναζητώντας ασφάλεια και ευκαιρίες για μια καλύτερη ζωή. Παρά τις δυσκολίες, κατάφεραν να ξαναχτίσουν τις ζωές τους και να προσφέρουν στις νέες πατρίδες τους, διατηρώντας πάντα ζωντανή τη μνήμη της Ελλάδας.

Στο Κεφάλαιο Δ σημειώνεται η προσφορά των μεταναστών στην πατρίδα, εστιάζοντας στη συμμετοχή τους στους πολέμους, τα εμβάσματα και την επίδρασή τους στην ελληνική οικονομία, τα ευεργετήματα που προσέφεραν, και την κοινοτική οργάνωση των ομογενών. Οι Έλληνες μετανάστες δεν ξέχασαν την πατρίδα τους, η συμμετοχή τους στους αγώνες για την ελευθερία και την ανεξαρτησία της Ελλάδας υπήρξε καθοριστική. Τα εμβάσματα των Ελλήνων μεταναστών αποτέλεσαν σημαντική πηγή εσόδων για την ελληνική οικονομία, συμβάλλοντας στην ανακούφιση των οικονομικών προβλημάτων της χώρας και στην ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης. Πολλοί Έλληνες μετανάστες έγιναν ευεργέτες, προσφέροντας χρήματα και πόρους για την ανάπτυξη της εκπαίδευσης, της υγείας και άλλων τομέων στην Ελλάδα. Η γενναιοδωρία τους αναγνωρίστηκε και εκτιμήθηκε από την ελληνική κοινωνία. Η κοινοτική οργάνωση των Ελλήνων ομογενών υπήρξε καθοριστική για τη διατήρηση της ελληνικής ταυτότητας και την υποστήριξη της Ελλάδας. Μέσω συλλόγων και οργανώσεων, οι Έλληνες μετανάστες κατάφεραν να διατηρήσουν τους

δεσμούς τους με την πατρίδα και να υποστηρίξουν ο ένας τον άλλον στις νέες τους πατρίδες.

Η μετανάστευση των Ελλήνων από το 1900 έως το 1967 προς τις Ηνωμένες Πολιτείες, τον Καναδά και την Αυστραλία αποτελεί ένα σημαντικό κεφάλαιο της ελληνικής ιστορίας. Οι μετανάστες αυτοί κατάφεραν να δημιουργήσουν νέες ζωές σε μακρινές χώρες, διατηρώντας παράλληλα τους δεσμούς τους με την Ελλάδα και συμβάλλοντας τόσο στις νέες τους πατρίδες όσο και στην πατρίδα που άφησαν πίσω.

Α΄ Κεφάλαιο

Χρονικό πλαίσιο και αιτίες

1.1. Η μετανάστευση πριν τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

1.1.1. ΗΠΑ

Η μεγάλη μετανάστευση από τη Νότια και Ανατολική Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή, που ξεκίνησε περίπου το 1882, είναι γνωστή σε όλους μας ως “δεύτερη μεγάλη μετανάστευση” και όσοι συμμετείχαν αποκαλούνταν “νέοι μετανάστες”. Υπολογίζεται ότι αυτό το κύμα μεταναστών του 1924 ήταν περίπου στα 25 εκατομμύρια, γεγονός που όξυνε την ξενοφοβία και τα ρατσιστικά συναισθήματα των Αμερικανών. Έως το 1880 οι μετανάστες προέρχονταν από τον ευρύτερο αγγλοσαξονικό γερμανικό και σκανδιναβικό κόσμο με θρησκευτικό υπόβαθρο ως επί το πλείστον τον προτεσταντισμό. Υπήρχε και ο φόβος ότι οι μετανάστες, που είχαν χαμηλό πνευματικό επίπεδο, αλλοίωναν την αγγλική γλώσσα και ότι σε αυτούς οφειλόταν η πτωτική πορεία των γεννήσεων των αληθινών Αμερικανών. Επειδή υπήρχε φόβος της εξαφάνισης αγγλοσαξονικής φυλής, πέτυχαν να περάσουν το νόμο περί μορφωτικού επιπέδου των μεταναστών το 1917, τον πρώτο νόμο ποσόστωσης το 1921 και την πράξη εθνικής καταγωγής του 1924. Με όλες αυτές τις νομοθετικές πράξεις κατόρθωσαν να σταματήσουν τη μετανάστευση από τη νότια και νοτιοανατολική Ευρώπη για περίπου 40 χρόνια. Πρέπει να τονιστεί ότι η ελληνική μετανάστευση προς τις Ηνωμένες Πολιτείες ξεκίνησαν το 1882 και έφθασε στο απόγειο στις δύο πρώτες δεκαετίες του εικοστού αιώνα¹.

Ο σύνθετος χαρακτήρας του κοινωνικού φαινομένου της μετανάστευσης παρακίνησε τον Ανδρέα Ανδρεάδη, κορυφαίο οικονομολόγο της εποχής και καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών, να οργανώσει στο πλαίσιο του μαθήματος του για τη δημόσια πολιτική, τα οικονομικά και τη στατιστική ένα ερευνητικό σεμινάριο αφιερωμένο στη μελέτη της μετανάστευσης. Το ερευνητικό πρόγραμμα του περιλάμβανε επιτόπια έρευνα στις ελληνικές επαρχίες που είχαν επηρεαστεί εντονότερα από το φαινόμενο. Τα αποτελέσματα αυτά δημοσιεύτηκαν σε βιβλίο, που

---

¹Ν. Καλογεράς, «Απεικονίσεις των ΗΠΑ από τους συγγραφείς στον 19^ο αιώνα: Κοραΐς, Ροΐδης, Επισκοπόπουλος» στο: *Απεικονίσεις της Αμερικής*, (Επιμ.) Τ. Γ. Ραπατζίκου, Σ. Γεμενετζή - Μαλαθούνη, σ.48-51

αποτελέσει και την πρώτη συστηματική διερεύνηση της ελληνικής μετανάστευσης με μονογραφίες και με την χρήση ερωτηματολογίου².

Για τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της ελληνικής μετανάστευσης στις Η.Π.Α μιλά ο Αμερικανός κοινωνιολόγος HenryPrattFairchild, που ήρθε στα 1909 στην Ελλάδα, για να μελετήσει τον τόπο προέλευσης των Ελλήνων μεταναστών της Αμερικής. Παρέμεινε συνολικά 5 εβδομάδες στην ελληνική επικράτεια και μάλιστα στην Πελοπόννησο. Δύο βασικοί παράγοντες ώθησαν τους Έλληνες στην αμερικανική ήπειρο: η εχθρότητα που αντιμετώπιζαν οι Έλληνες στη Βουλγαρία και στη Ρουμανία όπου συνήθιζαν να πηγαίνουν πρωτότερα αλλά και η κρίση του σταφιδικού ζητήματος και οι παρενέργειες της φυλλοξήρας.³ Ήλθε στην Ελλάδα έχοντας μελετήσει το έργο του Ν.Γκόρτζη “Αμερική και Αμερικάνοι ” και έκανε επιτόπια έρευνα όχι μόνο στη Τρίπολη αλλά και στα χωριά της Τρίπολης Νεστάνη, Αλέα και Στάδιο που είχαν πολλούς μετανάστες στο Σικάγο.ΣτηΝεστάνη έχουν φύγει 700-800 άτομα,οι κάτοικοι διαβάζουν βιβλία εκμάθησης Αγγλικών και καμαρώνουν για το ρολόι στο καμπαναριό στη Μονή και τη βρύση του χωριού που έφτιαξαν με τα αμερικάνικα δολάρια.⁴Θα καυτηριάσει το θέμα της μετανάστευσης ανήλικων παιδιών-εργατών και θα αναφέρει το παράδειγμα της Μεγαλόπολης που κάποιος μπρούκλης αρχές του 1900 επέστρεψε στην Μεγαλόπολη και φεύγοντας ξανά για Αμερική πήρε μαζί του 150 παιδιά και άδειασε η πόλη⁵.

Η συζήτηση για τις συνέπειες της μετανάστευσης είχε ποικίλα κίνητρα που όλα εμπεριείχαν μια ιδιοτέλεια ή έντονες εθνικές ανησυχίες που συνδέονταν με την ολοκλήρωση της Μεγάλη Ιδέας.Η γνώμη του Αμερικανού κοινωνιολόγου αξίζει να σχολιαστεί γιατί δεν έχει ούτε πάθος ούτε εμπάθεια. Το καλύτερο παράδειγμα της ευεργετικής μετανάστευσης είναι η ιστορία του γιου του Μιχαήλ Καλαποθάκη δημοσιογράφου και ιδρυτή της Ευαγγελικής Εκκλησία της Ελλάδος.Αφού σπούδασε στο Χάρβαρντ επέστρεψε στην πατρίδα του και εγκαταστάθηκε στον οικισμό Λιμένι της Μάνης.Εκεί έχτισε ένα μοντέρνο για τα μέτρα της εποχής ατμοκίνητο ελαιοτριβείο.Ο οικισμός άκμασε, οι εκεί αγρότες εκτίμησαν τα πλεονεκτήματα της εκεί δραστηριότητας του. Ο γιος Καλαποθάκης τους δίδαξε στους τοπικούς

² Ι. Λαλιώτου, *Διασχίζοντας τον Ατλαντικό. Η ελληνική μετανάστευση στις ΗΠΑ κατά το πρώτο μισό του εικοστού αιώνα*, Αθήνα 2006, σ.117

³Henry Pratt Fairchild, *Greek immigration to the United States*, 1911, σ.74-77

⁴Henry Pratt Fairchild, *ό. π.*,σ.90-105,230-232

⁵Henry Pratt Fairchild, *ό. π.*,σ.174-186

ανθρώπους τη σημασία της κυριακάτικης αργίας και τη σημασία των έντιμων συναλλαγών και της μοντέρνας επιχειρηματικότητας. Προφανώς επηρεασμένος από τις καλβινιστικές κατηχήσεις. Όλοι μιλούν με σεβασμό για αυτόν. Αν ένα τέτοιο παράδειγμα ήταν διαδεδομένο στην ελληνική κοινωνία η συζήτηση για την μετανάστευση θα ήταν διαφορετική⁶.

Η μετανάστευση άρχισε στην Αρκαδία από το 1892-1894. Οι Αρκαάδες ακολούθησαν το δρόμο που είχαν χαράξει οι Σπαρτιάτες και όπως αναφέρει ο κ. Burgess στο βιβλίο του «Greeks in America» δεν μετανάστευαν οι κάτοικοι των φτωχών περιοχών, αλλά οι πλούσιοι όπως της Σπάρτης. Αρχικά, μετανάστευαν στην Αίγυπτο, αλλά μετά το 1892 μετανάστευαν κυρίως προς την Αμερική. Τα αίτια της μετανάστευσης ήταν κυρίως οικονομικά. Η οικονομική κατάσταση των κατοίκων ήταν άσχημη και σε συνδυασμό με τον ατυχή πόλεμο του 1897 ωθήθηκαν οι Έλληνες σε μεγαλύτερη μετανάστευση. Εκείνη την εποχή η τοκογλυφία βασίλευε, γιατί οι πτωχοί κάτοικοι είχαν ανάγκη από χρήματα για την καλλιέργεια των κτημάτων και την αγορά εμπορευμάτων και έτσι αναγκάζονταν να παίρνουν δάνεια. Οι εύποροι όμως δίσταζαν λόγω έλλειψης ασφάλειας. Έτσι οι φτωχοί δανείζονταν από τους φτωχούς με τόκο 20 % με 30% και ζητούσαν να τους φέρνουν και διάφορα γεωργικά προϊόντα. Λόγω αυτής της κατάστασης η μετανάστευση ήταν η μοναδική λύση και η διέξοδος σωτηρίας. Πριν το 1890 είχαν μεταναστεύσει στην Αμερική περίπου, σύμφωνα με τον κ. Burgess από το 1847 ως το 1864 περίπου 77 Έλληνες, το 1870 23, το 1882 126 και το 1890 524. Από το 1892 λόγω των αναγκών άρχιζαν να μεταναστεύουν και πέρα του Ατλαντικού. Κατά την περίοδο αυτή δανείζονταν για να καλύψουν τα έξοδα τους και να συντηρηθούν στην ξένη χώρα την χώρα των ονείρων τους, όπως έλεγαν. Αυτό φαινόταν και από τα γράμματα που απέστελλαν και προσκαλούσαν και άλλους να μεταβούν στην Αμερική και μάλιστα τους έστελναν και τα έξοδα της μετάβασης τους⁷.

Έτσι άρχισε η μεταναστευτική κίνηση προς την Αμερική βοηθούμενη και από πρακτορεία των μεταναστευτικών εταιρειών, που ήταν άριστες οργανωμένες κάνοντας μεταναστευτική προπαγάνδα. Αυτοί οι πράκτορες βρίσκονταν και στα χωριά και πληρώνονταν αδρά για τις υπηρεσίες που προσέφεραν, αφού

⁶Henry Pratt Fairchild, *ό. π.*, σ.220-242

⁷A. Μ. Ανδρεάδης, *Η Ελληνική Μετανάστευσις: Μελέται των δευτεροετών φοιτητών*, Αθήνα 1917, σ.73

προσπαθούσαν να πείσουν όλο και περισσότερους να μεταναστεύσουν περιγράφοντας ότι η ζωή εκεί είναι άριστη.

Στην εφημερίδα «Χρόνος των Αθηνών» δημοσιοποιήθηκαν οι παρανομίες των πρακτόρων της μετανάστευσης. Οι πράκτορες της μετανάστευσης που συνεργάζονταν με τη Νέα Υόρκη, τη Μακεδονία και τους Βουλγάρους ήταν αυτοί που εξέδιδαν τα τυπωμένα χαρτιά που εξαπατούσαν τους απλούς Έλληνες. Ο Νομάρχης Αρκαδίας ανήγγειλε στο υπουργείο εσωτερικών την άθλια αυτή και εκμετάλλευση. Ο στρατιωτικός νόμος ήταν αυστηρός και έθετε εμπόδια στην μετανάστευση, αφού υποχρεώνει όλους τους Έλληνες στην στρατιωτική θητεία ανεξαιρέτως, για να μεταβούν στην Αμερική. Όσοι όμως έφευγαν, πριν υπηρετήσουν στον στρατό, ήταν δύσκολο, γιατί είχαν εγκατασταθεί ήδη στην Αμερική και δεν μπορούσαν να επιστρέψουν στην πατρίδα τους και για αυτό θεωρούνταν φυγόστρατοι. Οι πράκτορες εξέδιδαν ληξιαρχική πράξη στην Αθήνα και στον Πειραιά ότι ήταν κληρωτοί σε μια εποχή που ισχύει η απαλλαγή. Έτσι οι Πελοποννήσιοι, Στερεοελλαδίτες γίνονταν Αθηναίοι χωρίς να έχουν πάει καν. Τους παρουσίαζαν στο Νομάρχη Αττικής, για να παραπεμφθούν σε εκάστοτε στρατολογικό συμβούλιο, όπου τους απάλλαζε ως ήδη απαλλαγμένος. Όταν όμως ζητήθηκε να γίνει αλλαγή στοιχείων στο μητρώο Αρκαδίας διαπιστώθηκε ότι όλοι, όσοι ήταν καταχωρημένοι άνω των 24 χρονών, θεωρούνταν κληρωτοί. Με Νόμο του 1900 για την απαλλαγή το υπουργείο εσωτερικών ζήτησε από τους νομάρχες να τους αποστείλουν διάφορα έγγραφα.

Από το 1860 ως το 1890 οι Έλληνες έφταναν στις Ηνωμένες Πολιτείες από αγγλικά και γερμανικά λιμάνια. Μετά το 1890 τα υπερωκεάνια έφταναν από αγγλικά, γερμανικά, γαλλικά και ελληνικά λιμάνια. Αυτή την περίοδο η μετανάστευση ακολουθεί αλματώδη πορεία, γιατί οι άνθρωποι αναζητούσαν μια καλύτερη τύχη στο Νέο Κόσμο αφήνοντας πίσω τους τις αγροτικές περιοχές της Ελλάδας. Ενώ το 1890 στην Αμερική οι Έλληνες ήταν 1.887, το 1910 ήταν 101. 282. Με την αύξηση αυτή γινόταν πιο έντονο το ελληνικό στοιχείο, αφού ανεγέρθηκαν ελληνικές εκκλησίες οργανώθηκαν οι ελληνικές κοινότητες. Η πρώτη εκκλησία της Νέας Υόρκης ήταν η Αγία Τριάδα, που οικοδομήθηκε από τον έμπορο Σόλων Βλαστό, ο οποίος την περίοδο του μεσοπολέμου ήταν μια σημαντική προσωπικότητα. Είχε ιδρύσει και την ελληνική εφημερίδα «Ατλαντίς». Από την περίοδο αυτή και μετά η πορεία ακολούθησε ραγδαίους ρυθμούς όπου οι Έλληνες διοχετεύτηκαν στις πολιτείες της

«Άγριας Δύσης», στους αμερικανικούς σιδηροδρόμους την Τάμπα της Φλόριδας και την Καλιφόρνια⁸.

Οι Τριπολιτσιώτες μετανάστευαν κυρίως στην Βόρειο Αμερική, το Σικάγο και λίγοι προς την Νέα Υόρκη. Πολλοί από αυτούς έκαναν καταστήματα ανθοπωλεία,, στιλβωτήρια, ζαχαροπλαστεία. Πολλοί από αυτούς διαβίωναν ήσυχα και, αφού εγκαθίσταντο εκεί, μετέφεραν και τις οικογένειές τους. Αρκετοί που δούλευαν στο σιδηρόδρομο αμείβονταν με χαμηλό ημερομίσθιο, με αποτέλεσμα να υποσιτίζονται και να μένουν σε ανθυγιεινά δωμάτια όλοι μαζί και να εκτίθενται σε πολλούς κινδύνους προκειμένου να ζήσουν και να απαλλαγούν από τα χρέη. Με αυτό τον τρόπο ζωής όμως προσβάλλονταν από διάφορες ασθένειες, κυρίως από την φυματίωση⁹.

Απαρχές της μετανάστευσης 1882 ο δημοσιογράφος Ιωάννης Ασημακόπουλος της εφημερίδας «Σφαίρα» του Πειραιά στο φύλλο της 12ης Μαΐου 1882 είναι αποκαλυπτικός για το πότε και από πού ξεκίνησε το φαινόμενο της αλυσιδωτής μετανάστευσης. Σημειώνει ότι πριν 5 χρόνια 12-15 άτομα από τα Τζίτζινα του Πάρνωνα Πολύδροσο μετέβησαν κατά τύχη στην Αμερική, όπου επιδόθηκαν κυρίως στο επάγγελμα της ζαχαροπλαστικής στέλνοντας κατόπιν λεφτά στους οικείους τους και με επιστολές τους παρότρυναν να έρθουν κι άλλοι και μετά από λίγο καιρό άλλοι. Επιπλέον 40 μετέβησαν στην Αμερική στις αρχές Απριλίου, σημειώνει ο ίδιος δημοσιογράφος το 1882, άλλοι 70 από τα όμορα χωριά του Πάρνωνα το Γεράκι, τα Τζίτζινα, τον Κοσμά, οι οποίοι έφυγαν με την ατμοπλοϊκή εταιρεία «Φλόριο» και με ενδιάμεσο σταθμό την Ιταλία θα πήγαιναν στην Αμερική. Ο δημοσιογράφος αναφέρει πως αυτές τις μέρες άλλα 52 άτομα από τα βασικά κεφαλοχώρια του Κοσμά, τα Τζίτζινα και το Γεράκι ήταν έτοιμα να φύγουν, έγγαμοι και με ηλικία πάνω από 25 χρονών. Αιτίες στάθηκαν η αισχροκέρδεια των εμπόρων, που τους έπαιρναν την αγροτική και την κτηνοτροφική παραγωγή, και ο τόκος που ήταν 15%¹⁰.

Η μετανάστευση στη Τεγέα Αρκαδίας ξεκίνησε από το 1890. Οι μετανάστες έγιναν πλούσιοι. Οι πρώτοι μετανάστες που επιστρέφουν στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στην Τεγέα προσπαθούσαν να ξεσηκώσουν και να πείσουν και τους άλλους Τεγεάτες να ακολουθήσουν το δρόμο της μετανάστευσης. Στην αρχή δεν

⁸Α.Κιτρόεφ, «Η Μεταπολεμική Μετανάστευση», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι. (Επιμ.) Ι. Χασιώτης, Ο. Κατσαρδής-Hering, Ε. Αμπατζή*, Αθήνα 2006, σ.64-65

⁹Α. Μ. Ανδρεάδης, *Η Ελληνική Μετανάστευσις: Μελέται των δευτεροετών φοιτητών*, Αθήνα 1917, σ.78

¹⁰Ι. Δ. Ασημακόπουλος Ι., «Μετανάστευσις εις Αμερικήν» στη: *Σφαίρα*, αρ.φ.561 , 12.5. 1882, σ. 2-3

πείστηκαν, αλλά αργότερα άρχισαν να ακολουθούν το μεταναστευτικό ρεύμα παρασυρόμενοι από τις επιστολές των μεταναστών. Άρχισαν να μεταναστεύουν με μεγαλύτερη ένταση το 1903-1907. Το μεταναστευτικό ρεύμα άρχισε να μειώνεται το 1911 και μετά άρχισε πάλι να ακολουθεί με ένταση¹¹.

Η μετανάστευση των Τεγεατών οφειλόταν στις πλημμύρες του Γαρεάτη. Έτσι η Τεγέα από εύφορη γη μετατρεπόταν σε έλος. Η αμέλεια των τοπικών αρχών ήταν εμφανής, γιατί το πρόβλημα συνέχιζε να υπάρχει σε συνάρτηση με την επέκταση των χωραφιών και τον περιορισμό της κοίτης του ποταμού, που προκαλούσε όλο και περισσότερες πλημμύρες. Ακόμη, η λίμνη Τάκα κάλυπτε 150.000 στρέμματα γης που ήταν εύφορη. Έτσι δεν μπορούσε να παραχθεί σιτάρι και επιπλέον δημιουργούνταν και νόσοι. Επιπλέον τα ζώα των κατοίκων δεν είχαν καμία ασφάλεια και έτσι πολλοί ήταν αυτοί που άρπαζαν τα ζώα των άλλων και συχνά γίνονταν εμπλοκές μεταξύ δραστών και κατόχων. Η κύρια αιτία της μετανάστευσης ήταν ότι είχε μετατραπεί σε επιστήμη η πειθώ την αγροτών από τις ατμοπλοϊκές εταιρείες. Αυτοί περιφέρονταν στα χωριά και παρουσίαζαν την Αμερική ως μια χώρα εύκολου πλούτου που παρείχαν έτσι τα μέσα φυγής. Κάθε ένας που ακολουθούσε το δρόμο της μετανάστευσης ισοδυναμούσε με 50 δρχ. κέρδος. Πέρα από του επαγγελματίες πράκτορες και οι δάσκαλοι και οι ιερείς γίνονταν κήρυκες της μετανάστευσης. Το 1907 απέδειξε ότι το 20% του πληθυσμού είχε μεταναστεύσει. Η τελευταία απογραφή του Δήμου Τεγέας το 1907 απέδειξε ότι το 20% του πληθυσμού είχε μεταναστεύσει¹².

Κάποιοι από του Τεγεάτες ασχολούνταν με το μικροεμπόριο και μετέβαιναν σε επαρχιακές πόλεις. Μετά την εισροή χρήματος στην Ελλάδα τα κτήματα απέκτησαν μεγαλύτερη αξία από 400-500 φράγκα η τιμή τους έγινε 1200-1500 φράγκα. Η τιμή αυτή ήταν υπερβολική, αλλά πραγματική. Δεν μεταχειρίζονταν τα τέλεια γεωργικά εργαλεία, δεν εφάρμοζαν νέες μεθόδους και δεν καλλιεργούσαν με νέες μεθόδους. Έτσι το εισόδημα ήταν μικρό και η τιμή των κτημάτων υψηλή, ώστε η εκμετάλλευση τους ήταν μέγα σφάλμα. Τα ημερομίσθια ήταν χαμηλά και 2000 περίπου άτομα είχαν ακολουθήσει το δρόμο της ξενιτιάς, όπου η αναπλήρωση τους δεν ήταν εφικτή. Έτσι η καλλιέργεια των κτημάτων και η κτηνοτροφία παραμελήθηκε εξαιτίας της έλλειψης χεριών και των απειλών της πλημμύρας και της αγροτικής

¹¹A. Μ. Ανδρεάδης, *Η Ελληνική Μετανάστευσις: Μελέται των δευτεροετών φοιτητών*, Εν Αθήναις 1917, σ. 86

¹²A. Μ. Ανδρεάδης, *ό. π.*, σ. 86

ασφάλειας. Ενώ παλαιότερα εκτρέφονταν περίπου 6.000 με 6.500 αιγοπρόβατα, μεταγενέστερα εκτρέφονταν 1000 με 1500. Όμως η εξαγωγή σφαζόμενων ζώων και δερμάτων και άλλων προϊόντων ήταν αρκετή κατά την ομολογία των Τεγεατών να ανατρέψουν την εισαγωγή σε εξαγωγή.¹³

Απόδημοι στη Τεγέα¹⁴

7.5 χιλιάδες	
1500 μετανάστες	500 γυναίκες το 1905
	800 άνδρες επέστρεψαν το 1910 200 γυναίκες
	350-380 παλιννοστούντες το 1915 και 150 γυναίκες μετά εντατικοποιήθηκε η μετανάστευση
Νόσοι	Φθίσεις και αφροδίσια νοσήματα Ακρωτηριασμοί
τόκοι	Προ των αποδημιών 20 με 25% και μετά 6 με 8 %

Η μετανάστευση από την Τεγέα ακολουθούσε το δρόμο προς την Ν. Υόρκη και τη Β. Αφρική. Οι πρώτοι μετανάστες βοήθησαν τους μετέπειτα να βρουν δουλειά και να εγκατασταθούν, είτε ήταν φίλοι τους, οικείοι ή και συγγενείς. Οι εργασίες που έκαναν ήταν οπωροπώληδες, στιλβωτές υποδημάτων, υπάλληλοι ξενοδοχείων, ζαχαροπλάστες, και λίγοι έγιναν διευθυντές σε καταστήματα, κάτι που το επιδίωκαν οι Αμερικανοί ιδιοκτήτες, γιατί τους ενδιέφερε να έχουν αλλοεθνείς υπαλλήλους και

¹³A. Μ. Ανδρεάδης, *ό. π.*, σ. 89

¹⁴A. Μ. Ανδρεάδης, *ό. π.*, σ. 92

κάποιοι μετανάστες ήθελαν να γίνουν καταστηματάρχες, όπως και τα κατάφεραν και έχουν απέκτησαν πολλά χρήματα¹⁵.

Οι Έλληνες στην πόλη ΤάρμπονΣπρίνγκς είχαν διαφορετικές εμπειρίες, αφού ήταν ένα ψαροχώρι, όπου αναπτύχθηκε επιχείρηση της σπογγαλιείας. Ο Ιωάννης Κόκκορης μετανάστης από το Λεωνίδιο Κυνουρίας, ο οποίος είχε γνώσεις για κατάδυση, άνοιξε δική του επιχείρηση, όπου κατέφθασαν και άλλοι Έλληνες από την Κάλυμνο¹⁶. Η εφημερίδα Times Union αναφέρεται στη βιομηχανία των σπόγγων η πόλη TarponSpring φαίνεται ότι είναι μια πόλη με ανάπτυξη στη βιομηχανία των σπόγγων και αυτό γιατί η πώληση και η αλιεία είναι σε ελληνικά χέρια οι σπόγγοι συλλέγονται από έμπειρους δύτες εκτός από τους μήνες Ιούνιο έως Οκτώβριο¹⁷.

Η ηλικία που μετανάστευσαν ήταν στην εφηβική και ανδρική (25 με 35 χρονών), έκαναν αποταμίευση, είχαν ωριμότητα εργασιακή και ήταν ωφέλιμοι οικογενειάρχες και πατριώτες. Κάποιοι όμως δελεάζονταν από την απόκτηση χρημάτων και απέφευγαν την στρατολογία, κάποιοι πλούτισαν και κάποιοι παρέμειναν εργάτες στην Αμερική¹⁸.

Ως προς την οριστική επάνοδο των μεταναστών λόγω της νυμφεύσεως παρατηρείται μεγάλη διαφορά μεταξύ των παλαιότερων χρόνων και των νεότερων. Κατά την περίοδο 1890 και ως το 1912 οι μετανάστες επέστρεφαν σύντομα μέχρι και τις αρχές του 1900, είτε για να δουν τους δικούς τους, είτε και να παντρευτούν και επέστρεφαν στην Αμερική με σκοπό την μόνιμη επιστροφή στην Ελλάδα.

Η Τρίπολη έδειχνε την παρακμή της, αφού το 1900 μετανάστευαν περίπου 80 με 100 άτομα το χρόνο. Από εκεί και ύστερα μετανάστευαν περίπου 130-150 άτομα ηλικίας 18 με 40. Η μετανάστευση αφορούσε κυρίως την αγροτικό λαό, κάτι που επηρέαζε αρνητικά την κοινωνία. Η κατάσταση που διαμορφώθηκε ήταν πολύ δύσκολη, αφού οι μετανάστες επέστρεφαν από την Αμερική, για να πάρουν την οικογένεια τους ή έβλεπαν τους γονείς τους και νυμφεύονταν και μετά έφευγαν για την Αμερική. Υπήρχαν και κάποιοι που σύγκριναν τη ζωή στην Αμερική και την Ελλάδα με αποτέλεσμα να καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι δεν μπορούν να

---

¹⁵A. Μ. Ανδρεάδης, *ό. π.*, σ. 94

¹⁶Μ. Μαλαφούρης, *Οι Έλληνες της Αμερικής (1528-1948)*, Νέα Υόρκη 1948, σ. 184

¹⁷«Η αλιεία των σπόγγων» στην: *Ατλαντίς*, αρ.φ. 1637, 10.09.1907, σ.2

¹⁸A. Μ. Ανδρεάδης, *ό. π.*, σ. 96

συνεχίσουν να κάνουν την σκληρή ζωή της επαρχίας και έτσι ακολούθησαν το δρόμο της επιστροφής¹⁹.

Μία αξιόλογη εργασία για τη μετανάστευση στη Μεγαλόπολη πριν από το 1911 εξέδωσε τελικά σε μονογραφία ο Νικόλαος Πιερόπουλος, τελειόφοιτος της Νομικής Σχολής Αθηνών, προγραμματισμένη να τη δώσει στον Ανδρεάδη στον τόμο που εξέδωσε τελικά το 1917. Κατά τον Πιερόπουλο ξεχωριστή αιτία της μεταναστεύσεως αποτελούσαν οι μικροί συνοικισμοί που δυσχέραιναν πάρα πολύ τη ζωή των ανθρώπων, που ήθελαν να φύγουν. Τόνιζε ότι το κεφαλοχώρι Λεοντάρι είχε ελάχιστη μετανάστευση σε σχέση με τα μικρά εξαθλιωμένα χωριά που υπάγονταν σε αυτό. Έλεγε, λοιπόν, ότι ένα χωριό, όπως ήταν το Χουντάλλο είχε 50 κατοίκους και ο ορεινός Ιάκωβος είχε 1000 κατοίκους. Χωριά, λοιπόν, μικρά, πολλά τσιφλίκια από την Τουρκοκρατία, που δεν είχαν τις στοιχειώδεις υποδομές, ήτανε λογικό να μην μπορούν να κρατήσουν τους κατοίκους τους. Το Χουντάλλο το 1897 είχε 90 κατοίκους και το 1907 50 κατοίκους. Από τη Μεγαλόπολη 5000 άνθρωποι είχαν φύγει στην Αθήνα ως λούστροι και αχθοφόροι και από αυτούς τους 5000 μόλις οι 500 είχαν καταφέρει να ζουν ευπρεπώς. Η κακή εκμετάλλευση του εθνικού πλούτου και η κακοδαιμονία της ελληνικής δημόσιας διοίκησης, η ανυπαρξία και η μη προστασία των γεωργικών συνεταιρισμών οδήγησαν στη μετανάστευση²⁰.

Οι μετανάστες δεν σταμάτησαν να σκέφτονται τους γονείς τους και την πατρίδα τους και για αυτό το λόγο δεν έπαυσαν να αποστέλλουν χρήματα για την συντήρηση των οικογενειών, την απαλλαγή από τους τοκογλύφους, την προικοδότηση των θυγατέρων και των αδελφών και την αγορά κτημάτων. Εκείνη την περίοδο στην Τρίπολη υπήρχαν υποκαταστήματα της Εθνικής, της Ιονικής και της Αθηναϊκής Τράπεζας και διαχειριζόνταν χρήματα περίπου 10.000.000 δρχ. Πρέπει να προστεθούν ακόμη και τα χρήματα που έφερναν μαζί τους και οι μετανάστες. Μαζί με τα χρήματα και τα νομοθετικά μέτρα έπεσε ο τόκος και χτυπήθηκε η τοκογλυφία. Απόρροια ήταν οι φτωχοί να αγοράσουν κτήματα και αναπτύχθηκε ο αγροτικός τομέας²¹.

Με την υπερπόντια μετανάστευση λόγω της έλλειψης των εργατικών χεριών υψώθηκαν και τα ημερομίσθια, η παραγωγή μειώθηκε και τους άντρες τους αναπλήρωναν οι γυναίκες. Τα απεσταλμένα χρήματα δεν θεωρούνταν αποθετικά

¹⁹Α. Μ. Ανδρεάδης, *ό. π.*, σ.80

²⁰Ν. Πιερόπουλος, *Μελέτη περί της εν Ελλάδι αναφορικής και εκ της επαρχίας Μεγαλοπόλεως, εν Αθήναις 1911*, σ. 9-19

²¹Α. Μ. Ανδρεάδη, *ό. π.*, σ.81

κέρδη, γιατί πολλά δίνονταν για την εξόφληση χρεών κατά την αναχώρηση τους από την Ελλάδα. Έστελναν τα ναύλα στους συγγενείς που θα μετανάστευαν ή επέστρεφαν οι ίδιοι. Τα ναύλα κόστιζαν περίπου 400 δρχ. και μερικοί που είχαν δυστυχίσει δεν έπαιρναν ούτε αυτά που είχαν ξοδέψει για την αναχώρηση τους²².

Μια συγκυρία που συμπίπτει με την έξοδο των μεταναστών ειδικά από την Πελοπόννησο είναι η εποχή του σταφιδικού ζητήματος η φυλλοξήρα στη Γαλλία οδήγησε σε μια αλματώδη αύξηση της σταφιδοκαλλιέργεια στην Ελλάδα και των εξαγωγών της στη Γαλλία τη δεκαετία του 1880. Όταν όμως ανάρρωσαν οι γαλλικές αμπελοφυτείες εφαρμόστηκαν δασμοί στην εισαγωγή της ελληνικής σταφίδας στη Γαλλία μετά το 1890 που προκλήθηκε οξύ φυτικό ζήτημα. Επίσης, η Αγγλία που προμηθευόταν τη σταφίδα από την Ελλάδα στράφηκε στις Ηνωμένες Πολιτείες για να καλύψει τη ζήτηση αυτή (Καλιφόρνια). Τα αίτια της μετανάστευσης πρέπει να λάβουμε υπόψη μας ότι η ανάπτυξη της παραγωγικής βάσης στην Ελλάδα ήταν πολύ μικρή σε σχέση με τα πλεονάσματα του άνεργου πληθυσμού που δημιούργησε αυτή η κρίση στις αρχές του 1890 έτσι λοιπόν από το 1890 ως το 1914 έχουσε ξεπεράσει τους 350.000 οι μετανάστες από το ελληνικό βασίλειο²³.

Πολλοί Έλληνες μετά το 1908 με το κίνημα των Νεότουρκων και την έξαρση του εθνικισμού στην οθωμανική αυτοκρατορία έρχονται πλέον στην Αμερική, καθώς και πολλοί Έλληνες με οθωμανική υπηκοότητα και ελληνική καταγωγή. Οι βαλκανικοί πόλεμοι και οι πολιτικές κρίσεις στην Ελλάδα οδήγησαν στην ψήφιση του σχετικού νόμου το 1920. Ο νόμος περί μεταναστεύσεως και κρατισμού δεν τα φορούσε μόνο πως το κράτος θα αναλάβει τη διαχείριση των μεταναστευτικών πρακτικών και τον έλεγχο αυτών που επωφελούνταν οικονομικά δηλαδή των μεταναστευτικών πρακτορείων και των ατμοπλοϊκών εταιρειών. Όριζε παράλληλα και τον επίσημο ορισμό του μετανάστη ως διακριτή κοινωνική φυσιογνωμία. Στον ορισμό του μετανάστη και της μετανάστευσης αποδιδόταν τρία χαρακτηριστικά η ηπειρωτική μετακίνηση, η κοινωνικά και οικονομικά μειονεκτική θέση και ο συλλογικός χαρακτήρας. Οι Ηνωμένες Πολιτείες θεωρούταν ως εξωτική για τον ελληνισμό πρέπει να τονιστεί ότι η διάχυση της Αμερικής σχετιζόταν με την αυξανόμενη πολιτική επιρροή των ΗΠΑ στην Εγγύς Ανατολή αφού εξελισσόταν σε μια παγκόσμια δύναμη

²²Α. Μ. Ανδρεάδη, *ό. π.*, σ.82

²³Κ. Τσουκαλάς, «Πολιτική των κυβερνήσεων και προβλήματα από το 1881 ως το 1895», στην: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ.14 (1977), σ.67,85-86

πρώτου μεγέθους και με λαϊκές αναπαραστάσεις της ζωής από τις οποίες διέκριναν οι παλινοστούντες μετανάστες στην Ελλάδα²⁴.

Στις ΗΠΑ εφαρμόζονταν οι σύγχρονοι μέθοδοι της αγροτικής παραγωγής. Στην Ελλάδα βέβαια του εικοστού αιώνα είχε απασχολήσει πάρα πολύ το αγροτικό ζήτημα και αυτό, γιατί υπήρχε σταφιδική κρίση δεν υπήρχαν υψηλές αποδόσεις, η επαρχία λόγω της μετανάστευσης είχε ερημώσει και γενικά υπήρχε διατήρηση των αναχρονιστικών μεθόδων της καλλιέργειας για αυτό το λόγο θα έπρεπε να γίνει σύντομα αστική ανάπτυξη και εκβιομηχάνιση. Οι αμερικανικές μέθοδοι καλλιέργειας θα μπορούσαν να υιοθετηθούν από τους αγρότες της Ελλάδας. Πέρα όμως από αυτό θα μπορούσαν να υπάρχουν επιμόρφωση των αγροτών εκμηχάνιση της παραγωγής και η χρήση των χημικών λιπασμάτων. Μην ξεχνάμε ότι στην ελληνική αγορά ήδη υπάρχουν οι αμερικανικές θεριστικές μηχανές όπου ο χώρος προέλευσής τους δηλαδή η Αμερική ήταν συνώνυμο της ποιότητας και της αξιοπιστίας. Κύριοι εκφραστές αυτής της αγροτικής μεταρρύθμισης ήταν ο Παναγιώτης Γεννάδιος και ο Ραϊνόλδος Δημητριάδης²⁵.

Πρέπει να τονιστεί ότι λόγω της μηχανοποίησης της παραγωγής οι εργάτες άρχισαν σιγά σιγά να αποκτούν κάποιες ειδικές γνώσεις, να εφαρμόζουν τις νέες τεχνολογίες και να προσαρμόζονται στο νέο αστικό και βιομηχανικό περιβάλλον. Οι περισσότεροι βέβαια Έλληνες μετανάστες προέρχονταν από χωριά. Οι περισσότεροι από αυτούς μετανάστευσαν στη Νέα Υόρκη και έπρεπε να εξοικειωθούν με το νέο περιβάλλον. Τονιζόταν ότι δεν πρέπει να εργάζονται ως Αμερικανοί, αλλά να συμπεριφέρονται, ώστε να οδηγηθούν στην κοινωνική ομογενοποίηση τους²⁶.

Η Μις Άμποτ συνιστούσε να ληφθεί υπόψιν σοβαρά η θέση των Ελλήνων μεταναστών και να μην τους κατατρέχουν στις δημοτικές αρχές, ούτε να τους καταδικάζουν, αλλά να αναγνωρίζουν τις ικανότητες τους, την εργατικότητα τους, να γίνουν καλοί πολίτες και να συνεργαστούν μαζί τους²⁷.

Η Αμερική δεχόταν τους μετανάστες που ήταν εργατικοί τίμιοι, φιλόνομοι, υγιείς στο σώμα και στο πνεύμα, γιατί έτσι θα επιτυχανόταν η πρόοδος και θα ήταν

²⁴Ι. Λαλιώτου, «Ηνωμένες Πολιτείες», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι. (Επιμ.) Ι. Χασιώτης, Ο. Κατσιαρδή - Hering, Ε. Αμπατζή*, Αθήνα 2006, σ. 277-278

²⁵Κ. Διώγος, *Το όραμα των Ελλήνων για την Αμερική*, από τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό μέχρι τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο, Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης-Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας, Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Θεσσαλονίκη 2019,σελ.322-324

²⁶Ν. Καλογεράς, *ό. π.*, σ.51-53

²⁷Μ. Μαλαφούρης, *ό. π.*,σ. 152

πιο εύκολη η αποκατάστασή τους. Στην Αμερική σύμφωνα με το μεταναστευτικό νόμο δεν γίνονταν δεκτοί οι παράφρονες, οι επιληπτικοί, οι πένητες, αυτοί που είχαν προσβληθεί από μια μολυσματική ασθένεια, οι ζητιάνοι, οι πολυγαμικοί, οι άναρχοι, αυτοί που ήθελαν να ανατρέψουν την κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών και γυναίκες ύποπτων ηθών. Αυτοί που ήταν προορισμένοι για την Αμερική υποβάλλοντας σε αυστηρές ιατρικές εξετάσεις στο λιμάνι της επιβίβασης τους, καθώς και στο λιμάνι της αποβίβασης. Ειδικό Αμερικανό γιατρού είχαν αποσταλεί από την Κυβέρνηση σε μεγάλα ευρωπαϊκά και ανατολίτικα λιμάνια, από τα οποία απέπλεαν όλα τα μεγάλα ατμόπλοια και υπέβαλαν σε λεπτομερή εξέταση τους μετανάστες. Η δεύτερη εξονυχιστική μέριμνα γινόταν στα αμερικανικά λιμάνια όπου κατέπλεαν τα ατμόπλοια. Εκεί υπήρχε υπηρεσία των μεταναστών στις Ηνωμένες Πολιτείες στο περίφημο υγειονομείο της νήσου «Έλλης». Εκεί υπήρχαν κλίβανοι και πλυντήρια. Αφού τελείωνε όλη αυτή η διαδικασία, μπορούσαν να οδηγηθούν στη γη της ελευθερίας. Πολλοί ήταν βέβαιοι που αποχωρίζονταν τους συζύγους τους, τα παιδιά τους και τους γονείς τους, γιατί δεν πληρούσαν τις προϋποθέσεις, για να εισέλθουν στην Αμερική²⁸.

Πολλοί από αυτούς και κυρίως οι πλανόδιοι ζούσαν σε δωμάτια πάνω από αποθήκες ή στάβλους ζώων. Καθένας από αυτούς προσέφερε χρήματα για το νοίκι, τροφή και για αυτόν που μαγειρεύει και φρόντιζε το σπίτι. Αυτοί οι Έλληνες ήταν εργάτες σε σιδηροδρομικές γραμμές ή πλανόδιοι. Όσοι εργάζονταν σε εστιατόρια, φρουτάδικα ή στιλβωτήρια, παρείχαν στους υπαλλήλους τους τροφή και κάποιες φορές στέγη²⁹.

Χαρακτηριστικό γνώρισμα τη εποχής ήταν η παιδική εργασία. Τα παιδιά τα Σάββατα δούλευαν πολλές ώρες, την Κυριακή λιγότερες, και χρήματα ήταν λιγοστά. Για παράδειγμα οι μικροί λούστροι δούλευαν σε καλύτερες συνθήκες από την Ελλάδα. Οι γονείς τους θεωρούσαν ότι, αν απελαύνονταν, τα πράγματα θα ήταν πολύ δύσκολα, γιατί οι συνθήκες δεν ήταν καλές στην Ελλάδα³⁰.

Μέχρι το 1900 οι δρόμοι της μετανάστευσης στην Ελλάδα προς τις ΗΠΑ γινόταν μέσα από τα λιμάνια της βόρειας Ευρώπης, τη Χάβρη, τη Βουλώνη και το Χεμβούργο στη Γαλλία, την Αμβέρσα στο Βέλγιο. Πριν επιβιβαστούν σε κάποιο υπερωκεάνιο με το όνομα “California” έφευγαν από ένα ελληνικό λιμάνι, συνήθως

²⁸N. Γκόρτζης, *Αμερική και Αμερικάνοι*, αριθ. 87, 1907, σ. 21-27

²⁹M. Μαλαφούρης, *ό. π.*, σ. 150

³⁰M. Μαλαφούρης, *ό. π.*, σ. 153

τον Πειραιά και την Πάτρα για τη Νάπολη ή τη Μασσαλία και από κει με τρένο για τα λιμάνια του Ατλαντικού. Τα λιμάνια του Πειραιά και της Πάτρας είχαν οργανωτικό ρόλο. Ειδικά η Πάτρα από τις αρχές του 19ου αιώνα είχε το ρόλο του οργανωτή. Για αυτό είχε ειπωθεί ότι η κατεξοχήν μεταναστευτική πόλη της Ελλάδος είναι η Πάτρα, που «ζει, κινείται, αναπνέει, πλουτίζει και κανονίζει την αγορά από τη μετανάστευση»³¹. Στην πρώτη δεκαετία του 20ου αιώνα ναυπηγούνται καινούργια καράβια ειδικά για τη μεταφορά των μεταναστών. Το 1908 τα δρομολόγια από την Πάτρα προς τις ΗΠΑ είχαν σχεδόν διπλασιαστεί και είχαν φτάσει τα 42 ετησίως. Το ταξίδι προς τη Νέα Υόρκη διαρκούσε 15 μέρες³².

Επειδή το μεταναστευτικό είναι σοβαρό θέμα το ελληνικό κοινοβούλιο από το 1905 ως το 1912 ανέθεσε σε διάφορους κρατικούς ιθύνοντες να συγκεντρώσουν στοιχεία και να υποβάλουν εκθέσεις για τη μετανάστευση από την Ελλάδα προς τις Η.Π.Α. Έτσι η κυβέρνηση ήταν ανάγκη να προτείνει κατάλληλα νομοθετικά μέτρα προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις λαϊκές αντιδράσεις και να βοηθήσουν το κράτος να απαντήσει στις κατηγορίες για αδιαφορία απέναντι στην εθνική απειλή. Το 1912 υποβλήθηκε στη βουλή ένα νομοσχέδιο για τη μετανάστευση. Η πρόταση νόμου υποστήριζε ότι το κράτος όφειλε να αναλάβει διαχειριστικό ρόλο για τη ρύθμιση των μεταναστευτικών διαδικασιών και πρακτικών και την εφαρμογή περιοριστικών μέτρων για τη μετανάστευση των γυναικών και των ανηλίκων. Η επικοινωνία ανάμεσα στην Ελλάδα και στις μεταναστευτικές κοινότητες αποτέλεσε αντικείμενο κρατικού ενδιαφέροντος. Πολλές επιτροπές για τη μετανάστευση επισήμαναν ότι ήταν απαραίτητο να αυξηθεί η συχνότητα και η ταχύτητα των μεταφορών που συνέδεαν την Ελλάδα με τις Ηνωμένες Πολιτείες και παρότρυναν την κυβέρνηση να υποστηρίξει και να ενθαρρύνει τις ελληνικές εταιρείες με το επιχείρημα ότι αυτό θα συνέβαλε στην καλλιέργεια των σχέσεων ανάμεσα στο έθνος και τους μετανάστες στις ΗΠΑ³³.

Σύμφωνα με την Ευγενία Μωραΐτου Βάσσου το 1908 περίπου 200.000 Έλληνες έφθασαν στις Ηνωμένες Πολιτείες. Προέρχονταν κυρίως από τη Λακωνία και από την Αρκαδία, τα νησιά της Δωδεκανήσου, την Κρήτη, τη Στερεά Ελλάδα και τη Θεσσαλία. Λόγω των αντίξοων συνθηκών ήθελαν να δημιουργήσουν συνοικίες στις μεγάλες πολιτείες, για να νιώθουν σιγουριά και να μπορούν να επικοινωνούν με τους

³¹Μ. Ηλίου, Το ταξίδι, το ελληνικό όνειρο στην Αμερική 1890-1980, Αθήνα 2008, σελ.43-44

³²Μ. Ηλίου, *ό. π.*, σελ.46-49

³³Ι. Λαλιώτου, «Ηνωμένες Πολιτείες», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι.*, σελ.278

γύρω τους. Μαζί τους έφεραν όλες τις εθνικές και θρησκευτικές τους παραδόσεις, την πίστη και τη λατρεία³⁴.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες οφείλουν την ανάπτυξή τους στο μεταναστευτικό ρεύμα που σημειώθηκε στις αρχές του 20ου αι., γιατί μετανάστες με ρωμαλέα ψυχή προέβησαν στο μεγάλο εγχείρημα να μετακομίσουν σε μια άγνωστη χώρα και εκεί να αρχίσουν μια ζωή, είτε διωγμένοι για θρησκευτικούς και πολιτικούς λόγους από την πατρίδα τους και ζητούσαν στην Αμερική τη χώρα της δικαιοσύνης και της ελευθερίας, είτε επειδή ήθελαν μια καλύτερη ζωή λόγω της οικονομικής δυσπραγίας της χώρας τους. Πρέπει να τονιστεί ότι το 1905 περίπου ένα εκατομμύριο μετανάστες από κάθε χώρα και φυλή διαπέρασαν τα σύνορα. Η Αμερική έμοιαζε σαν μια τεράστια χοάνη, όπου όλη η οικουμένη βάζει τα συστατικά της και αναμιγνύει αυτά με την πρόοδο των ετών, για να διαμορφώσει ένα νέο λαό και να επιδράσει γενικά στην τύχη ολόκληρου του κόσμου³⁵.

Μία αξιόλογη εργασία για τη μετανάστευση στη Μεγαλόπολη πριν από το 1911 εξέδωσε τελικά σε μονογραφία ο Νικόλαος Πιερόπουλος, τελειόφοιτος της Νομικής Σχολής Αθηνών, προγραμματισμένη να τη δώσει στον Ανδρέαδη στον τόμο που εξέδωσε τελικά το 1917. Κατά τον Πιερόπουλο ξεχωριστή αιτία της μεταναστεύσεως αποτελούσαν οι μικροί συνοικισμοί που δυσχέραιναν πάρα πολύ τη ζωή των ανθρώπων, που ήθελαν να φύγουν. Τόνιζε ότι το κεφαλοχώρι Λεοντάρι είχε ελάχιστη μετανάστευση σε σχέση με τα μικρά εξαθλιωμένα χωριά που υπάγονταν σε αυτό. Έλεγε, λοιπόν, ότι ένα χωριό, όπως ήταν το Χουντάλλο είχε 50 κατοίκους και ο ορεινός Ιάκωβος είχε 1000 κατοίκους. Χωριά, λοιπόν, μικρά, πολλά τσιφλίκια από την Τουρκοκρατία, που δεν είχαν τις στοιχειώδεις υποδομές, ήτανε λογικό να μην μπορούν να κρατήσουν τους κατοίκους τους. Το Χουντάλλο το 1897 είχε 90 κατοίκους και το 1907 50 κατοίκους. Από τη Μεγαλόπολη 5000 άνθρωποι είχαν φύγει στην Αθήνα ως λούστροι και αχθοφόροι και από αυτούς τους 5000 μόλις οι 500 είχαν καταφέρει να ζουν ευπρεπώς. Η κακή εκμετάλλευση του εθνικού πλούτου και η κακοδαιμονία της ελληνικής δημόσιας διοίκησης, η ανυπαρξία και η μη προστασία των γεωργικών συνεταιρισμών οδήγησαν στη μετανάστευση³⁶.

---

³⁴Ε. Μωραΐτου - Βάσσου, *Η Αμερική όταν την είδα*, Αθήνα 1961, σ.325-330

³⁵Ν. Γκόρτζης, *ό. π.*, σ. 9-20

³⁶Ν. Πιερόπουλος, *Μελέτη περί της εν Ελλάδι αναφορικός και εκ της επαρχίας Μεγαλοπόλεως, εν Αθήναις 1911*, σ. 9-19

Κατά την περίοδο του 1900-1907 μεγάλος αριθμός νέων και εφήβων καταφθάνουν από την Ελλάδα. Οι γυναίκες έρχονται να συναντήσουν τους άντρες τους ή να παντρευτούν. Οι Έλληνες ήταν οικογενειάρχες, γιατί όπως αναφέρει και ο Τσαρλς Κ. Τάκερμαν «οι οικογενειακοί δεσμοί στην Ελλάδα είναι πολύ ισχυροί και για αυτό τα ήθη του τόπου είναι πολύ αυστηρά». Οι Έλληνες μπορούσαν να προσαρμοστούν πολύ γρήγορα στους δημοκρατικούς δεσμούς της Αμερικής και ήταν θιασιώτες την ελευθερίας. Όπως αναφέρει και η Μις Αμποτ ήταν πολύ ενθουσιώδεις οι Έλληνες στις επετειακές εκδηλώσεις, γιατί θεωρούσαν «ότι η αφοσίωση στη γενέτειρα τους είναι ασφαλώς ένα επιθυμητό χαρακτηριστικό που οι Αγγλοαμερικάνοι θα πρέπει να το εκτιμήσουν καταλλήλως. Οι Έλληνες αποτελούν ένα καλό κεφάλαιο στην οικονομία των Ηνωμένων Πολιτειών. Στην Πελοπόννησο εργάζονταν σε μικρές ιδιοκτησίες και είχαν λίγη γη στην κατοχή τους τώρα στην Αμερική επιδίδονται σε διαφορετικές εργασίες (πλανόδιοι, εργάτες, σερβιτόροι, μάγειρες)»³⁷ Οι πολίτες χωρικοί από διάφορα μέρη της Πελοποννήσου, νεοφερμένοι γέροι και νέοι, στην ξενιτιά συζητούν για τα πολιτικά ζητήματα της πατρίδας τους ή για όλα τα ζητήματα που αφορούν την πατρίδα τους³⁸.

Το εμπορικό δαιμόνιο των Ελλήνων είχε κάνει εντύπωση στους Αμερικανούς και δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι Έλληνες διέπρεψαν και διακρίθηκαν στο εμπόριο και στα ελεύθερα επαγγέλματα. Ενώ είχαν την διάθεση για βαριές χειρωνακτικές εργασίες στην αρχή και δεν άφηναν καμιά ευκαιρία ανεκμετάλλευτη που θα τους έδινε την ευκαιρία να εξοικονομήσουν χρήματα³⁹.

Η προέλευση των μεταναστών με βάση τις απογραφικές τους καρτέλες στο Έλλις Άιλαντ ήταν 90% ανειδίκευτοι εργάτες. Με την προέλευσή τους από αγροτικές περιοχές δεν έδειχναν οι Έλληνες στην Αμερική τη διάθεση να οργανωθούν σε εργατικά σωματεία. Έτσι, λοιπόν, ως μεμονωμένες ομάδες με βάση το χωριό της καταγωγής τους οι Έλληνες λειτουργούσαν για τους Αμερικανούς ως ένας απεργοσπαστικός μηχανισμός και προκαλούσαν μάλιστα την οργή των άλλων εργαζομένων παύλα εθνοτήτων στην Αμερική. Έτσι, λοιπόν, οι Έλληνες αυτοί οδηγήθηκαν στα ορυχεία στο σιδηρόδρομο και στα υφαντουργία⁴⁰.

³⁷Μ. Μαλαφούρης, *Οι Έλληνες της Αμερικής (1528-1948)*, Νέα Υόρκη 1948, σ.147

³⁸Ν. Γκόρτζης, «Οι Έλληνες Μετανάστες (Σελίδες ημερολογίου)» στο: *Μελέτη*, τ.4, τχ.10 (1910), σ.601-606

³⁹Μ. Μαλαφούρης, *ό. π.*, σ.148

⁴⁰Κ. Καρπόζηλος, *Κόκκινη Αμερική, Έλληνες μετανάστες και το όραμα ενός Νέου Κόσμου (1900-1950)*, Ηράκλειο 2017, σ. 40-44

Στο Κολοράντο οι Έλληνες οι οποίοι ασχολήθηκαν στο βιομηχανικό τομέα και το θεωρούσαν μια προσωρινή απασχόληση δεν ενδιαφέρθηκαν να αποκτήσουν εργατική συνείδηση και να ζητήσουν τα εργατικά τους δικαιώματα είναι συμμετέχουν σε δυναμικές κινητοποιήσεις κάτι που προκάλεσε τις αντιδράσεις άλλων εθνικοτήτων, όπως ήταν η γαλλοκαναδή και οι Ιρλανδοί. Το 1900 όμως 13 Έλληνες με αρχηγό τον Λούης Τίκας συμμετείχαν σε μια κινητοποίηση, όπου τα αιτήματα των απεργών σχετίζονταν με την αύξηση των μισθών με την εφαρμογή του οκταώρου. Ο κυβερνήτης του Κολοράντο έστειλε εθνοφυλακή και ζητούσε από τους απεργούς να σταματήσουν την απεργία. Όμως τη συνέχισαν και τότε ενεπλάκησαν και στην εμπλοκή αυτή σκοτώθηκαν γυναίκες παιδιά και 17 εργάτες. Θεωρείται μία από τις μεγαλύτερες συγκρούσεις στην ιστορία του αμερικανικού εργατικού κινήματος σφαγή του Λάντλο»⁴¹.

Όλα τα ανωτέρω γίνονται πιο αισθητά μέσα από τις αφηγήσεις των πρώτων μεταναστών και των περιπετειών τους που βίωσαν, όταν ξεκίνησαν το ταξίδι για μια καλύτερη ζωή. Ακολουθούν αφηγήσεις Αρκάδων και μη που έκαναν το δικό τους ταξίδι για την δική τους Ιθάκη.

Η πρώτη μαρτυρία Αρκάδα ή μάλλον καλύτερα η πρώτη γραπτή μαρτυρία για Μοραΐτες στην καταγωγή είναι το 1873. Ένας νέος από τη Ζούπαινα -Αγίους Αναργύρους του Πάρνωνα αναχωρεί για την Αμερική μαζί με κάποιον άγνωστο από το χωριό της Τεγέας στάδιο - Αχούρια. Σε ένα γράμμα του Χρήστου Τσάκωνα από τη Ζούπαινα που αναχωρεί από την Αίγυπτο και από την Αλεξάνδρεια για την Αμερική και γράφει στους δικούς του την 01/02/1873 και λέει:« ότι επρόκειτο να αναχωρήσω δια την Αμερική ή Καλιφόρνια .Έτσι ,λοιπόν, έγινε η απόφαση και αναχωρώ αύριο και ένα άλλο από και ένα άλλο παιδί από την Τρίπολη χωρίον Αχούρια είμεθα να αναχωρήσουμε 3 μαζί ο δε ένας μετέβαλε και το ανέβαλε αυτή ταυτόχρονα πήγαν και στο φωτογραφείο και έστειλε πορτρέτο στη μάνα του και ζητάει ο καινούργιος μετανάστης μην το πείτε στη μάνα μου ότι θα φύγω από την Αλεξάνδρεια για να πάω στην Αμερική»⁴².

Ο Μπάμπης Καββαδίας αναφέρεται στη ζωή του Χρήστου Θεοδωρακόπουλου, ο οποίος αποφάσισε στα 18 του χρόνια να ταξιδέψει στην Αμερική, επειδή έβλεπε ότι ταξίδευαν πάρα πολλοί, για να μπορέσουν να αποκτήσουν κάποια χρήματα. Το ταξίδι

⁴¹Μ. Ηλίου, *ό. π.*, σελ. 23-24

⁴²Ν. Ι. Ροζάκος, *ό. π.*, σ.1080-1085

του ξεκίνησε από την Πάτρα με μια γερμανική εταιρεία στις 06/11/1906 και ήταν όλο χαρά, γιατί θα πήγαινε σε μια νέα χώρα και έτσι μέσω Ιταλίας οδηγήθηκε στη Νέα Υόρκη. Αφού έφτασε εκεί, άρχισε να δουλεύει σε ένα βαμβακόμυλο. Αργότερα δούλεψε ως λούστρος. Το 1907 ταξιδεύει για την Ομάχα της Νεμπράσκα με ένα τρένο. Στην Ομάχα διέμεναν 3000 Έλληνες. Στην Ομάχα τον συνέλαβαν ως απεργοσπάστη και στη συνέχεια τον οδήγησαν στη φυλακή. Αφού αποφυλακίστηκε, ταξίδεψε για το Μιζούρι. Δούλεψε σε ένα σφαγείο και, αφού έφυγε, οδηγήθηκε στο Λύνγγον της Νεμπράσκα. Εκεί όμως οι Καλαβρυτινοί εμπλέκονταν σε διαμάχη με τους Μεσσηνίους. Μετά από διάφορες ταλαιπωρίες οδηγήθηκε στο Sands, όπου παραλίγο να σκοτωθεί σε εργατικό δυστύχημα στο τέλος κατέληξε στο Σικάγο. Το 1912 που η Ελλάδα κήρυξε τον πόλεμο στην Τουρκία επηρεασμένος από τα συλλαλητήρια και τη βοήθεια, στην οποία καλούσε η Ελλάδα, επιστρέφει στην πατρίδα του στις 15/10/1912 και υπηρετεί στη Θεσσαλονίκη. Μετά το πέρας του πολέμου επιστρέφει στην γενέτειρά του, για να νοικοκυρευτεί, όπου ξεσπά ο Α΄ΠΠ. Το 1921 παντρεύεται. Έως το 1933 παντρεύτηκε 3 φορές αποκτώντας με τις γυναίκες αυτές παιδιά. Υπηρέτησε στον Β΄ΠΠ, καθώς και στον εμφύλιο, όπου η Αμερική στέλνει χρήματα και πολεμοφόδια στην Ελλάδα για να υποκύψουν οι κομμουνιστές⁴³.

Η αφήγηση του Ανδρέα Κορδοπάτη από του Δάρα που αποδίδει λογοτεχνικά ο Θανάσης Βαλτινός επικεντρώνεται στις προσπάθειες να μαζέψει τα απαιτούμενα για το εισιτήριο, τις κακουχίες του ταξιδιού και τις αντιξοότητες που αντιμετώπιζει ερχόμενος στην Αμερική. Η είσοδος του Κορδοπάτη στην Ελλάδα ήταν μια ξεχωριστή περιπέτεια. Έφθασε στο "Έλλις Άιλαντ" και τον γύρισαν πίσω. Τη δεύτερη φορά του απαγόρευσαν την είσοδο, όμως αυτός μπήκε παράνομα στην Αμερική. Περιπλανήθηκε ως ευκαιριακός εργάτης στα όρια της παρανομίας, ώσπου στο τέλος τον απέλασαν. Στα λόγια του επίσης μπορούμε να δούμε το κύκλωμα της εκμετάλλευσης από τους ναυτιλιακούς και ασφαλιστικούς πράκτορες⁴⁴.

Η Ελένη Ζήση Παπανικόλα (1917-2005) είναι ένας μετανάστης-λογοτέχνης που γεννήθηκε στην Γίουτα της Αμερική από γονείς μετανάστες εκεί έζησε, μεγάλωσε και σπούδασε. Έχει κάνει ανθρωπιστικές σπουδές και στο λογοτεχνικό της έργο ανασυνθέτει μεταχρονολογημένα στο έργο της και όχι στη συγχρονική της διάσταση, την ιστορία της μετανάστευσης των γονιών της στην Αμερική, τις

⁴³Μ. Καββαδίας, *Περιπέτεια, βίος και διαθήκη του Χρήστου Θεοδωρακόπουλου*, Αίγιο 2013, σ. 1-69

⁴⁴Θ. Βαλτινός, *Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη*, Αθήνα 2007, σελ.22-32,60-120

γνωριμίες τους και τους γάμους τους καθώς και τις μετακινήσεις τους στη Δύση σε αναζήτηση μιας καλύτερης ζωής. Ξαναζωντανεύει και ερμηνεύει τις εμπειρίες των μεταναστών της πρώτης γενιάς που μοχθούν για να πετύχουν στην Αμερική, δίχως να χάσουν την πλούσια κληρονομιά τους και που τελικά εμπλουτίζουν την κουλτούρα της δεύτερης πατρίδας τους. Θα σημειώσει ότι η πρώτη γενιά των μεταναστών αποστρέφονται τους Καθολικούς και τους Μορμόνους. Στο έργο της δεν βλέπουμε την εύκολη ζωή των Ελλήνων μεταναστών στις ανατολικές αμερικανικές μεγαλουπόλεις αλλά τις άγριες συνθήκες της ενδοχώρας των Η.Π.Α(ορυχεία, σιδηρόδρομοι)⁴⁵.

Μέσα σε αυτή τη Βαβυλώνα των γλωσσών και των φυλών προβάλλει δειλά η μορφή του Έλληνα μετανάστη που αγωνίζεται χωρίς να απολαμβάνει, χωρίς να χαιρείται τη χαρμόσυνη ζωή γύρω του. Θα τον δείτε παντού τον Έλληνα μετανάστη να είναι στυλοβάτης και μικροέμπορος, να πουλά λουλούδια, να ψήνει κάστανα, να διανυκτερεύει να αποτελεί ξεχωριστή φυσιογνωμία σε αυτή την κοσμόπολη. Αν δεν έχει κατορθώσει να εξοικονομήσει χρήματα για να κατορθώσει να αγοράσει ρούχα που τα κατασκευάζουν οι Εβραίοι συνεχίζει να φορεί τα χοντροκομμένα ρούχα που έχει φέρει από την πατρίδα του, τα οποία αγόρασε στον Πειραιά ή στην Πάτρα και τον πατροπαράδοτο κούκο της ελληνικής βιομηχανίας που κάλυπτε τις βλεφαρίδες και έφθανε μέχρι τα αυτιά. Ο Έλληνας μετανάστης σέρνει το καροτσάκι του και στήνει την έδρα της λουστραρίας που επιδεικτικά ξαπλώνεται ο Αμερικανός για να του βερνικώσει τα παπούτσια του.

Ο αγωνιζόμενος Έλληνας μεταλλάχθηκε σε σώμα και ψυχή δεν είναι πλέον ο εύρωστος χωρικός που έφυγε από το χωριό του εύρωστος και χαμογελαστός. Δεν είναι το ροδοκόκκινο χωριατόπουλο με το διαυγές, πονηρημένο και απονήρευτο μάτι που με δύναμη διασκέλιζε τις σκάλες του μεγάλου υπερωκεανίου κατά την αναχώρηση του από τον Πειραιά για να προσεγγίσει τη γη των ονείρων. Δεν είναι ευθυτενής με ελαστικό βηματισμό που δεν κουράζεται. Αν και δεν γέρασε κατά τα έτη, γέρασε κατά την ψυχή. Στο πρόσωπο του φαίνεται η ευρωστία. Είναι ωχρός με ρυτιδωμένο πρόσωπο με ψυχικά και σωματικά τραύματα που συνταράσσουν την διαμονή τους σε αυτή την μακρινή χώρα⁴⁶.

---

⁴⁵Ε. Παπανικόλα, Μια ελληνική Οδύσσεια στην αμερικανική Δύση (μτφ. Μ. Μαρκόπουλος), Αθήνα 2000

⁴⁶Ν. Γκόρτζης, «Οι Έλληνες Μετανάστες (Σελίδες ημερολογίου)», ό. π.,σ.607

1.1.2. Καναδάς

Αφού έφτασαν οι Έλληνες στον Καναδά άρχισαν να δημιουργούνται οι πρώτες ελληνικές κοινότητες στις μεγάλες πόλεις. Η πρώτη κοινότητα δημιουργήθηκε στο Μόντρεαλ το 1906 που ήταν και η μητρόπολη του καναδικού ελληνισμού. Το 1907 η κοινότητα είχε δική της εκκλησία και δικό της ιερέα. Η δεύτερη κοινότητα θα ιδρυθεί στο Τορόντο το 1909. Αργότερα το 1927 θα ιδρυθεί η τρίτη κοινότητα στο Βανκούβερ θα δημιουργηθούν και άλλες μικρότερες κοινότητες σε διάφορα μέρη του Καναδά όπως το Χάλιφαξ, η Οτάβα, η πόλη του Κεμπέκ και το Έντμοντον. Παράλληλα με τη δημιουργία της παροικιακής ζωής ιδρύονται και διάφοροι σύλλογοι. Στην αρχή πρόκειται για μορφωτικούς συλλόγους χωρίς τοπικό χαρακτήρα στη συνέχεια όμως δημιουργήθηκαν οι πρώτοι εθνοτοπικοί οι σύλλογοι αποτελούμενη από άτομα από την ίδια περιοχή την ίδια πόλη και κάποιες φορές και από ένα μόνο χωριό. Ο πρώτος εθνοτοπικός σύλλογος ιδρύθηκε από τους κρητικούς στις αρχές του 20ου αιώνα⁴⁷.

Ο πατέρας της ελληνικής δημοσιογραφίας στην Αμερική και ο πρώτος ιστορικός της της υπερπόντιας μετανάστευση των Ελλήνων Κωνσταντίνος Φασουλαρίδης από τη Νίσυρο, αναφέρει την πρώτη μεταναστευτική περιπέτεια των Ελλήνων στον Καναδά στα 1888. Η μαρτυρία είναι ενδεικτική των δυσκολιών που αντιμετώπιζαν αρχικά οι μετανάστες αλλά και της εκμετάλλευσής τους ακόμα και από ομογενείς τους. Εκείνη τη χρονιά ένας Έλληνας λεγόμενος διερμηνέας, «*αι βδέλλαι αύται*» κάπου στη Νέα Υόρκη ήρθε σε συνεννόηση με έναν εργολάβο ιταλό για να πάρει 150 Έλληνες στον Καναδά στη διάνοιξη σιδηροδρομικών γραμμών. Μια εβδομάδα μετά οι μετανάστες έμειναν απλήρωτοι και άνεργοι σε ξένη χώρα, καθώς ο διερμηνέας δεν τους είχε διασφαλίσει. Τότε αποφάσισαν να γυρίσουν στις ΗΠΑ με τα πόδια εν μέσω χειμώνα. Όταν έφτασαν στα σύνορα του Μείν, ο φιλόanthρωπος και φιλόξενος αμερικανικός λαός της Νέας Αγγλίας τους φιλοξένησε και διενήργησε έρανο για να τους πληρώσει τα ναύλα και να επιστρέψουν στη Νέα Υόρκη, Βοστώνη, Φιλαδέλφεια⁴⁸.

Ο Φασουλαρίδης επίσης είναι ο πρώτος που παραθέτει και στοιχεία για τα καταστήματα των Ελλήνων του Καναδά, 56 ελληνικές επιχειρήσεις στον Καναδά, σε

⁴⁷Σ. Κωνσταντινίδης, «Καναδάς», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι.* (2006), σ.283

⁴⁸Γ. Μπούρας, *Ημερολόγιον "Θερμοπυλών" 1904 και ελληνικός οδηγός της Αμερικής*, Νέα Υόρκη 1904, σ. 95-97

6 πόλεις των Καναδά, εκ των οποίων τα 44 στο Μόντρεαλ, 5 στο Χάμιλτον και 3 στο Τορόντο⁴⁹.

Στον Καναδά, όπως στην Αμερική, οι πρώτοι μετανάστες ήταν ναυτικοί. Σε αγγλική εφημερίδα πριν το 1915 αναφέρεται πως λίγες εκατοντάδες Ελλήνων κατοικούσαν στο βόρειο μέρος της περιοχής και συνέχεια χαρτόπαιζαν. Εδώ πρόκειται για μια πρόσληψη από τους δυτικούς που αγνοούν ότι η χαρτοπαιξία είναι συνεκδήλωση του καφενόβιου Έλληνα και όχι μια πράξη τζόγου⁵⁰.

Η τεράστια πληθυσμιακή διαφορά που υπήρχε μεταξύ των Ελλήνων μεταναστών των ΗΠΑ και του Καναδά αποτυπώνεται και στον αριθμό των ελληνικών κοινοτήτων στις δύο χώρες. Το 1913 στην Αμερική υπήρχαν 55 κοινότητες και στον Καναδά αντίστοιχα μόλις 2⁵¹.

Η μεγαλύτερη κοινοτική οργάνωση στον Καναδά του μητροπολιτικού Τορόντο ιδρύθηκε το 1911 που το 1965 μετετράπη σε εταιρεία και μη κερδοσκοπικό φιλανθρωπικό οργανισμό. Στο Μόντρεαλ η ελληνική κοινοτική οργάνωση ιδρύθηκε το 1906 και το 1910 είχε αποκτήσει το σχολείο «Πλάτων» και την εκκλησία του Ευαγγελισμού. Τα τραγικά γεγονότα στην Ελλάδα όμως με τον εθνικό διχασμό οδήγησαν στη διατάραξη των σχέσεων μεταξύ των μεταναστών και έτσι μετά το 1915 ιδρύθηκε ένα νέο σχολείο από τους Βενιζελικούς με το όνομα «Σωκράτης» και μια δεύτερη εκκλησία της Αγίας Τριάδος.

1.1.3. Αυστραλία

Η Αυστραλία αποτέλεσε σταθμό για την ελληνική μετανάστευση. Η μετανάστευση των Ελλήνων στην Αυστραλία διακρίνεται στην πρώιμη, η οποία διήρκησε από το 1830 ως το 1899, και την εποικιστική από το 1870 ως το 1974. Στην πρώιμη περίοδο καταφθάνουν στην Αυστραλία εκτοπισμένοι Έλληνες από τα βρετανικά δικαστήρια, τυχοδιώκτες, ναυτικοί του βρετανικού ναυτικού, φυγάδες, χρυσοθήρες, ταξιδιώτες και φιλοπερίεργοι νησιώτες. Ενώ η εποικιστική περίοδος ανάλογα με τη φύση και τον ρυθμό της μετανάστευσης γνώρισε διάφορες φάσεις. Ως το 1924 παρέμενε αυστηρά νησιώτικη, αφού οι Έλληνες μετανάστες προέρχονταν από τα νησιά του Ιονίου και του Αιγαίου λόγω της μικρασιατικής καταστροφής και του περιορισμού τον αριθμό των μεταναστών που επέβαλαν οι ΗΠΑ, αλλά και λόγω των

⁴⁹Γ. Μπούρας, *ό. π.*, σ. 372-374

⁵⁰Α. Κρίκος, *Η θέσις του Ελληνισμού εν Αμερική*, Αθήνα 1915, σ. 59

⁵¹Α. Κρίκος, *ό. π.*, σ. 71-72

δημογραφικών συνεπειών. Άρχισε η μετανάστευση να είναι μαζική από την ηπειρωτική Ελλάδα με πρώτους τους Μακεδόνες περίπου το 1924⁵².

Πάρα πολλοί μετανάστες κατευθύνθηκαν μετά το 1850 από την Ευρώπη στην Αυστραλία, γιατί ανακαλύφθηκε ο χρυσός. Φιλοπερίεργοι τυχοδιώκτες και χρυσοθήρες από τα Επτάνησα και την Κρήτη έφταναν στα χρυσορυχεία της Βικτώριας και της Νότιας Ουαλίας ζούσαν ομαδικά και δούλευαν πάρα πολύ σκληρά. Κάποιοι από αυτούς έφτιαξαν δικό τους χωριό. Όμως, επειδή ήταν φιλοπερίεργοι και φίλεργοι, σκορπίστηκαν σε διάφορα σημεία της ηπείρου. Για να ζήσουν οι περισσότεροι, ασχολήθηκαν με εποχικά επαγγέλματα, ταξίδευαν μεγάλες αποστάσεις μέσα στην ενδοχώρα και κρατήθηκαν μακριά από πόλεις. Στα μεγάλα αστικά κέντρα οι πρώτοι Έλληνες μετανάστες μετά το 1870 πήγαν αρχικά στο Σύδνεϋ, την Πέρθη και τη Μελβούρνη. Αρχικά οι νησιώτες από τα Κύθηρα, την Ιθάκη και τη Σάμο και κάποιοι Μικρασιάτες, όταν βρέθηκαν στις πόλεις, για να επιβιώσουν, ασκούσαν τα επαγγέλματα που έκαναν στην πατρίδα τους, όπως ζαχαροπλάστες, οπωροπώλεις, ψαράδες, χαμάληδες, καταστηματάρχες και εστιατορες⁵³.

Στην Αυστραλία οι πρώτοι Έλληνες μετανάστες ήταν χρυσοθήρες, για να εκμεταλλευτούν τα καινούργια κοιτάσματα χρυσού στην Αυστραλία το 19ο αι. Προέρχονταν βασικά από νησιωτικές κοινότητες, όπως το Καστελόριζο, την Ιθάκη και τα Κύθηρα. Το 1891 υπήρχαν 482 Έλληνες στην Αυστραλία και το 1924 εγκαινιάστηκε η γραμμή Πειραιάς - Αυστραλία από ελληνικό ατμόπλοιο. Μετά Β'ΠΠ και την θετική εικόνα που αποκόμισαν στη μάχη της Ελλάδος το 1941 και στην Κρήτη οι Αυστραλοί στρατιώτες μαχόμενοι στο πλευρό των Άγγλων. Η Αυστραλία θέλησε να ενδυναμώσει τη λευκή φυλή και έτσι ενθάρρυνε με την συμφωνία οργανωμένης μετανάστευσης με την ελληνική κυβέρνηση το 1952 στην επικράτεια της. Μετά το 1974 τέθηκαν ξανά περιορισμοί για τους μετανάστες από το εξωτερικό. Η μετανάστευση στην Αυστραλία ήταν ανδροκρατούμενη, γιατί το 1933 μόλις 27 γυναίκες αναλογούσαν στους 100 άνδρες και η μετακίνηση γινόταν ως εξής: Σίδνεϋ-Κύθηρα, Μελβούρνη - Ιθάκη και Πέρθη - Καστελόριζο⁵⁴.

Οι ελληνικές παροικίες, διάσπαρτες στην αχανή επαρχία, ήταν δημογραφικά ασθενείς. Πρόκειται για εθνοκεντρικές και θρησκευτικές εστίες, που ήθελαν να

⁵²Α. Τάμης, «Αυστραλία», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι. (Επιμ.) Ι. Χασιώτης, Ο. Κατσιαρδή-Hering, Ε. Αμπατζή*, Αθήνα 2006, σ. 255-256

⁵³Α. Τάμης, *ό. π.*, σ. 255-256

⁵⁴Α. Τάμης, *ό. π.*, σ. 255-256

διατηρήσουν την ιδεολογία των Ελλαδογεννημένων εποίκων. Στις αρχές του δέκατου ένατου αιώνα οι μετανάστες ένιωσαν την ανάγκη να ιδρύσουν τις πρώτες κατοικίες και να λειτουργήσουν τους πρώτους ναούς. Το 1897 το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων έστειλε τους πρώτους ιερείς, τον Αθανάσιο Κοντόπουλο και το Σεραφείμ Φωκά. Κατά τη διάρκεια της προπολεμικής περιόδου οι κοινότητες των Ελλήνων λειτούργησαν σε όλες τις πολιτείες της Αυστραλίας με εξαίρεση το Hobart της Τασμανίας και το Darwin της Βόρειας Επικράτειας. Κοινότητες όμως υπήρχαν και σε άλλες επαρχιακές κωμοπόλεις που είχαν συμπαγή ελληνικό πληθυσμό, όπως το Townsville και το Innisfail. Οι κοινότητες λειτουργούσαν ως κέντρα εθνικής και θρησκευτικής καλλιέργειας των μεταναστών. Οργάνωναν εθνικές γιορτές, φιλοξενούσαν πολιτιστικές εκδηλώσεις, θεατρικές παραστάσεις, χορούς, υποδέχονταν μετανάστες, μεριμνούσαν για τους άνεργους και τους άπορους, διενεργούσαν εράνους και υποστήριζαν τα θέματα που αφορούσαν την Ελλάδα και τους Έλληνες. Ως θρησκευτικές αδελφότητες πλήρωναν τους μισθούς των ιερέων και μεριμνούσαν για τις ανάγκες των πιστών. Φυσικά, αφού πέρασε ο πόλεμος, οι κοινότητες αυτές αναβαθμίστηκαν και ανέπτυξαν μια πλούσια κοινωνική δράση, αφού ανήγειραν γηροκομεία, γηριατρεία, παιδικούς σταθμούς, κέντρα πρόνοιας. Και αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι ότι ενίσχυαν τα δίγλωσσα σχολεία, βελτίωσαν τα απογευματινά σχολεία, ώστε οι νέοι να μην χάνουν την επαφή τους με την πατρίδα τους, αλλά και να μπορούν να προσαρμοστούν στα δεδομένα της νέας πατρίδας τους⁵⁵.

Αβέβαιη είναι και η ταυτότητα του πρώτου που πάτησε το πόδι του στην Αυστραλία, ο Ιωάννης Δ. Κομνηνός που εξέδωσε το πρώτο βιβλίο στην ελληνική το 1916 του Κοσμά Ανδρόνικου και του Γ. Κενταύρου με τίτλο: Η «ζωή εν Αυστραλία» όπου κατέληγε ότι ήταν δυσκολότερη υπόθεση και από την εξερεύνηση του βόρειου πόλου. Από το 1950 και μετά οι απόψεις που επικρατούν για τους Έλληνες της Αυστραλίας είναι αντικρουόμενες. Πολύ φευγαλέες αναφορές για τους Έλληνες της Αυστραλίας γίνονται σε εφημερίδες και ιστορικά κείμενα Αυστραλών και Βρετανών ιστορικών. Το 1913 εκδόθηκε η πρώτη ελληνόγλωσση εφημερίδα με τίτλο «Αυστραλίας» και το 1916 με την έκδοση στην Μελβούρνη του βιβλίου του Ιωάννη Δ. Κομνηνού γίνεται ουσιαστικά η καταγραφή των χαρακτηριστικών της ελληνικής εποίκισης στην Αυστραλία⁵⁶.

⁵⁵Α. Τάμης, *ό. π.*, σ.260

⁵⁶Α. Τάμης, «Ο Ελληνισμός της Αυστραλίας σε μετάβαση. Σύγχρονη αποτίμηση και προοπτικές», *Πολύπτυχον. Αφιέρωμα στον Ιωάννη Χασιώτη*, Granada 2008, σελ 558

Το πρώτο ελληνικό βιβλίο, που τυπώθηκε στην Αυστραλία το 1916, αναφέρει ότι υπήρχαν εκεί 625 ελληνικά καταστήματα. Η πρώτη κοινότητα Ελλήνων ιδρύθηκε στη Μελβούρνη το 1897 και το 1912 οι κάτοικοι από το Καστελόριζο συγκρότησαν αδελφότητα και όχι κοινότητα. Από το 1912 στη Μελβούρνη εκδιδόταν η εφημερίδα Αυστραλία που μετά μετατράπηκε στο «Εθνικό Βήμα» που εκδιδόταν στο Σίδνεϋ⁵⁷.

Από το 1912 οι εθνοτοπικές αδελφότητες και τα σωματεία συνέβαλαν στο να διατηρηθεί τοπική παράδοση και ναρκοθέτησαν τη συνεκτικότητα του ελληνισμού. Αποδυνάμωσαν στους πανελλήνιους οργανισμούς με αποτέλεσμα να μην υπάρχει καμία προοπτική για ενιαία και συλλογική παρουσία των Ελλήνων στην Αυστραλία⁵⁸.

Το 1916 εμφανίστηκε ο πρώτος θεατρικός όμιλος του Σίδνεϋ, στο οποίο υπήρχαν 40 εν λειτουργία θεατρικοί θίασοι. Το 1919 ιδρύθηκε η «Ελληνική Εταιρεία Φίλων του Δράματος» στη Νότια Ουαλία. Το 1924 ανέβηκε το πρώτο θεατρικό έργο με τίτλο «Ο αδιάκριτος μουσαφίρης» γραμμένο στη Μελβούρνη από το γιατρό Κωνσταντίνο Κυριαζόπουλο. Το 1936 τις ειδήσεις και το ελληνικό θέατρο της Αυστραλίας διηύθυνε ο Όμηρος Παλμιστράς. Ακολούθησε η ίδρυση θεατρικών θιάσων σε πολλές πρωτεύουσες και γενικά η Μελβούρνη αναδείχθηκε σε ένα πολιτιστικό κέντρο ελληνισμού της Αυστραλίας με τη λειτουργία θεατρικών θιάσων και επαγγελματικών θεατρικών σχολών. Η δημιουργικότητα του ελληνισμού της Αυστραλίας την προπολεμική περίοδο ήταν έντονη, αφού εμφανίστηκαν καταξιωμένοι ζωγράφοι σκιτσογράφοι. Παρουσιάστηκαν Ελληνοαυστραλοί συνθέτες μουσικοί και στιχουργοί και το 1916 που εκδόθηκε το πρώτο ελληνοαυστραλιανό βιβλίο του Δημήτρη του Ιωάννη Κομνηνό. Πάνω από 370 βιβλία τυπώθηκαν και κυκλοφόρησαν στην Αυστραλία. Υπήρχαν σχεδόν 140 Έλληνες συγγραφείς. Τα περισσότερα εκδόθηκαν στην ελληνική γλώσσα από τυπογραφεία, εφημερίδες, εκδοτικούς οίκους και πανεπιστημιακά κέντρα της Μελβούρνης⁵⁹.

Ο μετανάστης ασκούσε ανάλογο επάγγελμα με τον τόπο προέλευσής του. Από το 1900 και μετά οι Έλληνες άνοιξαν δικές τους καφετέριες, μικρά εστιατόρια σε όλες σχεδόν τις κωμοπόλεις, κυρίως στη Νότια Ουαλία και τη Βικτώρια. Πολλοί από αυτούς άνοιξαν μεγάλα εστιατόρια, άλλοι αγόρασαν φάρμες και έγιναν κτηνοτρόφοι, άλλοι καλλιέργησαν απέραντη χωράφια και έγιναν χονδρέμποροι λαχανικών και

⁵⁷Κ. Τρίμη - Κύρου, «Αυστραλία. Νέα μετανάστευση σε μια νέα ήπειρο» στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού (1770-2000)* (Επιμ.) Β. Παναγιωτόπουλου, τ. 9 (2003), σ. 319-328

⁵⁸Α. Τάμης, «Αυστραλία», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι.*, σ. 260-261

⁵⁹Α. Τάμης, *ό. π.*, σ. 260-261

φρούτων. Οι περισσότεροι άνοιξαν επιχειρήσεις τροφίμων στο Σύδνεϋ, τη Μελβούρνη και την Πέρθη. Μετά το 1923 κατέφθαναν στην Αυστραλία μετανάστες από τη βόρεια Ελλάδα. Όσοι όμως απέκτησαν χρήματα, πήγαν στην Ελλάδα παντρεύτηκαν γυναίκες από τα χωριά τους και επέστρεψαν πίσω μετά το 1927 και εξαιτίας της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης έχασαν τις δουλειές τους στα μεταλλουργία. Αναγκάστηκαν τότε να φύγουν στην Αδελαΐδα και τη Μελβούρνη. Πολλοί αγρότες ασχολήθηκαν με την καλλιέργεια του ζαχαροκάλαμου. Εκεί έκτισαν τα νοικοκυριά τους και αναγκάστηκαν οι ίδιοι δάσκαλοι και ιερείς διδάσκοντας τα ελληνικά και βαφτίζοντας τα παιδιά τους⁶⁰.

Στην προπολεμική Ελλάδα οι Έλληνες βέβαια έκαναν μόνο αθλητικές δραστηριότητες. Πολλοί όμως αργότερα εντάχθηκαν σε αυστραλιανά αθλητικά σωματεία όπου επιδόθηκαν σε αθλήματα εποχής. Πολλοί διέπρεψαν στην ιστιοπλοΐα και σε ναυτιλιακές λέσχες ως παίκτες του ράγκμπι και του πόλο. Ιδρύθηκαν διάφορα αθλητικά σωματεία, τα οποία είχαν αρχαιοελληνικά ονόματα, όπως Αθηνά, Απόλλων, Ολυμπιακός, Πανελλήνιος. Τέλος ιδρύθηκαν και διάφορες γυναικείες αθλητικές ομάδες⁶¹.

Στη μεταπολεμική βέβαια περίοδο δόθηκε μεγάλη έμφαση σε διάφορες αθλητικές δραστηριότητες. Λειτουργήσαν μεγάλα ελληνικά ποδοσφαιρικά σωματεία. Παρά τους περιορισμούς και την αντιμεταναστευτική νοοτροπία κατά την περίοδο 1880- 1935 εκδόθηκε μεγάλος αριθμός εφημερίδων στη Μελβούρνη. Από το 1913, που τυπώθηκε πρώτη ελληνική εφημερίδα, εκδόθηκαν συνολικά 204 εφημερίδες και περιοδικά ευρείας κυκλοφορίας σε όλες τις πρωτεύουσες των Πολιτειών και σε αρκετές κωμοπόλεις της επαρχίας. Ανάλογα με το αναγνωστικό κοινό οι εφημερίδες μπορεί να ήταν έντυπα ειδικής αναφοράς με εθνοτοπικό ή εξειδικευμένο χαρακτήρα και περιορισμένη κυκλοφορία ή έντυπα γενικής και πανελλήνιας αναφοράς με εμπορικά κυρίως κίνητρα. Κύριο χαρακτηριστικό του ελληνόγλωσσου τύπου ήταν η βραχυβιότητα τους και ο προορισμός τους⁶².

Άρα και οι μετανάστες στην Αυστραλία ακολούθησαν μια δική τους πορεία στην εδραίωση τους στην νέα γη ,χωρίς να ξεχνούν την πατρίδα τους. Ο τρόπος με τον οποίο αναπτύχθηκαν οι μετανάστες στην Αυστραλία δεν ακολούθησε τους ίδιους

---

⁶⁰Α. Τάμης, *ό. π.*,σ. 255-256

⁶¹Α. Τάμης, *ό. π.*,σ. 264

⁶²Α. Τάμης, *ό. π.*,σ. 255-256

ρυθμούς ανάπτυξης ,όπως στην Αμερική. Παρόλο αυτά διατήρησαν τα ήθη και έθιμα τους και ζωντανή τη μνήμη της πατρίδας τους.

1.2. Η μετανάστευση την περίοδο του Μεσοπολέμου

Ενώ κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου υπήρχε μια ύφεση στη μετανάστευση σημειώθηκε νέα αύξηση αυτής κυρίως στο τέλος του εμφυλίου πολέμου δηλαδή το 1949. Οι Ρίζες είναι το χωριό μετά από αρχειακή και βιβλιογραφική έρευνα τεκμηριώνεται ότι οι Ρίζες είναι το χωριό που έχει τη μεγαλύτερη διασπορά μετανάστευση (μόνο άντρες μετανάστευσαν οι γυναίκες εκείνη την περίοδο δεν μετανάστευαν), όχι μόνο σε έναν προορισμό, στην Αμερική αλλά και στον Καναδά και στην Αυστραλία και μάλιστα σε προπολεμική περίοδο σύμφωνα με το έργο του γυμνασιάρχη Τεγέας Νικόλαο Μωραΐτη ήδη πριν το 1931 ήταν εγκατεστημένοι ενδεικτικά οι εξής Ριζιώτες: Στην Ν. Υόρκη μετανάστευσαν τέσσερις (Ι.Β. Μπουζάνης, Π. Κρίγκας, ΣΠ. Καρκαζής Ι.Γ. Παγώνης, Ι.Ν. Βόσνος) στην Αργεντινή δύο (Δ.Κ. Καρκαζής, Ι. Κόρος), στην Γιούτα έξι ενδεικτικά αναφέρω τα εξής ονόματα: (Ηλ .κ Κ. Πανόπουλοι ,Αφοί Η. Βόσνου Ν. Κ. Παγώνης ,Χ. κ Ι. Κάνιος), στον Καναδά μετανάστευσαν επτά ενδεικτικά αναφέρω (Π.κ Ν. Ράντης, Β. κ. Αθ. Καρκαζής), στο Σικάγο εγκαταστάθηκαν εκατόν είκοσι τέσσερις αναφέρω ενδεικτικά (Γ.Ι. Αργυρόπουλος, Μ. Παγώνης, Χ. Γ. Κολάρας, Ι.Δ. Βόσνος), στην Καλιφόρνια εγκαταστάθηκαν περίπου 20 ενδεικτικά αναφέρω (Ι. Βόσνος, Β.Γ. Κρίγκας, Η.Β. Κασιδόγιαννης). Στην Αυστραλία μετανάστευσαν περίπου 10 με 15 (Αδελφοί Γ. Πανοπούλου, Π.Ι. Καρράς, Η.Β. Κασιδόγιαννης)⁶³.

1.2.1. Αυστραλία

Βέβαια οι πρώτοι μετανάστες ήταν εθνικά ακέφαλοι και κοινοτικά ανοργάνωτοι. Δεν υπήρχε η ανάλογη μέριμνα λόγω των μεγάλων αποστάσεων, της ελλιπούς επαρκής επικοινωνίας και κυρίως, γιατί δεν είχαν αναπτυχθεί εμπορικά. Το 1924 ιδρύθηκε η ελληνική ορθόδοξη μητρόπολη η οποία στήριξε όλους τους ομογενείς. Επειδή πολλοί από τους μετανάστες έφεραν μαζί τους τα πρότυπα του παρελθόντος, βρίσκονταν σε προστριβή με την εκκλησία με αποτέλεσμα να μην

---

⁶³Ν. Μωραΐτης, *Ιστορία της Τεγέας, από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι καθ' ημάς*, Αθήνα 1932, σ. 553-554

μπορεί και αυτή να ενεργοποιηθεί και να προσφέρει πολλαπλά σε διάφορους τομείς, όπως τον πολιτιστικό, τον κοινωνικό και τον εκπαιδευτικό⁶⁴.

Η εμφάνιση το 1924 του πρώτου ορθόδοξου μητροπολίτη και του πρώτου διπλωμάτη καριέρας έκανε πιο έντονη την κρίση και αύξησε την αντιπαλότητα μεταξύ εκκλησίας και κοινοτήτων. Η ύπαρξη των εθνοτοπικιστικών αδελφοτήτων κλόνισε την οικονομία των διαφόρων πανελλήνιων φορέων και ενίσχυσε τον τοπικό σοβινισμό. Έτσι κλονίστηκε ο κοινωνικός και πολιτιστικός ρόλος των κοινοτήτων⁶⁵.

1.2.2. ΗΠΑ

Το τέλος της πρώτης μετανάστευσης το 1924 είναι το καταληκτικό έτος μετά την κομμουνιστική επανάσταση του 1917, τις μεγάλες εργατικές απεργίες στην Αμερική και την αιματηρή καταστολή τους το 1919- 1920. Ταυτόχρονα η δαιμονοποίηση από την αμερικανική κοινωνία των μεταναστών ως εισαγωγείς ανατρεπτικών ιδεών επιτάχυνε. Τέλος, τα νομοθετικά μέτρα για τον περιορισμό της μετανάστευσης το 1924 αποσκοπούσαν επίσης στο να περιορίσει και να κρατήσει στην Αμερική τους ομογενείς, ώστε να ομογενοποιηθούν και να ενταχθούν στην αμερικανική κοινωνία⁶⁶.

Η Νέα Υόρκη ήταν ένας μεταβατικός σταθμός για τους νεοφερμένους Έλληνες οι οποίοι κατευθύνονταν σε άλλες πόλεις, όπου ήταν ήδη εγκατεστημένοι συγγενείς ή συγχωριανοί τους. Αναζητούσαν εργασίες στις οποίες δεν χρειάζονταν να διαθέσουν κάποιο κεφάλαιο, γιατί είχαν σκοπό να εξοικονομήσουν κάποιες οικονομίες και να επιστρέψουν στην πατρίδα τους. Για αυτό το λόγο στράφηκαν προς τη βιομηχανία. Γίνονταν πλανόδιοι πωλητές και υπάλληλοι. Πολλοί από αυτούς έκαναν μικρά εστιατόρια, τα λεγόμενα «diner» ή «ντάινα». Πολλοί από αυτούς ασχολούνταν με μικροεπιχειρήσεις, όπως παντοπωλεία, ζαχαροπλαστεία, στιλβωτήρια, ανθοπωλεία, τα οποία δεν χρειάζονταν ειδικές γνώσεις παρά μόνο να γνωρίζουν το βασικό αγγλικό λεξικό⁶⁷.

Η μετανάστευση προς τις ΗΠΑ ήταν πολύπλοκο φαινόμενο και ο αριθμός των Ελλήνων μεταναστών στις ΗΠΑ δεν ήταν σαφής για λόγους οι οποίοι σχετίζονταν με τον τρόπο καταγραφής στη χώρα υποδοχής. Γενικά οι αμερικανικές υπηρεσίες

⁶⁴Α. Τάμης, *ό. π.*, σ. 260-261

⁶⁵Α. Τάμης, *ό. π.*, σ. 256-257

⁶⁶Κ. Καρπόζηλος, *ό. π.*, σ.98-99

⁶⁷Μ. Ηλίου, *ό. π.*, σελ. 21-22

κατέγραφαν τη χώρα προέλευσης των μεταναστών. Στην περίπτωση όμως των Ελλήνων υπήρχαν κάποιες ιδιαιτερότητες, γιατί δεν καταγράφονταν ως Έλληνες όσοι προέρχονταν από περιοχές που κατά την περίοδο της μετανάστευσης δεν εντάσσονταν στο ελληνικό κράτος. Το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστών προέρχονταν από την Πελοπόννησο, οι οποίοι επέστρεψαν στην Ελλάδα αργότερα. Υπολογίζεται ότι το 61% όσων μετανάστευσαν επέστρεψαν στην πατρίδα τους κατά την περίοδο 1908-1939 είτε για μόνιμη εγκατάσταση είτε για μικρό διάστημα. Ο αριθμός των Ελλήνων μεταναστών στις ΗΠΑ αυξάνονταν την περίοδο 1922-1924 λόγω της αλλαγής της νομοθεσίας σχετικά με την μετανάστευση στη χώρα υποδοχής καθώς και το σύστημα των ποσοτώσεων που μείωσε δραστικά τον αριθμό των μεταναστών μέχρι και το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου. Στην απογραφή του 1930 καταγράφηκαν 200.000 Έλληνες στις ΗΠΑ ενώ άλλοι υπολογισμοί υπολογίζουν ότι στις ΗΠΑ υπήρχαν 350.000 ψυχές⁶⁸.

Από το 1890 οι πλειονότητα των Ελλήνων μεταναστών ήταν αγρότες και μικροϊδιοκτήτες. Όπως ήδη έχουμε προαναφέρει το 1920 η αμερικανική κυβέρνηση αποφάσισε να μειώσει την εισροή των μεταναστών. Μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο όμως άνοιξαν και πάλι οι πύλες των ΗΠΑ όπου 100.000 Έλληνες περίπου εισήλθαν στις ΗΠΑ. Στα μέσα της δεκαετίας του 1970 σταμάτησε η μετανάστευση από την Ελλάδα. Μέχρι το 1920 η μετανάστευση από την Ελλάδα αποτελούσε αναπόσπαστο κομμάτι του ρεύματος της πληθυσμιακής μετακίνησης από την ανατολική και νοτιοανατολική Ευρώπη. Οι αιτίες που οδήγησαν τους Έλληνες προς το δρόμο της μετανάστευσης είχαν να κάνουν από της σχολής αγροτικής οικονομίας ιδίως της σταφιδοπαραγωγής στην Πελοπόννησο. Ενώ οι Η.Π.Α λόγω της οικονομικής ανάπτυξης και της εκβιομηχάνισης στα τέλη του 19ου αιώνα έδινε την εντύπωση στους μετανάστες ότι μπορούν να βελτιώσουν τη ζωή τους. Τα λιμάνια από τα οποία έφευγαν οι Έλληνες ήταν η Πάτρα και ο Πειραιάς οι περισσότεροι βέβαια μετανάστες ήταν από την Πελοπόννησο, τη Δυτική Στερεά Ελλάδα και τα Επτάνησα. Η μεταβίβαση βέβαια μπορούν να γινόταν και από μικρότερα λιμάνια όπως αυτό Γύθειο την Καλαμάτα και το Κατάκολο. Οι μετανάστες αυτοί περνούσαν από αυστηρό έλεγχο πριν τους δοθεί η άδεια εισόδου στη χώρα. Έπρεπε να πιστοποιηθεί ότι ο

---

⁶⁸Ι. Λαλιώτου, «Ηνωμένες Πολιτείες», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι.*, σ. 275

μετανάστης ήταν ηθικά νομικά και υγειονομικά σε θέση να εργαστεί ο έλεγχος διαρκούσε περίπου 5 ώρες⁶⁹.

Κατά την περίοδο του μεσοπολέμου η παρουσία των Ελληνοαμερικανών στην Ελλάδα ήταν αισθητή μέσω των εμβασμάτων στα μέλη των οικογενειών τους που παρέμεναν στην πατρίδα μέσω δωρεών και έργων που πραγματοποιούνται στην ελληνική ύπαιθρο με χρηματοδοτήσεις εφόρων ομογενών⁷⁰.

1.2.3. Καναδάς

Ο αριθμός βέβαια των μεταναστών στον Καναδά αυξανόταν συνεχώς. Το 1911 υπολογίζεται σε 3.014 και το 1921 σε 5.740 άτομα. Μια δεκαετία αργότερα το 1931 θα φτάσουν τους 9.444 και το 1941 τους 11.692. Το 1951 οπότε θα αρχίσει και το μεγαλύτερο κύμα της μεταπολεμικής μετανάστευσης στον Καναδά ο αριθμός των Ελλήνων μεταναστών θα ανέλθει στις 13.966⁷¹.

1.3. Η μετανάστευση μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο

Με το τέλος του ελληνικού εμφυλίου πολέμου το 1949 συνέβησαν πολλοί εκτοπισμοί δημιουργήθηκαν ανταρτόπληκτοι πληθυσμοί, εντάθηκε το κίνημα της εσωτερικής αστυφιλίας και η φτώχεια και η απογοήτευση της ηττημένης πλευράς δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για την έκρηξη ενός νέου μεταναστευτικού ρεύματος. Η Δυτική Μακεδονία που έζησε πιο σκληρά τις συνέπειες των εκκαθαριστικών επιχειρήσεων έδωσε πολλούς μετανάστες στην Αυστραλία, Η.Π.Α και τον Καναδά.

Στο άρθρο «το παρατηρητήριο»⁷² που δημοσιεύτηκε στον εθνικό κήρυκα το 1950 αναφέρεται ότι για την Ελλάδα το 1949 ήταν ένα έτος θυσιών που υπέστη ελληνικός λαός με την ελπίδα της ειρήνης και της ασφάλειας έργα ανοικοδομήσεως οικονομικής ανάπτυξης της χώρας εσωτερικές συγκοινωνίες η αποκατάσταση των λιμανιών οι εργασίες για τη βιομηχανική ανάπτυξη της χώρας ή σύγχρονης των γεωργικών μεθόδων οφειλόταν βέβαια όλα στην αμερικανική βοήθεια οι οποίες συνετέλεσε στην στρατιωτική νίκη και έδωσε ώθηση στην οικονομική αναδημιουργία.

Δεν ξεχνάμε πως, όταν τελείωσε ο εμφύλιος πόλεμος, σημειώθηκε η μαζική έξοδος 100.000 πολιτικών μεταναστών κυρίως προς την Ανατολική Ευρώπη.

⁶⁹Μ. Ηλίου, *ό. π.*, σελ. 20-21

⁷⁰Γ. Λαλιώτου, «Ηνωμένες Πολιτείες», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι.*, σ. 279-280

⁷¹Σ. Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 283

⁷²«*Το παρατηρητήριο*» στον: *Εθνικός Κήρυξ, 1-1-1950*, σελ. 5

Επιπλέον, τη δεκαετία του 1950 περίπου μισό εκατομμύριο Έλληνες ακολουθούν το δρόμο της μετανάστευσης προς την Αυστραλία, τις Ηνωμένες Πολιτείες και τον Καναδά και από το 1960 και μετά ένα μεγάλο ρεύμα μεταναστών κατευθύνεται προς τη Γερμανία κάτι το οποίο έγινε πιο έντονο μετά τη συνθήκη του Μάαστριχτ⁷³.

Οι λόγοι που οδήγησαν τους Έλληνες να ακολουθήσουν το δρόμο της ξενιτιάς ήταν οι καταστροφές, οι κοινωνικές αναταραχές και η αδύναμη οικονομική θέση που είχε η χώρα μας το 1951. Αλλά και μετά το 1961 η ανοικοδόμηση της χώρας ακολουθούσε αργούς ρυθμούς, αφού η ανεργία έφτανε το 6%, δηλαδή πάνω από 200.000 άνθρωποι ήταν άνεργοι. Εγκαταλείφθηκε η ύπαιθρος λόγω της μείωσης των χεριών στον αγροτικό τομέα και οι μικρές βιομηχανίες και βιοτεχνίες της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης αδυνατούσαν να απορροφήσουν το υπάρχον εργατικό δυναμικό. Πρέπει να σημειωθεί ότι το κατά κεφαλήν εισόδημα της Ελλάδας ήταν από τα πιο χαμηλά της δυτικής Ευρώπης⁷⁴. Μετανάστευση ακόμη προκάλεσαν και οι αδυναμίες του εκπαιδευτικού συστήματος στον τομέα της επιστήμης και της τεχνολογίας. Ειδικότερα το ελληνικό πανεπιστημιακό σύστημα δεν μπορούσε να απορροφήσει τους Έλληνες που είχαν τα προσόντα να σπουδάσουν ή δεν μπορούσε να προσφέρει τις ανάλογες απαιτήσεις για τη φοίτηση σε ορισμένους κλάδους. Φυσικά δεν υπήρχαν μεταπτυχιακές σπουδές, και επειδή δεν είχαν αναπτυχθεί όλοι οι επαγγελματικοί τομείς στο χώρο της επιστήμης και της τεχνολογίας δεν μπορούσαν να αξιοποιηθούν οι εξειδικευμένοι επαγγελματίες, κάτι που το προσφέρει σε ικανοποιητικό βαθμό η ξενιτιά⁷⁵.

Πολλοί άνθρωποι αναγκάστηκαν να φύγουν από την Ελλάδα μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου λόγω της πολιτικής πόλωσης και τις ήττες της αριστεράς κυρίως στη δεκαετία του 1950 επηρεάστηκε πάρα πολύ η μετανάστευση των ανθρώπων και το ίδιο συνέβη και την περίοδο της δικτατορίας 1967-1974⁷⁶.

Η ακριβής καταγραφή το απόδημου ελληνισμού είναι πάρα πολύ δύσκολο έργο, γιατί οι περισσότερες χώρες υποδοχής απογραφούν την εθνική προέλευση των μεταναστών είτε των δύο πρώτων γενιών είτε μόνο της πρώτης. Έτσι, προκαλείται μία σύγχυση, γιατί τα ίδια άτομα έχουν διπλή πολιτογράφηση, της χώρας προέλευσής

⁷³Α. Κιτρόεφ, «Η Μεταπολεμική Μετανάστευση», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι.*, σ.75

⁷⁴Α. Κιτρόεφ, *ό. π.*, σ. 75

⁷⁵Α. Κιτρόεφ, *ό. π.*, σ. 76

⁷⁶Β. Καρδάσης - Τ. Χαρλαύτη, «Αναζητώντας τις χώρες της επαγγελίας: Ο απόδημος Ελληνισμός από τα μέσα του 19^{ου} αι. ως τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι. (Επιμ.) Ι. Χασιώτης, Ο. Κατσιαρδή - Hering, Ε. Αμπατζή*, Αθήνα 2006, σ. 64-65

τους και της χώρας υποδοχής. Παρ όλα αυτά πρώτος εμφανίζεται ο ελληνισμός των Ηνωμένων Πολιτειών, αφού στην επίσημη αμερικανική στατιστική του 1970 καταγράφηκαν ως Αμερικανοί πολίτες ελληνικής καταγωγής μόνο 434.000 άτομα (177.275 της πρώτης γενιάς και 257. 296 της δεύτερης γενιάς). Ο αριθμός όμως αυτός διπλασιάστηκε στην απογραφή του 1980. Υπολογίζονται βέβαια και Έλληνες της δεύτερης και της τρίτης γενιάς, αλλά και όσοι είναι εγκατεστημένοι στη χώρα παράνομα ανεβάζοντας με αυτό τον τρόπο τα άτομα ελληνικής καταγωγής στο διπλάσιο περίπου 300-350.000⁷⁷.

1.3.1. Η Αυστραλία

Η Αυστραλία αποτέλεσε προορισμός Ελλήνων μεταναστών. Σε αυτό συνέβαλε βέβαια η πολιτική που ακολούθησε η αυστραλιανή κυβέρνηση, που μετά το 1945 άνοιξε τις πόρτες της σε ευρωπαίους μετανάστες, για να ενισχύσει την οικονομική ανάπτυξή της. Τότε μετέβησαν εκεί ανύπαντρες γυναίκες και μέλη οικογενειών για την αντιμετώπιση της δυσαναλογίας των δύο φύλων. Από το 1961 ως το 1966 69.000 Έλληνες εγκαταστάθηκαν στην Αυστραλία. Το διάστημα 1961 – 1971 ο αριθμός τους μεταβλήθηκε από 77.333 σε 160.200, οπότε και ξεκίνησε η παλιννόστηση⁷⁸. Τη μετανάστευση ευνόησε και η νομοθεσία του 1952 και η πολιτική της κυβέρνησης της Αυστραλίας, η οποία με την ίδρυση του Υπουργείου Μετανάστευσης το 1945 είχε ως στόχο την ετήσια αύξηση του πληθυσμού της χώρας κατά 2%. που το πέτυχε με την εγκατάσταση Νοτιοευρωπαίων και την κοινωνικοπολιτική διαμόρφωση των αστικών κέντρων, δηλαδή εφάρμοσε την αποκέντρωση σε πόλεις και σε περιοχές που προκαθόριζε ο μηχανισμός της χώρας⁷⁹.

Το 1952 έγινε μια διακρατική συμφωνία μεταξύ Αυστραλίας και Ελλάδος και πάνω από 270.000 Έλληνες εγκαταστάθηκαν στην Αυστραλία, οι οποίοι 33% ήταν από τη Μακεδονία. Οι περισσότεροι ήταν αγρότες. Σπουδαία θέση κατείχε το Οικουμενικό Πατριαρχείο με την ίδρυση νέων ναών, το διορισμό ιερέων, ενώ οι πιστοί δημιουργούν μια δική τους κοινότητα υπό την πνευματική και οργανωτική κυριαρχία της ελληνικής ορθόδοξης αρχιεπισκοπής της Αυστραλίας. Οι νέες αυτές κοινότητες είχαν στενή σχέση με την αρχιεπισκοπή, όπου η ανάθεση της διοίκησης των νέων κοινοτήτων προσφερόταν μόνο στους εθνικόφρονες πολίτες, τους

⁷⁷Ι. Κ. Χασιώτης, *Επισκοπή της ιστορίας της Νεοελληνικής Διασποράς*, Αθήνα 1993, σ.172-174

⁷⁸Α. Τάμης, «Αυστραλία», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι.*, σ.266

⁷⁹Α. Τάμης, *ό. π.*, σ. 255-256

αφοσιωμένους ορθοδόξους και όλους όσους κρίνονταν αποδεκτοί από τον αρχιεπίσκοπο. Με αυτό τον τρόπο η αρχιεπισκοπή κατόρθωσε να εδραιώσει την παρουσία της, να απελευθερώσει την εξάρτησή της από κοινοτικούς και κοσμικούς άρχοντες και να αναδειχθεί ως η κυρίαρχη εξουσία των Ελλήνων ορθοδόξων εποίκων και ως ιεραρχικό σωματείο που συγκέντρωσε μηχανισμούς διάρκειας⁸⁰.

Την περίοδο 1952 - 1974 εγκαταστάθηκαν στην Αυστραλία περίπου 270.000 Έλληνες και Κύπριοι. Το 87% των μεταναστών ήταν αγρότες και ανειδίκευτοι εργάτες των αστικών κέντρων. Όμως αυτό το ανθρώπινο δυναμικό αναζωογονείται με τεχνοκράτες επιστήμονες σε τέσσερις φάσεις α. το 1953 εμφανίστηκαν 5.000 Έλληνες από τη Ρουμανία β. από το 1954 ως το 1958 έφθασαν 9.000 Έλληνες από την Αίγυπτο και τη Μέση Ανατολή γ. το 1974 ήρθαν 11.000 Κύπριοι δ. από το 1994 ως το 2003 μετεγκαταστάθηκαν 3000 Έλληνες επιχειρηματίες και έμποροι. Από το 1958 ο αριθμός των Ελλήνων στην Αυστραλία ήταν ο δεύτερος μεγαλύτερος μετά τους Ιταλούς. Η συντριπτική πλειοψηφία των Ελλαδογεννημένων ήταν το 85% μεταξύ 1952 ως το 1974. Ως το 1962 υπήρχε μια δυσαναλογία στον αριθμό των φύλων, γιατί ασκούσαν δρακόντειοι περιορισμοί στη μετανάστευση ανύπαντρων γυναικών. Λόγω αυτής της δυσκολίας πολλοί έγγαμοι είχαν αφήσει αρχικά τις οικογένειές τους στην Ελλάδα. Αυτό βέβαια τους προκάλεσε πολλά κοινωνικά και ψυχολογικά προβλήματα. Αντιμετωπίστηκε όμως συνετά μετά το 1962, όταν προγραμματίστηκε διακρατικά η μόνιμη εγκατάσταση χιλιάδων ανύπαντρων γυναικών, οι λεγόμενες “νύφες” από την Ελλάδα⁸¹.

Ως το 1974 η Ελλάδα δεν είχε να δείξει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους Έλληνες της Αυστραλίας. Οι πρώτες ελληνικές αυστραλιανές συμφωνίες ήταν περιστασιακές και δεν είχαν κανένα αποτέλεσμα παρά μόνο μια συμφωνία που είχε υπογραφεί το 1952. Η έλλειψη διακρατικών συμφωνιών σε θέματα μετανάστευσης πολιτιστικών και κοινωνικών θεμάτων στέρησε σε αυτές τις κοινότητες τη δυνατότητα να διεκδικούν τα δικαιώματά τους και να μπορέσουν να έχουν μια καλύτερη επικοινωνία με την Ελλάδα⁸².

Οι περισσότεροι Έλληνες έγιναν και πολίτες της Αυστραλίας αποκτώντας έτσι διπλή υπηκοότητα. Οι Έλληνες βέβαια δεν έπαψαν ποτέ να μη θυμούνται την πατρίδα

⁸⁰Α. Τάμης, «Ο Ελληνισμός της Αυστραλίας σε μετάβαση. Σύγχρονη αποτίμηση και προοπτικές», σελ.261-262

⁸¹Α. Τάμης, «Αυστραλία», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι.*, σ. 256-257

⁸²Α. Τάμης, *ό. π.*, σ. 262-263

τους και πολλοί μετανάστες προσέφεραν γενναιόδωρα τα παιδιά τους σε στιγμές κρίσης και εθνικής συμφοράς όπως πολέμους σεισμούς και καταστροφές. Διοργάνωναν διάφορους εράνους και διαδηλώσεις, ακόμα και αν ήταν ενάντια στην αυστραλιανή κυβέρνηση. Βέβαια δεν αγωνίζονταν μόνο για την πατρίδα τους στην παλιά, αλλά και με το δικό τους αγώνα προσέφεραν βοήθεια μέσω εράνων και δωρεών υπέρ των αυστραλιανών ιδρυμάτων των απόρων, των ανέργων και των θυμάτων φυσικών καταστροφών. Συμμετείχαν σε διάφορες εκδηλώσεις συμπαράστασης και αφοσίωσης με τη συμμετοχή χιλιάδων στρατιωτών στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο⁸³.

Οι σχέσεις τους με το επίσημα αυστραλιανό κράτος συχνά διαταράσσονταν. Οι κοινότητες προσπαθούσαν με καλλιτεχνικές εκδηλώσεις, με μαθητικούς διαγωνισμούς να βοηθήσουν την Ελλάδα παρ' όλες τις αντιδράσεις της αυστραλιανής κυβερνήσεως και εν τέλει κάτω από τις πιέσεις Ομογένειας την έπεισαν να λαμβάνει ευνοϊκά μέτρα για την Ελλάδα και τους Έλληνες. Από το 1969 είχε αρχίσει το ελληνικό στοιχείο της χώρας να διεκδικεί καλύτερες συνθήκες σε θέματα κοινωνικής πρόνοιας και διατήρησης της πολιτιστικής ταυτότητας. Μετά το 1960 Έλληνες με έντονη πολιτική συνείδηση εντάχθηκαν σε διάφορες κομματικές οργανώσεις, και λίγο αργότερα, μετά το 1984 άρχισαν να εκλέγονται υπουργοί, βουλευτές, γερουσιαστές, δήμαρχοι, σύμβουλοι της τοπικής αυτοδιοίκησης και διευθυντές σε πρωθυπουργικά γραφεία⁸⁴.

1.3.2. ΗΠΑ

Μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο οι πολιτικές διαμάχες, οικονομικές δυσκολίες, κοινωνικοί μετασχηματισμοί και διεθνείς συγκυρίες οδήγησαν πάρα πολλούς Έλληνες να μεταβούν στη δυτική Ευρώπη, στην Αυστραλία και στη βόρεια Αμερική. Οι Η.Π.Α δέχθηκαν μεγάλο αριθμό μεταναστών και αποτέλεσε τη μαζικότερη μεταπολεμική μετανάστευση. Τότε ο Έλληνας μετανάστης έγινε πρωταγωνιστής σε λαϊκά τραγούδια και σε κινηματογραφικές ταινίες⁸⁵.

Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος έπαιξε σημαντικό ρόλο, ώστε οι κοινότητες στις Η.Π.Α να γίνουν πιο ισχυρές. Η αντίσταση των Ελλήνων στη γερμανική κατοχή δημιούργησε μια θετική εικόνα στις Η.Π.Α. Για αυτό μετά τη λήξη του πολέμου οι Έλληνες στις Η.Π.Α επιτυγχάνουν μια οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική άνοδο

⁸³Α. Τάμης, *ό. π.*, σ. 262-263

⁸⁴Α. Τάμης, *ό. π.*, σ. 262-263

⁸⁵Ι. Λαλιώτου, «Ηνωμένες Πολιτείες», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι.*, σ. 279-280

και πολλοί διακρίνονται στην πολιτική, στις επιστήμες και την τέχνη. Οι σχέσεις μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης γενιάς των Ελλήνων μεταναστών δεν ήταν πάντα ομαλές. αλλά γενικά οι νέοι μετανάστες στην Αμερική ενίσχυαν τις ήδη ελληνοαμερικανικές κοινότητες. Μετά το 1970 οι μετακινήσεις προς το εξωτερικό αφορούσαν μόνο περιπτώσεις σπουδών ή απασχόληση ως επιστημονικό εξειδικευμένο προσωπικό⁸⁶.

Η μετάβαση μεταναστών στις Ηνωμένες Πολιτείες γνώρισε αρκετές διακυμάνσεις, γιατί υπήρχαν διάφοροι περιορισμοί που είχαν ξεκινήσει από το 1920. Με τη νομοθεσία όμως του 1965 άνοιξαν οι πύλες των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής για τους μετανάστες. Η είσοδος των Ελλήνων μεταναστών είχε επιτραπεί από το 1950, αφού είχαν συγγενείς ήδη εγκατεστημένους ή είχαν εκτοπιστεί από τις εστίες του στη διάρκεια των πολεμικών συγκρούσεων της περασμένης δεκαετίας. Το 1956 οι αφίξεις ήταν 9.000 και οι μετανάστες έφτασαν περίπου τις 40.000. Από το 1957 έως το 1965 ο αριθμός των μεταναστών είχε μειωθεί περίπου στις 30.000. Έπειτα αυξήθηκε, γιατί άλλαξε νομοθεσία. Από το 1966 μέχρι το 1974 όμως ελαττώθηκε η εκροή από την Ελλάδα και είχαν επαναπατριστεί 85.000 Έλληνες από το τέλος του πολέμου μέχρι τη δεκαετία του 1970. Οι μετανάστες ανέρχονταν σε 155.000, ενώ υπάρχει μείωση της μετανάστευσης μεταξύ 1981-1990⁸⁷.

Οι Έλληνες μετανάστες έδειξαν προτίμηση για τη Νέα Υόρκη η οποία αντικατέστησε το Σικάγο. Εκεί είχαν εδραιωθεί επαγγελματικά, αφού είχαν ιδρύσει μαγαζιά επιχειρήσεις κινηματογράφους ελληνικών ταινιών, εκκλησίες, σχολεία και διάφορους συλλόγους. Η κοινότητα αρχίζει και αποδυναμώνεται ως τα τέλη της δεκαετίας του 1990⁸⁸.

Το Σικάγο δέχτηκε λιγότερους Έλληνες μετανάστες, που συγκεντρώθηκαν στην ιστορική περιοχή που βρίσκονταν δυτικά του κέντρου της πόλης, όπου ζούσαν και άλλες εθνικότητες, όπως οι Ιταλοί. Επειδή όμως η περιοχή απαλλοτριώθηκε, για να εγκατασταθεί η Πανεπιστημιούπολη, οι Έλληνες διασκορπίστηκαν σε άλλες περιοχές της πόλης και σε προάστια⁸⁹.

⁸⁶Γ. Λαλιώτου, ό. π., σ.279-280

⁸⁷Α. Κιτρόεφ, «Η Μεταπολεμική Μετανάστευση», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι.*, σ.76-77

⁸⁸Α. Κιτρόεφ, ό. π., σ.77

⁸⁹Β. Καρδάσης - Τ. Χαρλαύτη, «Αναζητώντας τις χώρες της επαγγελίας: Ο απόδημος Ελληνισμός από τα μέσα του 19^{ου} αι. ως τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι.*, σ. 64-65

1.3.3. Καναδάς

Όπως η Αυστραλία, έτσι και ο Καναδάς γνώρισε ραγδαία οικονομική ανάπτυξη στη μεταπολεμική περίοδο και προσαρμόστηκε ανάλογα στην υποδοχή των μεταναστών, αφού ο Καναδάς θέσπισε την ανάλογη νομοθεσία. Το μεταναστευτικό ρεύμα προς τον Καναδά ξεκίνησε το 1952. Το 1957 έφτασαν 6.000 Έλληνες και το 1968 οι αφίξεις ανήλθαν στις 10.000. Το 1971 άρχισε να μειώνεται το μεταναστευτικό ρεύμα, αφού μόνο 6.000 Έλληνες έφτασαν στον Καναδά. Περίπου ως τα τέλη της δεκαετίας του 1970 μετανάστευσαν 124.000 Έλληνες⁹⁰. Οι μετανάστες στον Καναδά εγκαταστάθηκαν αρχικά στο Μόντρεαλ. Το Τορόντο είναι η δεύτερη μεγάλη πόλη μετά την Αστόρια, αλλά και στο Μόντρεαλ είναι πολύ μεγάλη η ελληνική παρουσία⁹¹.

Η μετανάστευση έχει ξεκινήσει από τα τέλη του 19ου αιώνα ως τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και συνδέεται με το μεταναστευτικό ρεύμα στις Η.Π.Α. Βέβαια οι Έλληνες μετανάστες είχαν επισκεφτεί τον Καναδά και πριν το 19^ο αιώνα. Στις απογραφές που πραγματοποιήθηκαν εκείνη την εποχή αναφέρονται ανάμεσα στα ονόματα των πρώτων Ισπανών και Γάλλων εξερευνητών και μερικά ελληνικά ονόματα αυτό συνέβη περίπου το 16^ο και το 17^ο αιώνα. Υπάρχουν βέβαια μαρτυρίες ότι οι Έλληνες υπήρχαν στον Καναδά και το 18^ο αιώνα. Οι πρώτες σαφείς αναφορές αφορούν τους Έλληνες που εγκαταστάθηκαν στον Καναδά το 1843. Η καναδική απογραφή του 1891 επιβεβαιώνει την ελληνική παρουσία στη χώρα που μόλις 39 άτομα υπήρχαν σε όλη την επικράτεια. Στην απογραφή του 1901 ο αριθμός αυτός αυξάνεται στους 291 Έλληνες και ανάμεσα στο 1900 και στο 1907 εγκαταστάθηκαν στον Καναδά 2.540 μετανάστες. Οι περισσότεροι ήταν φτωχοί αγρότες που προέρχονταν από τη νησιά και την Πελοπόννησο. Χωρίς ειδικευση και αγνοώντας τη γλώσσα του τόπου αναγκάστηκαν να πάρουν τις πιο δύσκολες δουλειές με χαμηλούς μισθούς και κάτω από δύσκολες συνθήκες⁹².

Στο Λόντον η ελληνική κοινότητα προσχώρησε στον ενιαίο οργανισμό ενοριών που προώθησε η αρχιεπισκοπή στην Αμερική το 1968. Η κοινότητα του Λόντον συστάθηκε αρχικά το 1936 και επίσημα το 1949. Στο δυτικό Καναδά υπάρχει κοινότητα του Βανκούβερ από το 1927 και η εκκλησία του Αγίου Γεωργίου που συντηρούσε από το 1930. Επίσης, στο λιμάνι του Καναδά συστάθηκε φιλόπτωχος

⁹⁰Α. Κιτρόφ, «Η Μεταπολεμική Μετανάστευση», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι.*, σ. 76

⁹¹Β. Καρδάσης - Τ. Χαρλαύτη, *ό. π.*, σ. 64-65

⁹²Σ. Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 283

σύλλογος κυριών το 1942 και οι ελληνικές κοινότητες απαντούν σε πιο μικρές πόλεις του Καναδά στο Έντμοντον από το 1930 και στο Κάλγκαρι από το 1957⁹³.

Μικρές ελληνικές κοινότητες του Καναδά θα αλλάξουν ριζικά μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, αφού θα ακολουθήσει μεγάλο κύμα ελληνικής μετανάστευσης. Μεταξύ 1945 και 1971 εγκαταστάθηκαν στον Καναδά ως μετανάστες 107.780 Έλληνες. Το 10% προέρχονταν από τη μητροπολιτική Ελλάδα, αλλά και από άλλες παροικίες του εξωτερικού π.χ. από την Αίγυπτο, γιατί αντιμετώπιζαν πολλά προβλήματα επιβίωσης. Η μετανάστευση από τη μητροπολιτική Ελλάδα επηρεάστηκε από τα προβλήματα που είχε προκαλέσει ο πόλεμος η κατοχή και ο εμφύλιος. Αποκορύφωση της μετανάστευσης είναι το 1967, όταν 10.650 μετανάστες έφτασαν στον Καναδά. Πρέπει να σημειωθεί ότι μετά το 1974 η ελληνική μετανάστευση θα μειωθεί και θα μηδενιστεί το 1985. Αντίθετα σημαντική είναι η παλιννόστηση που άρχισε αμέσως μετά τη μεταπολίτευση στην Ελλάδα το 1974 και συνεχίστηκε με έντονους ρυθμούς μετά τη δεκαετία του 1980⁹⁴.

Οι Έλληνες μετανάστες που έφθασαν στον Καναδά τη μεταπολεμική περίοδο αρχικά εγκαταστάθηκαν στο Μόντρεαλ και μετά το 1960 στο Τορόντο. Σήμερα ο ελληνικός πληθυσμός υπολογίζεται σε 100.000 στο Τορόντο, ενώ 80.000 υπολογίζεται στο Μόντρεαλ. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι το Τορόντο αναπτύχθηκε με γοργούς ρυθμούς και εξελίχθηκε σε οικονομική μητρόπολη του Καναδά. Το τρίτο κέντρο, όπως και προπολεμικά, θα παραμείνει το Βανκούβερ ενώ μικρότερες παροικίες αναπτύχθηκαν στο Έντμοντον, στο Κάλγκαρι, στην Οτάβα και σε αρκετές μικρές πόλεις της επαρχίας του Οντάριο⁹⁵.

---

⁹³Α. Κιτρόεφ, «Βόρεια και Νότια Αμερική. Οι ομογενείς στις Η.Π.Α, τον Καναδά, τη Λατινική Αμερική» στην: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού (1770-2000)* (Επιμ.) Β. Παναγιωτόπουλου, τ. 9, Αθήνα 2003, σ. 305-318

⁹⁴Σ. Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 283

⁹⁵Σ. Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 284

Β' Κεφάλαιο

Οι προορισμοί και η νέα πατρίδα

2.1. Η υπερπόντια μετανάστευση

Η μετανάστευση ξεκινάει δειλά στη δεκαετία του 1880. Το ελληνικό κράτος δεν έδειξε ενδιαφέρον για να την αποτρέψει, ενώ ο ελληνικός τύπος είναι αυτός που κρούει τον κώδωνα του κινδύνου. Μόλις το 1902 εγκαινιάζεται από την Πάτρα πρώτο απευθείας δρομολόγιο για την Αμερική. Το πρώτο υπερωκεάνιο ελληνικής ιδιοκτησίας που μετέφερε μετανάστες στην Αμερική ήταν το «Μωραΐτης» με παρθενικό ταξίδι τον Ιούνιο του 1907. Οι μετανάστες, όταν έφταναν στη Νέα Υόρκη από το 1892 και μέχρι το 1967 αποβιβάζονταν στην είσοδο του λιμανιού στο Έλλις Άιλαντ που ήταν τόπος ελέγχου και υποδοχής των μεταναστών. Η Νέα Υόρκη ήταν η Μητρόπολη των Ελλήνων μεταναστών το 1910, που έφτανε τις 12.000 και στις αρχές του αιώνα το Σικάγο έφτασε να προσπεράσει τους 15.000 Έλληνες. Βαθμιαία οι γυναίκες το 1899 ήταν μόλις 132 και 10 χρόνια μετά ήταν 1.524⁹⁶.

Οι περισσότεροι μετανάστες εγκαταστάθηκαν στα αστικά κέντρα των Πολιτειών στη βόρεια και κεντρική ακτή του Ατλαντικού στο πρώτο τέταρτο του 20ου αι. Κάποιοι κατευθύνθηκαν στις μεσοδυτικές πολιτείες και στην Καλιφόρνια, όπου εργάστηκαν στα ορυχεία και στα έργα κατασκευής του σιδηροδρομικού δικτύου. Αν και σημειώθηκαν προβλήματα λόγω της οικονομικής ύφεσης της πολλοί από τους μετανάστες οδηγήθηκαν σε επιχειρηματικές δραστηριότητες. Η πλειονότητα των πρώτων μεταναστών ήταν βέβαια άντρες, αλλά ο αριθμός των μεταναστριών αυξανόταν σε όλη την περίοδο του μεσοπολέμου. Η αύξηση αυτή των μεταναστών συνέβαλε στο να συγκροτηθούν ελληνικές κοινότητες και να δημιουργηθούν συντέτοιες συνθήκες, ώστε να υπάρχει μια μόνιμη εγκατάσταση των Ελλήνων στις ΗΠΑ. Η αύξηση μάλιστα του αριθμού των γυναικών μεταναστών τις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα ήταν τέτοια που οδήγησε την ελληνική πολιτεία να θεσπίσει σχετική νομοθεσία που απαγόρευε τη μετανάστευση των γυναικών χωρίς τη συνοδεία ενός στενού συγγενούς ή ανδρικού γένους. Μην ξεχνάμε ότι η ελληνική υπερατλαντική μετανάστευση συσχετιζόταν με την ανάπτυξη μιας παγκόσμιας αγοράς εργατικού δυναμικού που προσέλκυσε στις αρχές του εικοστού αιώνα εκατομμύρια εργάτες και εργάτριες προς την αναπτυσσόμενη δύση οικονομικές κρίσεις στην Ελλάδα ώθησαν

⁹⁶ Α.Κιτρόφ, «Η νέα διασπορά. Α. Η μετανάστευση στις Η.Π.Α.», στην: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού (1770-2000)* (Επιμ.) Β.Παναγιωτόπουλου, τ. 5, Αθήνα 2003 σ. 365-382.

δεκάδες χιλιάδες Έλληνες στις Η.Π.Α. Η Αμερική αποτελούσε πόλο έλξης για μια καινούργια ζωή πέρα από τον Ατλαντικό. Τα πρακτορεία που σχετίζονταν με την μετανάστευση στις πόλεις και στα χωριά η αλληλογραφία μεταξύ των ομογενών με μέλη της οικογένειάς τους που είχαν ήδη μεταναστεύσει συγκρότησαν ισχυρά δίκτυα επικοινωνίας μεταξύ της πατρίδας και του τόπου ξενιτιάς. Οι πληροφορίες που διακινούνταν μέσω αυτού του δικτύου ενθάρρυναν νέους μετανάστες και σταδιακά φιλοτέχνησαν την εικόνα της Αμερικής ενός μυθικού τόπου εύκολου πλουτισμού προόδου και ευημερίας⁹⁷.

Η ζωή των Ελλήνων στις Η.Π.Α δεν ήταν ομοιόμορφη, γιατί σχετιζόταν τόσο με τον τόπο τον οποίο είχαν εγκατασταθεί, όσο για την από την επαγγελματική δραστηριότητα που ανέπτυσαν, αλλά και από το μετασχηματισμό των πολιτικών και οικονομικών συνθηκών στη χώρα υποδοχής. Γενικά τους νότιους Ευρωπαίους στις αρχές του 20ου αιώνα δεν τους αντιμετώπιζαν ευμενώς και η μετανάστευση ήταν ένα πρόβλημα κοινωνικό, που αποτελούσε μια πρόκληση για τους μεταρρυθμιστές και διαμορφωτές της πολιτικής⁹⁸.

Αλλά υπήρχαν πολέμιοι της μετανάστευσης οι οποίοι χρησιμοποιούσαν φυλετικά επιχειρήματα σύμφωνα με τα οποία η μετανάστευση από τη νότια Ευρώπη θα συνέβαλε στο να αλλοιωθούν τα ιδιαίτερα φυλετικά χαρακτηριστικά του αγγλοσαξονικού αμερικανικού έθνους, όπου θα οδηγούσε στην πτώση του πολιτικού και πολιτισμικού επιπέδου των Η.Π.Α. Επιθυμούσαν τον άμεσο περιορισμό ή και την απαγόρευση τις μεταναστεύσεις των κατώτερων λαών, έτσι θεσπίστηκε νόμος για τον περιορισμό της μετανάστευσης το 1924. Ο νόμος αυτός στόχευε στον περιορισμό της μετανάστευσης επιβάλλοντας ένα σύστημα εθνικών ποσοστώσεων που θα καθόριζε τις αφίξεις στις Η.Π.Α. Με το νόμο αυτό περιορίστηκε στο ελάχιστο η μετανάστευση των Ελλήνων στις Η.Π.Α, ενώ παράλληλα εντάθηκε το αίσθημα της ξеноφοβίας και του ρατσισμού κυρίως στην περίοδο του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της φοβίας και της καχυποψίας προς όλους τους ξένους και κυρίως από αυτούς που προέρχονταν από χώρες που είχαν συμμαχήσει με τη Γερμανία. Και όπως ήταν φυσικό δημιουργήθηκαν και δραστηριοποιήθηκαν ρατσιστικές οργανώσεις, όπως οι ΚουΚλουξΚλαν, που οδήγησαν σε ξεσπάσματα βίας

⁹⁷Ι. Λαλιώτου, «Ηνωμένες Πολιτείες», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι.*, σ. 275

⁹⁸Ι. Λαλιώτου, *ό. π.*, σ. 276

απέναντι στους μετανάστες απειλώντας με αυτό τον τρόπο τη δομή και την οργάνωση του εσωτερικού της αμερικανικής κοινωνίας⁹⁹.

Οι πρώτες ελληνικές κοινότητες στις Η.Π.Α συγκροτήθηκαν μέσα σε αυτές τις αντίξοες και εχθρικές συνθήκες. Βασικό χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου ήταν να δημιουργηθούν διάφορες πολιτικές κοινωνικές και φιλανθρωπικές οργανώσεις. Στο πλαίσιο όμως αυτών των καταστάσεων δημιουργήθηκε η οργάνωση «Πανελλήνιος Ένωσις» που σκοπό είχε να βελτιώσει τις σχέσεις μεταξύ μεταναστών και του ελληνικού κράτους. Αργότερα στις αρχές της δεκαετίας του 1920 δημιουργήθηκαν δύο οργανώσεις, η ΑΗΕΡΑ (American Hellenic Progressive Association) και η ΓΑΡΑ (Greek American Progressive Association), με σκοπό να αντιμετωπίσουν όλη αυτή την ξενοφοβία, ρατσιστικές επιθέσεις και τις πιέσεις για αφομοίωση, που δέχονταν οι πρώτες ελληνικές κοινότητες στις ΗΠΑ. Η ΑΗΕΡΑ είχε σκοπό να πολιτογραφηθούν μαζικά οι Έλληνες, με αποτέλεσμα να εξασφαλιστεί η ένταξή τους στην αμερικανική κοινωνία και να περιοριστούν οι ρατσιστικές εκδηλώσεις απέναντί τους, ενώ η ΓΑΡΑ έδινε μεγαλύτερη έμφαση στη διατήρηση της πολιτιστικής ελληνικής ταυτότητας και κληρονομιάς χωρίς να αντιτίθεται στον πολιτικό εξαμερικανισμό και στην πολιτογράφηση των μεταναστών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα συχνά να βρεθούν σε αντιπαράθεση οι δύο αυτές ενώσεις σχετικά με τον τρόπο ένταξης των Ελλήνων μεταναστών στην αμερικανική κοινωνία¹⁰⁰.

Το 1924 ολοκληρώθηκε η νομοθεσία για τη μείωση της μετανάστευσης. Έτσι λοιπόν οι Έλληνες έπρεπε σιγά σιγά να αποκτήσουν υπηκοότητα αυτό φαίνεται από τον ελάχιστο αριθμό Ελλήνων μόλις 30.000. Στα χρόνια 1925 – 1940, αφού έκλεισαν οι δρόμοι του πήγαινε - έλα, εμφανίζεται η ΑΧΕΡΑ, ένα σωματείο με σκοπό τον εξαμερικανισμό και την καλύτερη ενσωμάτωση των Ελλήνων στην αμερικανική κοινωνία. Ιδρύεται στην Ατλάντα το 1922 από μεσοαστούς. Ιδρύεται το 1923 στο Πίτσμπουργκ της Πενσυλβάνιας ένα άλλο, που πίστευε στην αποτροπή ενσωμάτωσης των Ελλήνων στην Αμερική και στην ανάδειξη της γλώσσας και της θρησκείας τους. Ο πιο μεγάλος λαμπρός Έλληνας μετανάστης επιστημών μετανάστης και επιστημάνουμε τον Γεώργιο Παπανικολάου, ο οποίος το 1928 πήρε την αμερικανική

---

⁹⁹Ι. Λαλιώτου , ό. π.,σ. 276

¹⁰⁰Ι. Λαλιώτου , ό. π.,σ. 277

υψηκοότητα, 14 χρόνια αφότου είχε εγκατασταθεί νωρίτερα ως ερευνητής γιατρός στην Αμερική σε ηλικία 31 ετών¹⁰¹.

Οι πρώτοι Έλληνες μετανάστες σύμφωνα με τα αμερικανικά στατιστικά δεδομένα, που αποβιβάστηκαν το 1885, ήταν περίπου 172. Μέχρι τις αρχές του 1890 ο συνολικός αριθμός ανήλθε περίπου στους 2053, το 1900 ανήλθε στους 3771. Συνολικά από το 1885 μέχρι το 1900 ανήλθαν περίπου 18.031. Η αύξηση ήταν αλματική και μεγάλη, αφού μέχρι το 1911 ο αριθμός των μεταναστών ανήλθε στους 22.226. Από τους 220.000 αποβιβασθέντες μετανάστες του 1885 μέχρι το 1911 οι 20.000 επέστρεψαν πάλι στην Ελλάδα ως παλιννοστούντες και από αυτούς τους 220.000. Ανάμεσά τους υπήρχαν και Έλληνες που προέρχονταν από την Τουρκία. Με βάση αυτά τα ποσοστά η Ελλάδα προηγείται στην μετανάστευση και οι Έλληνες κατέχουν την πρωτιά μεταξύ των άλλων λαών. Η Γαλλία και η Γερμανία που είχαν τον διπλάσιο και τριπλάσιο πληθυσμό έστειλε λιγότερους μετανάστες σε σχέση με την Ελλάδα. Το ίδιο συμβαίνει με την Ρουμανία, την Ιταλία, την Βουλγαρία και τη Σερβία και το Μαυροβούνιο¹⁰².

Στο πλαίσιο της πολύμηνης περιόδου για την εξέταση του θέματος της μετανάστευσης στην Αγγλία και στην ηπειρωτική Ευρώπη, μέλη της επιτροπής των Ηνωμένων Πολιτειών με πρόεδρο τον γερουσιαστή William P. Pillingram, θα καταθέσουν έκθεση στο Κογκρέσο. Ο γερουσιαστής, πέραν των άλλων, ανέφερε ότι η επιτροπή επισκέφτηκε και μελέτησε το θέμα στην Ιταλία, τη Γαλλία, τη Γερμανία, την Ελβετία, την Ολλανδία, το Βέλγιο, τη Σκωτία και την Ιρλανδία. Ο βουλευτής Bennett μετέβηκε στην Ελλάδα, την Ευρώπη, την ασιατική Τουρκία και τη Ρουμανία. Όλη η επιτροπή ανέφερε ότι για τη μετανάστευση χρησιμοποιούνται ατμοπλοϊκές εταιρείες και ότι εφαρμόζονται οι αμερικανικοί νόμοι για την ευρωπαϊκή μετανάστευση. Το μεταναστευτικό είναι υψίστης σημασίας πρόβλημα, καθώς ελαττώθηκε ο αγροτικός πληθυσμός και έτσι προκλήθηκαν έλλειψη των εργατικών χεριών. Αυτή η κατάσταση προκάλεσε μεγάλη ανησυχία στους γαιοκτήμονες. Μεγάλο τμήμα των μεταναστών άφηναν την πατρίδα τους χωρίς να κάνουν τη στρατιωτική τους θητεία. Όμως, είχε και οφέλη, γιατί στην Ευρώπη οι μετανάστες έστειλαν εμβάσματα, ιδρύθηκαν εμπορικές

¹⁰¹Α.Κιτρόεφ, «Οι Έλληνες στις Η.Π.Α. (1922-1940)», στην: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού (1770-2000)* (Επιμ.) Β. Παναγιωτόπουλου, τ. 7, Αθήνα 2003, σ. 351-360.

¹⁰²Ν. Γκόρτζης «Ο απολογισμός μιας εικοσιπενταετίας» στο: *Μελέτη*, τ.6 τχ.5 (1912), σ.269-270

επιχειρήσεις και η ευρωπαϊκή ναυτιλία αναπτύχθηκε λόγω της κοινωνικής κινητικότητας των μεταναστών¹⁰³.

Η Ελλάδα μέσα σε λίγα χρόνια με την μετανάστευση παράκμασε και δεν ανανεωνόταν. Για μια εικοσιπενταετία στερήθηκε μισό εκατομμύριο κατοίκων που ήταν στο άνθος της ηλικίας τους, αφού το ηλικιακό όριο των μεταναστών ήταν μεταξύ δεκαέξι και σαρανταπέντε ετών. Αντί να προσπαθήσει να διοχετεύσει και να προσελκύσει εντός της Ελλάδος μετανάστες των υπόδουλων χωρών έδωσε ελεύθερη διέξοδο στο μεταναστευτικό ρεύμα των ίδιων των κατοίκων της. Η Ελλάδα μπορεί να στερήθηκε τους νέους τους, όμως κέρδισε από την πληθώρα των χρημάτων που αποστέλλονταν στην Ελλάδα και πλημμύρισαν τις ελληνικές αγορές¹⁰⁴.

---

¹⁰³ «Αι γνώμαι της αμερικανικής ειδικής επιτροπής επί της μετανάστευσης » στο: *Ατλαντίς*, έτος 14 αρ.30,9- 9-1907, σ. 4

¹⁰⁴ Ν. Γκόρτζης, «Ο απολογισμός μιας εικοσιπενταετίας» στο: *Μελέτη*, τ.6, τχ.5 (1912), σ. 273

Γ' Κεφάλαιο

Η προκοπή και η δημιουργία

3.1. Το αμερικάνικο όνειρο

Το Αμερικανικό Όνειρο ήταν η πεποίθηση που είχαν οι μετανάστες ότι μπορούν να πετύχουν την ευημερία και την προσωπική του ανέλιξη μέσα από σκληρή δουλειά, επιμονή και αποφασιστικότητα. Η έννοια αυτή αναδύθηκε, γιατί η Αμερική ήταν ο τόπος που θα πραγματοποιούνταν τα όνειρα των μεταναστών ν μετανάστες από όλο τον κόσμο που αναζητούσαν καλύτερες ευκαιρίες.

Το 1907 ο Νικόλαος Γκότσης δημοσιογράφος δημοσιεύει το «Αμερική και Αμερικανοί» στη σειρά βιβλίων του «Συλλόγου προς διάδοσιν ωφέλιμων βιβλίων». Ο Γκότσης θεωρούσε ότι το νεωτερικό αμερικανικό πνεύμα είναι μια προέκταση του αρχαίου ελληνικού πνεύματος και είναι ένας παράγοντας εκπολιτισμού. Όπως έλεγε χαρακτηριστικά: «εφόσον το αμερικανικό πνεύμα εξακολουθεί την εξέλιξιν του επί τα ίχνη του αρχαίου ελληνικού, ενώ προσαρμόζεται συγχρόνως προς τας δημιουργουμένας ανάγκας της νεωτέρας κοινωνίας, ασκεί αναμφιβόλως επίδρασιν ευεργετικήν και σωτήριον δια την ανθρωπότητα»¹⁰⁵.

Ο Γεννάδιος ο οποίος είχε σπουδάσει στη Γενεύη ήταν ο πρώτος Έλληνας που σπούδασε με υποτροφία και τις γνώσεις του τις εφάρμοσε μετά ως επιθεωρητής γεωργίας στην Ελλάδα και διευθυντής του γεωργικού σχολείου Αθηνών. Ήταν υπέρμαχος στο να εισαχθεί στην Ελλάδα ποικιλία αμερικάνικου βαμβακιού και αμπελιών, να ιδρυθεί υπουργείο γεωργίας γεωργικές σχολές σύμφωνα με το πρότυπο των ΗΠΑ και να υπάρξει ένα άνοιγμα της αμερικανικής αγοράς στα ελληνικά προϊόντα, γιατί ήταν περιορισμένη διανομή τους στην Ευρώπη ιδέες οι οποίες προκαλούν ακόμα τον θαυμασμό και στη σύγχρονη εποχή¹⁰⁶.

Η Ελληνίδα που ταξίδεψε στην Αμερική και αναζήτησε το πρότυπο της γυναικείας εκπαίδευσης ήταν η Σεβαστή Καλλισπέρη. Είχε σπουδάσει στο παρθεναγωγείο του Hill. Διεκδικούσε μια θέση στο Πανεπιστήμιο όμως την απέρριπταν, γιατί δεν είχε ισότιμη αναγνώριση των πτυχίων των ιδιωτικών παρθεναγωγείων με τα δημόσια γυμνάσια. Έκανε το δικό της αγώνα. Τελικά απέκτησε απολυτήριο δημόσιου Γυμνασίου. Όμως και πάλι δεν έγινε δεκτή στο Πανεπιστήμιο. Τότε πήρε την απόφαση και πήγε στην Αμερική. Αφού ολοκλήρωσε

¹⁰⁵Κ. Διώγος, ό. π., σελ.328

¹⁰⁶Κ. Διώγος, ό. π., σελ.326

τις σπουδές επιστρέφει στην Ελλάδα και εργάζεται ως καθηγήτρια ελληνικών στο Αρσάκειο και το 1895 διορίστηκε επιθεωρήτρια όλων των δημοτικών σχολείων θηλέων. Το 1906 πραγματοποίησε το ταξίδι στις ΗΠΑ, για να μελετήσει από κοντά το εκπαιδευτικό σύστημα και κυρίως τη «βιοτεχνική και βιομηχανική εκπαίδευση». Θεωρούσε ότι η Αμερική ήταν ένα φαινόμενο προς μελέτη. Για αυτό το λόγο επισκέφθηκε διάφορα σχολεία και βιομηχανικά ιδρύματα, έκανε διάφορες διαλέξεις και επέζησε την προσοχή της κυρίως στη χειρωνακτική εκπαίδευση. Το πραγματικό πρόβλημα στην Ελλάδα, έλεγε, δεν είναι η πολιτική συναλλαγή και η διαφθορά, αλλά αυτά είναι «εκφάνσεις της ασθένειας». Θεωρούσε πραγματικό πρόβλημα τις αδυναμίες του εκπαιδευτικού συστήματος¹⁰⁷.

Ο Σόλων Βλαστός ήταν εκδότης της ελληνόφωνης εφημερίδας “Ατλαντίς” της Νέας Υόρκης και ηγετικό στέλεχος της αναπτυσσόμενης ελληνικής παροικίας. Μέσα από τα γραπτά του κείμενα χαρτογραφούσε την επιτυχία των μεταναστών ό τι είναι φυσιολογική, αφού επιτυγχάνεται μέσω της θέλησης και της εργατικότητας. Ο Βλαστός υπήρξε μια εξαιρετική περίπτωση το κεφάλαιο της υπερατλαντικής μετανάστευσης. Ασχολήθηκε μαζί με τον αδελφό του για την έκδοση της εφημερίδας, γιατί θεωρούσε ότι ήταν το μεταίχμιο μεταξύ του ελληνικού κόσμου της πατρίδος και του ελληνικού κόσμου της Αμερικής. Επί της ουσίας ήταν ένα είδος διαμεσολάβησης ανάμεσα στην Ελλάδα και στην ΗΠΑ και γενικά ήθελε ο ίδιος να γίνει η φωνή έκφρασης των νέων μεταναστών και να εξελιχθεί ο ίδιος σε ηγέτη και οργανωτής των κοινοτήτων της Αμερικής. Λόγω των συγκεντρωτικών και ηγετικών του τάσεων ήρθε πολλές φορές σε ρήξη με διάφορους εμπόρους οι οποίοι έδρευαν στη Νέα Υόρκη από το 1850. Ενώ στην αρθρογραφία του φαίνεται να καταδικάζει τη μετανάστευση ως πληθυσμιακή αιμορραγία για την Ελλάδα έχοντας υιοθετήσει εξαρχής ένα εθνικό κεντρικό όρο προφίλ στην ουσία ενισχύεται το αμερικανικό όνειρο με πολλαπλούς τρόπους ανασκευάζοντας τις επιθέσεις που γίνονται από τα ελληνικά δημοσιεύματα. Γενικά ο Βλαστός ήταν αυτός ο οποίος διαμόρφωνε την ελληνοαμερικανική δημόσια σφαίρα και πρόβαλε την εικόνα της Αμερικής. Προετοίμαζε τους εν δυνάμει μετανάστες για το πέρασμά τους. Στην ανάγκη τους έδινε συμβουλές, τους προειδοποιούσε για τους κινδύνους και την ανάγκη τήρησης του κώδικα των εργατικών, να έχουν εργατική ηθική και τους προέτρεπε από την αρχή να

---

¹⁰⁷Κ. Διώγος, *ό. π.*, σελ.347-349

πολιτογραφηθούν προκειμένου να ενσωματωθούν εύκολα στην αμερικανική κοινωνία¹⁰⁸.

Οι οδηγοί των μεταναστών εξυπηρετούσαν τους μετανάστες. Παρόλο που γράφονταν στην Αμερική, πωλούνταν στην Ελλάδα και διαβάζονταν ως εγχειρίδια αμερικανογνωσίας. Γενικές πληροφορίες για τις Ηνωμένες Πολιτείες είχαν μεγάλη και επιτυχής διάδοση. Για αυτό και ο υπουργός εσωτερικών Νικόλαος Λεβίδης επέμεινε να αποκτήσουν όλοι οι δήμοι ένα αντίτυπο του ελληνοαμερικανικού οδηγού του Σεραφείμ Κανούτα. Ήταν μια γνωριμία με το άγνωστο τόπο, καθώς προσέφεραν βασικές εγκυκλοπαιδικές γνώσεις για τις Η.Π.Α. Προσέφεραν πληροφορίες για τις αμερικανικές πόλεις, το εμπόριο, τη βιομηχανία, τους πολιτικούς θεσμούς, την εκπαίδευση, τα ήθη και τα έθιμα, χάρτες. Οι οδηγοί των μεταναστών συνδέονταν με το αμερικάνικο όνειρο και τις πρακτικές συμβουλές προς τους μετανάστες. Αναφέρονταν σε όλα τα στάδια της μεταναστευτικής εμπειρίας από τη στιγμή που θα έπαιρναν την απόφαση μέχρι και το πλοίο, πως δηλαδή θα είναι το ταξίδι, την αποβίβαση, στους νομικούς ελέγχους, τις δυσκολίες, τις αντίξοες συνθήκες διαβίωσης, την αποκατάστασή τους. Επιπλέον, έδιναν και πληθώρα συμβουλές και συστάσεις. Ανέφεραν στους Έλληνες ότι η πρόοδος προς την Αμερική είναι δυνατή, εφόσον ακολουθούν το αμερικανικό εργατικό και κοινωνικό περιβάλλον το οποίο θα εξασφάλισε την επιτυχία τους. Τέλος, παρουσίαζαν την αμερικανική κοινωνία ως πάρα πολύ ανοιχτή, η οποία έδινε τις δυνατότητες κοινωνικής ανέλιξης ανεξάρτητη κοινωνική καταγωγή του καθενός ότι καλλιεργούνταν η αξιοκρατία και ισότητα κάτι το οποίο πολλές φορές έλειπα από την Ελλάδα. Οποιαδήποτε αποτυχία δεν αποδιδόταν στο ρατσισμό των μεταναστών, αλλά στην ανικανότητα του ίδιου του μετανάστη να εκμεταλλευτεί τις δυνατότητες που του έδινε αμερικανική κοινωνία¹⁰⁹.

Γύρω στο 1930 οι πολιτικές αφομοίωσης και το κλίμα προς τους μετανάστες διαφοροποιείται στις ΗΠΑ, καθώς οι ακραίες φυλετικές αντιλήψεις χάνουν την πολιτική επιρροή και εμπνέονται από τις αρχές του πολιτικού πλουραλισμού. Άρα, η ομαλή ένταξη και αφομοίωση των μεταναστών στην αμερικανική κοινωνία δεν απειλούνταν, αλλά ενισχύονταν με τη διατήρηση κάποιων από τα στοιχεία της δικής τους κληρονομιάς και κουλτούρας. Έτσι όλες αυτές οι διαδικασίες αφομοίωσης συνέβαλαν στην ανάπτυξη της κοινοτικής ζωής των μεταναστών η οποία

---

¹⁰⁸Κ. Διώγος, *ό. π.*, σελ. 388-392

¹⁰⁹Κ. Διώγος, *ό. π.*, σελ. 392-396.

καταγράφεται και την εκδοτική δραστηριότητα των Ελλήνων της Αμερικής. Ήδη από τις αρχές του εικοστού αιώνα ιδρύονται εφημερίδες, περιοδικά τόσο ελληνόγλωσσα όσο και αγγλόφωνα, όπως ο “Εθνικός Κήρυξ” και η “Ατλαντίς” στη Νέα Υόρκη ο “Προμηθεύς” στο Σαν Φραντζίσκο και το “American Hellenic World”. Παράλληλα εμφανίζονται Ελληνοαμερικανοί συγγραφείς, αναπτύσσονται πολιτισμικές δραστηριότητες, θεατρικές και μουσικές παραστάσεις, παρελάσεις, χοροί και εκδηλώσεις. Σπουδαιότερη βέβαια ήταν η ίδρυση της Ελληνικής Ορθόδοξης Αρχιεπισκοπής, γιατί ήταν αυτή που οργάνωσε τα ελληνικά σχολεία και προέβη και σε άλλες δραστηριότητες και πτυχές του κοινοτικού βίου των Ελλήνων μεταναστών και των απογόνων του στις ΗΠΑ¹¹⁰.

Ο канаδικός ελληνισμός περνά ένα μεταβατικό στάδιο. Ο μετανάστης της δεκαετίας του 70 και του 80 ασχολείται με τα εστιατόρια, τη βιομηχανία ρούχων, τις υπηρεσίες καθαρισμού κτηρίων και το μικροεμπόριο. Ήδη από το 1953 το 64% των επιχειρήσεων, τις οποίες είχαν οι Έλληνες, ήταν εστιατόρια και καφεενεία. Πρόκειται στις περισσότερες περιπτώσεις για οικογενειακές επιχειρήσεις που εργάζονταν 10-15 ώρες την ημέρα όλα τα μέλη της οικογένειας. Οι Ελληνοκαναδοί όμως της δεύτερης γενιάς αποφεύγουν τον τομέα αυτής της οικονομικής δραστηριότητας των ομοεθνών και ζητούν άλλους τρόπους κοινωνικής προόδου και καταξίωσης πιθανότατα αυτή η κοινωνική κινητικότητα να οφείλεται σε ένα μεγάλο μέρος στην εκπαίδευση αυτών. Διαφορές σημειώνονται όσον αφορά το εισόδημα και την επαγγελματική θέση στην канаδική κοινωνία¹¹¹.

Το αμερικανικό όνειρο είχε αρχίσει να αποδομείται και για αυτό το όριζαν ως πληγή, νόσος, γάγγραινα, πανούκλα αφαίμαξης και επιδημίας. Οι κίνδυνοι που προβάλλονταν αφορούσαν την πληθυσμιακή απονέκρωση της επαρχία, την αποδυνάμωση αγροτικής οικονομίας, την αποδυνάμωση του στρατού και του αγροτικού πληθυσμού, αφού οι μετανάστες συνήθως ήταν νεοί στην πιο παραγωγική τους ηλικία. Επειδή η προβολή των εθνικών κινδύνων δεν μπορούσε να λειτουργήσει αποτρεπτικά για τον περιορισμό του φαινομένου, γιατί αυτό που υπερτερούσε ήταν η ατομική πρόοδος και το ατομικό συμφέρον. Έτσι, αποφάσισαν να στραφούν στην ίδια την Αμερική και να αρχίζουν να την αποδομούν άρχισαν να αμαυρώνουν την εικόνα της με σκοπό να αποτραπεί μετανάστευση. Για να επιτευχθεί αυτός ο στόχος

¹¹⁰Ι. Λαλιώτου, *ό. π.*, σ.276

¹¹¹Σ. Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 286-287

ανέφεραν έγκυρες και αξιόπιστες πληροφορίες που επιβεβαίωναν τις άθλιες συνθήκες κάτω από τις οποίες ζούσαν μετανάστες και με την καταγγελία μέσω των ναυτιλιακών πρακτόρων και των μεθόδων που χρησιμοποιούσαν για εξαπάτηση των μεταναστών, δημοσιεύματα σε εφημερίδες επιστολές μεταναστών άρθρα μελέτες από συγγραφείς με μεγάλη αναγνωσιμότητα. Ακόμη, προβάλλονταν η κυριαρχία της βίας σε μεγάλες πόλεις η απληστία κι ρατσιστικές αντιλήψεις απέναντι στους ξένους. Τονιζόταν βέβαια και η ανεργία, οι επικίνδυνες ανθυγιεινές συνθήκες στις οποίες εργάζονταν οι μετανάστες, η έλλειψη εργασιακής νομοθεσίας καθώς και η εκμετάλλευση των εργοδοτών. Ήταν οι δυσκολίες που έπρεπε να αντιμετωπίσουν οι μετανάστες οι οποίοι δεν γνώριζαν τη γλώσσα και ήταν απροστάτευτοι απέναντι σε κάθε κίνδυνο. Πολλές φορές στιγματίζονταν και για τα επαγγέλματα που έκαναν οι Έλληνες τα οποία ήταν αναξιοπρεπή και πολλές φορές έθεταν σε κίνδυνο τη ζωή τους ή και για τον τρόπο με τον οποίο ζούσαν αφού έμεναν σε καταγώγια. Ακόμη, τονιζόταν ότι στην Αμερική έβρισκαν καταφύγιο πάρα πολλοί εγκληματίες, αφού φεύγουν από την Ελλάδα, με αποτέλεσμα αμερικανικός τύπος να αναφέρεται συχνά στην παραβατικότητα των Ελλήνων κάνοντας βέβαια και αυστηρές επικρίσεις¹¹².

3.2. Η δημιουργία κατά το μεσοπόλεμο

Στη διάδοση της γλώσσας και του πολιτισμού των Ελλήνων Καναδών σημαντικό ρόλο εκτός από την εκπαίδευση παίζουν και τα ΜΜΕ. Τα ελληνικά σχολεία μαζί με τις ελληνικές εφημερίδες συνέβαλαν στη διάδοση του ελληνισμού. Αυτοί που μερίμνησαν για την έκδοση εφημερίδων και τη δημιουργία των μέσων ενημέρωσης δεν ήταν καν επαγγελματίες δημοσιογράφοι. Η εμφάνιση των εφημερίδων ήταν γενικά εφήμερη. Η πρώτη εφημερίδα εκδόθηκε στο Μόντρεαλ το 1923 με το όνομα “εστία”. Στη συνέχεια εκδόθηκαν και άλλες εφημερίδες στο Μόντρεαλ το Τορόντο και το Βανκούβερ. Από το 1925 ως το 1977 εκδόθηκαν 31 ελληνικές εφημερίδες. Από το 1957 ως το 1977 το 70% των εφημερίδων είχαν κατά μέσο όρο 3 χρόνια ζωής. Πέρα από την έκδοση εφημερίδων υπήρχαν και πάρα πολλά ραδιοφωνικά δίκτυα. Δεν υπάρχουν αναφορές για την παραγωγή λογοτεχνικής δημιουργίας. Η λογοτεχνική παραγωγή εμφανίζεται στην μεταπολεμική περίοδο, όπου Νίκος Καχτίσης έζησε στο Μόντρεαλ και έγινε ένας από τους πιο καταξιωμένους συγγραφείς στην ελληνική λογοτεχνία. Υπάρχουν και Ελληνοκαναδοί που γράφουν και δημοσιεύουν στα αγγλικά και στα γαλλικά. Μεγάλο ενδιαφέρον υπήρχε και στο

¹¹²Κ. Διώγος, *ό. π.*,σελ.396-405

τομέα του θεάτρου, όπου υπήρχαν τεχνική θίασοι και ανέβαζαν ελληνικά θεατρικά έργα προπολεμικά, ενώ η παράδοση συνεχίστηκε και στη μεταπολεμική περίοδο. Αξιόλογες επιδόσεις οι Ελληνοκαναδοί σημείωσαν στον τομέα της μουσικής του χορού της ζωγραφικής και της αρχιτεκτονικής¹¹³.

Πρέπει να τονιστεί ότι υπήρχαν αντιπαραθέσεις στις κοινότητες και στην εκκλησιαστική ηγεσία κυρίως στην περίοδο του μεσοπολέμου, τόσο στην Αυστραλία, όσο και στις ΗΠΑ. Οι Έλληνες όμως προσπαθούσαν να συσπειρωθούν εθνικά. Άρα, το πρώτο μέλημα τους ήταν η κάλυψη των θρησκευτικών τους αναγκών, το οποίο κατόρθωσαν να το καλύψουν με την ανέγερση ορθόδοξων ναών ή με τη μετάκληση εφημερίων από την Ελλάδα ή από το ανθρώπινο δυναμικό του Πατριαρχείου ή του Πατριαρχείου της Αλεξάνδρειας και στη συνέχεια προέβησαν στην ανέγερση ελληνικών σχολείων. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα η εκκλησιαστική και κοινοτική οργάνωση να συμπληρώνει η μία την άλλη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η σύγκλιση του λαϊκού και εκκλησιαστικού παράγοντα στις ΗΠΑ, όπου οι αρχιεπίσκοποι της Βόρειας και Νότιας Αφρικής είναι ο πιο ζωντανός θεσμός του ελληνοαμερικανικού στοιχείου¹¹⁴.

3.3. Η φυγή μετά την κατοχή

3.3.1 Αυστραλία

Στη Μελβούρνη, μεγάλο βιομηχανικό κέντρο, καθώς και στο Σύδνεϋ, το εμπορικό κέντρο της Αυστραλίας, είναι εγκατεστημένοι περίπου το 83% των Ελλήνων. Οποιαδήποτε οικονομική κρίση επηρέαζε τους ημειδικευόμενους εργάτες και τη νεολαία τόσο, ώστε οικονομικές και τεχνολογικές αλλαγές να οδηγήσουν στην ανεργία δεκάδες χιλιάδες Έλληνες στα μεγάλα αστικά κέντρα της Μελβούρνης και του Σύδνεϋ και να μειωθεί το οικογενειακό εισόδημα¹¹⁵.

Παρ' όλα αυτά οι Έλληνες παρουσιάζουν την σημαντικότερη και ταχύτατη ένταξη τους στη ζωή της Αυστραλίας σε σύγκριση με άλλους μετανάστες. Διακρίθηκαν ως επιτυχημένοι επιχειρηματίες στο χώρο των αναπτυξιακών έργων στο εμπόριο μαργαριταριών, έμποροι τροφίμων, βιομηχανία επεξεργασίας και παραγωγής τροφίμων, ικανοί επιχειρηματίες στο χώρο της φιλοξενίας. Ακόμη διακρίθηκαν στους χώρους της κοινωνίας της τέχνης και της οικονομίας. Στα νεότερα δε χρόνια οι

¹¹³Σ. Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 288-289

¹¹⁴Ι. Κ. Χασιώτης, *ό. π.*, σελ. 181

¹¹⁵Α. Τάμης, «Αυστραλία», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι.*, σελ. 260

Αυστραλογεννημένοι επιστήμονες κατέκτησαν θέσεις κλειδιά ως διευθυντές επιχειρήσεων, στελέχη βιομηχανιών, δημοσιογράφοι, διευθυντές τηλεοπτικών θεαμάτων, σκηνοθέτες, παραγωγοί ταινιών, διευθυντές πολυεθνικών εταιρειών. Με την ανατολή του 20ου αιώνα οι Έλληνες της Αυστραλίας ελέγχουν τη βιομηχανία κατασκευής των επίπλων, κυριαρχούν στην αλιεία και στη συλλογή μαργαριταριών. Πολλοί από αυτούς έγιναν ιδιοκτήτες ταξί, μικροεπιχειρηματίες καθαρισμού, μικροβιοτέχνες ενδυμάτων. Πολλοί Έλληνες εντάχθηκαν σε εργατικά συνδικάτα υπηρετώντας τα συμφέροντα των μεταναστών¹¹⁶. Υπήρχαν όμως και οργανωτικά προβλήματα λόγω της μαζικής μετανάστευσης λόγω των μέτριων ηγετών και το μέτριων κληρικών. Υπήρχαν πολλά προβλήματα, γιατί η εκκλησιαστική ηγεσία θα έπρεπε να αναλάβει πέρα από το πνευματικό και τον αρχικό έλεγχο. Το 1959 το πρότυπο της κοινωνικής διάρθρωσης αντικαταστάθηκε από το μοντέλο της κοινοτικής ενορίας. Από το 1975 και ύστερα υπάρχουν επίτροποι στις ενορίες περιορίζοντας παράλληλα τις αιρετικές κοινότητες, κάτι το οποίο προκάλεσε συγκρούσεις στο εσωτερικό της ομογένειας. Το σύστημα των κοινοτήτων ενοριών λειτουργεί πλέον σαν κέντρο κοινωνικής πρόνοιας σε ιδρύματα προστασίας γερόντων ασθενών Ελλήνων και ανακούφισης των απόρων¹¹⁷.

Το 1972 άρχισε να καλλιεργείται ο πολυπολιτισμός ως το ιδανικό σύστημα διακυβέρνησης, τρόπος που βοηθούσε στη διατήρηση και την καλλιέργεια του πολιτισμού όλων των 120 εθνικών ομάδων στην Αυστραλία. Ο πολυεθνικός κρατικός σταθμός ραδιοφωνίας και τηλεόρασης διαμόρφωσε την εθνική πολιτική για την προστασία των γλωσσών των μεταναστών και των πολιτισμικών στοιχείων, που έφεραν μαζί τους οι μετανάστες, την εξασφάλιση της αρμονικής σχέσης των διαφόρων εθνικών ομάδων. Οι Έλληνες επιχειρηματίες, έμποροι, βιομήχανοι και όσοι πλούτισαν στην Αυστραλία βελτίωσαν τις σχέσεις τους με την κυβέρνηση της Αυστραλίας ενισχύοντας παράλληλα την πολιτική δύναμη του ελληνισμού και επηρέασαν την εξωτερική πολιτική της Αυστραλίας σχετικά με τα εθνικά θέματα της Ελλάδας.

Άλλοι Έλληνες συνέβαλαν στην καλλιέργεια των γραμμάτων των τεχνών και του πολιτισμού, όπως ο Νικόλαος Λουράντος που χρηματοδότησε την έδρα των ελληνικών στο πανεπιστήμιο του Σίδνεϋ και δημιούργησε γηροκομείο. Πολλοί πάλι

---

¹¹⁶A. Τάμης, *ό. π.*,σελ. 260

¹¹⁷A. Τάμης, *ό. π.*,σελ. 260-261

ομογενείς συνέβαλαν και έγιναν ευεργέτες με την ανέγερση ναών και σχολείων, όπως η οικογένεια του Ευάγγελου και της Σωτηρίας Λιάγκη, που ανοίγει τον ελληνόγλωσσο νηπιακό σταθμό στην Καμπέρα, ο Σπύρος Σταμούλης από τη Μελβούρνη που βοήθησε οικονομικά στην ανέγερση σχολείου στη βόρεια Ήπειρο, αλλά και ο Σιατιστινός Ζήσης Δάρδαλης, μετανάστης το 1960, ο οποίος διακρίθηκε για την προσφορά του στον ελληνικό αθλητισμό πολιτισμό την πανεπιστημιακή εκπαίδευση, αλλά και ως φιλάνθρωπος ευεργέτης σε νοσοκομεία γηροκομεία και σε άλλα ιδρύματα¹¹⁸.

Από το 1949 έως και το 2001, επειδή υπήρχε οξύτατη ιδεολογική σύγκρουση, είχαν ως αποτέλεσμα να εμφανιστούν δεκάδες εφημερίδες και περιοδικά με εφήμερη διάρκεια. Η ποιότητα και η διάρκειά τους εξαρτιόταν από την ένταση των οικονομικών δυνατοτήτων των εκδοτών και των σκοπιμοτήτων που εξυπηρετούσαν. Την περίοδο 1949 ως το 2005 κυκλοφόρησαν εφημερίδες με περιεχόμενο πολιτικό εξουσιαστικό, κοινοτικό, κοινωνικό - οικονομικό, πολιτιστικό, συντεχνιακό και αθλητικό. Οι περισσότερες εφημερίδες εκδόθηκαν στη Μελβούρνη και έτσι διατηρήθηκε και καλλιεργήθηκε η ελληνική γλώσσα και η παιδεία. Στη Μελβούρνη υπό την αιγίδα του Χιώτη Δημητρίου Γκόγκου διατηρήθηκε μεγάλο ποσοστό διαφημιστικής αγοράς με τις εφημερίδες “Νέος Κόσμος” που εκδόθηκε το 1957 και “Νέα Ελλάδα” που δημοσιεύτηκε το 1972. Στο Σίδνεϋ υπό την αιγίδα του Λάκωνα Θεόδωρου Σκάκου εκδίδεται η εφημερίδα “Πανελλήνιος Ελληνικός Κήρυκας” το 1926 και “Νέα Πατρίδα” το 1968. Το 1951 εξέπεμπε το πρώτο ελληνικό ραδιοφωνικό πρόγραμμα και σε μια κωμόπολη της Μελβούρνης υπήρχαν διάφορα ελληνόφωνα προγράμματα διάρκειας 60 λεπτών.

3.3.2. ΗΠΑ

Ο Μπάμπης Μαρκέτος στο άρθρο του «1949-1950» που δημοσιεύτηκε στο Εθνικό Κήρυξ το 1950 αναφέρει¹¹⁹: «για την Αμερική το 1949 ήταν μια χρονιά δημιουργίας σε επίπεδο τόσο εξωτερικής όσο και εσωτερικής πολιτικής. Η οικονομική κρίση χτύπησε την πόρτα της Αμερικής ο Τρούμαν προσπαθούσε να αντιμετωπίσει την όλη κατάσταση. Για την Ελλάδα όμως το 1949 ήταν ένα έτος θριάμβου της πίστης για τους Έλληνες για τη χριστιανοσύνη την οικογένεια και την ελευθερία η Ελλάδα

¹¹⁸ Α. Τάμης, *ό. π.*, σ. 262-263

¹¹⁹ Μ. Μαρκέτος «1949-1950» στο: Εθνικός Κήρυξ, 1.1.1950, σελ. 1

πέταξε από πάνω της τη φρίκη του εφιάλτη μεταξύ των συμμάχων και των εχθρών αυτοί που εκπατρίστηκαν γύρισαν πίσω ξανά τα σπίτια τους, έφτιαξαν γεφύρια οι μανάδες τους υποδέχονταν με κλάματα τα οποία έβρεχαν το κεφάλι τους από τη χαρά. Για τον ελληνισμό της Αμερικής το 1949 έχει ανησυχίες και φόβους ελπίδες και χαρές που ρύθμιζαν τα γεγονότα που επηρεάστηκαν οι ομογενείς κράτησαν τις δουλειές τους και τακτοποίησαν τα έξοδά τους και αντιμετώπισαν επιτυχώς την οξύτητα του επαγγελματικού συναγωνισμού ο οποίος αυξανόταν».

Δ' Κεφάλαιο

Η προσφορά των μεταναστών στην πατρίδα

4.1 Η συμμετοχή στους πολέμους

4.1.1. Η.Π.Α

Αν ανατρέξουμε πίσω στην Ιστορία θα διαπιστώσουμε ότι οι σχέσεις κυρίως Ελλάδας με την Αμερική είναι πολύ παλιές, αφού είχαν γίνει αναφορές στον Νέο Κόσμο από τον 18ο αιώνα. Ενδεικτικά μπορούμε να αναφέρουμε μερικά παραδείγματα που φανερώνουν τη σχέση αυτή. Η ανακάλυψη της Αμερικής δημιούργησε μια θεολογική συζήτηση μεταξύ δύο μεγάλων εκπροσώπων της Ορθοδοξίας και του Νεοελληνικού Διαφωτισμού στα 1773. Πρόκειται για τις απορίες που διατυπώνει ο Νεόφυτος Κausοκαλυβίτης προς τον Νικηφόρο Θεοτόκη το 1773. Συγκεκριμένα, ο Νεόφυτος διατύπωνε την απορία τι θα είχε συμβεί, αν είχε ακουστεί το κήρυγμα των Αποστόλων σε ολόκληρη τη γη, ακόμα και στην Αμερική. Επίσης, απορούσε αφού ο Νέος Κόσμος ήταν για όλους αυτούς τους αιώνες άγνωστος τότε, που το Κήρυγμα των Αποστόλων αναγγέλθηκε σε όλη τη γη¹²⁰.

Η τετράτομη Ιστορία της Αμερικής, που εκδίδει στη Βιέννη από το 1792 έως το 1794 ο γνωστός τυπογράφος Γεώργιος Βεντότης από τη Ζάκυνθο, μεταφρασμένη μέσω γαλλικού ενδιάμεσου, είναι ένα πρώιμο δείγμα προσοχής του ελληνικού κοινού προς το άλλο ημισφαίριο, προς τον Νέο Κόσμο και την ιστορία του. Ο μεταφραστής και τυπογράφος Γ. Βεντότης, αντλεί από τους δυο πρώτους τόμους της *History of America* (1777) του Σκοτσέζου ιστοριογράφου William Robertson¹²¹. Συγκεκριμένα Έλληνες μετέχουν στην κατάληψη της Ντέρνας μαζί με Αμερικανούς. Λίγο νωρίτερα οι Υδραίοι ναυτικοί πρωτογνωρίζουν κάτω από δυσάρεστες καταστάσεις τους Αμερικανούς στη Μεσόγειο το 1804. Στη διάρκεια του πολέμου των Αμερικανών με τα κράτη της Μπαρμπαριάς (1801 -1805) ο αμερικανικός πολεμικός στόλος αντιμετώπιζε τους Υδραίους ως Οθωμανούς υπηκόους, άρα και ως εμπολέμους, και γι' αυτό το λόγο είχαν συλλάβει και κατασχέσει το 1804 τρία υδραϊκά εμπορικά πλοία¹²².

¹²⁰B. N. Μακρίδης, «Η Αμερική ως θεολογικό πρόβλημα την περίοδο του (Νεο)ελληνικού Διαφωτισμού», στο: *Εώα και Εσπέρια (1994-1996)*, τ.2, σ.9-70

¹²¹Γ. Κεχαγιόγλου, Πεζογραφική Ανθολογία. Αφηγηματικός γραπτός νεοελληνικός λόγος, τ.2, Θεσσαλονίκη 2009, σ. 823-825

¹²²Τ. Χαρλαύτη – Κ. Παπακωνσταντίνου, *Ναυτιλία των Ελλήνων (1700-1821), Ο αιώνας της ακμής πριν από την Επανάσταση*, Αθήνα 2013, σ. 202-203

Η γνωριμία των Ελλήνων με τους Αμερικανούς στη Μεσόγειο συντελείται στη διάρκεια του πολέμου 1801 -1805, όταν δηλαδή η Αμερική είχε κηρύξει τον πόλεμο εναντίον των κρατών της Μπαρμπαριάς. Τριανταοκτώ Έλληνες στρατιώτες είχαν στρατολογηθεί από τους Αμερικανούς στην Αίγυπτο και υπό την αρχηγία του Αμερικανού στρατηγού William Eaton συνέβαλαν στην άλωση και στην κυρίευση της πόλης Ντέρνα της Λιβύης¹²³.

Φθάνοντας στα χρόνια των Βαλκανικών πολέμων μπορούμε να αναφέρουμε ότι η συμμετοχή των μεταναστών κατά την περίοδο των Βαλκανικών πολέμων ανερχόταν στις 40.000. Ταξίδεψαν με δικά τους έξοδα ή με έξοδα της ομογένειάς τους, επισκέφτηκαν τα χωριά τους μετά τη λήξη των συρράξεων, παντρεύτηκαν και στην πλειονότητα τους μετανάστευσαν στην Αμερική με τις γυναίκες τους. Άλλωστε μέχρι το 1924 η αμερικανική κυβέρνηση εφάρμοζε την πολιτική των «ανοιχτών θυρών»¹²⁴.

Η συνεισφορά των Ελλήνων μεταναστών στη μαχόμενη Ελλάδα για την εθνική της ολοκλήρωση το 1912 και την υπεράσπιση της ανεξαρτησίας της το 1940 είναι μεγάλη οι μετανάστες ακολούθησαν στον τόπο που βρέθηκαν αυτό που έκαναν οι Αμερικανοί φιλέλληνες με πρωτοστάτη τον Σάμουελ Χάου ήδη από τα χρόνια της επανάστασης με τον ίδιο επίσης να πρωτοστατεί και στην ενίσχυση της Ελλάδος κατά τη διάρκεια του κρητικού ζητήματος.

Παραμονές του πολέμου του 1897 οι Έλληνες στην Αμερική ζούνε στιγμές έξαψης και εθνικού μεγαλείου, διότι συμπίπτει με τη διοργάνωση των πρώτων ολυμπιακών αγώνων Μάρτιος- Απρίλιος του 1896, όπου οι Αμερικανοί αθλητές έτυχαν ιδιαίτερης υποδοχής και αποδοχής από το ελληνικό κοινό αντίστοιχα στην Αμερική καλλιεργούσαν το ελληνικό κάλλος και το αρχαίο ιδεώδες .

Οι Έλληνες μετανάστες συνέδραμαν με εισφορές εράνους τόσο τον αγώνα των Κρητών και αργότερα για τους για τους Έλληνες της σκλαβωμένης Μακεδονίας ενώ συμμετείχαν ενεργά με εράνους στις προσπάθειες της ελληνικής κυβέρνησης μετά τον ατυχή πόλεμο του 1897 σε διάφορες εκδηλώσεις συγκέντρωσης χρημάτων για την ενίσχυση των ενόπλων δυνάμεων της χώρας για την ενίσχυση και τον εκσυγχρονισμό που έγινε κυρίως από την κυβέρνηση Θεοτόκη.

¹²³Σ. Τσιτσώνης, «Η πρώτη εν πολέμω συνεργασία Ελλήνων και Αμερικανών» στο: *Παρνασσός*, τ. 7 (1865), σ.89-94

¹²⁴Γ. Τουργέλη, *Οι Μπρούκληδες Έλληνες μετανάστες στην Αμερική και μετασχηματισμοί στις κοινότητες καταγωγής (1890-1940)*, Αθήνα 2020, σ. 53-54

Με βάση την έρευνα του Πέτρου Σαραντάκη σε λεύκωμα που εκδόθηκε από την Αγία Τριάδα του Σικάγο το 1937 αναφέρεται πως 300 Έλληνες από τον Αρκάδα Κογιώνη και τον Μακεδόνα Μιχαλίτση είχαν την ιδέα να σχηματίσουν ένα εθελοντικό σώμα που θα πολέμαγε στον ατυχή πόλεμο του 1897. Οι εθελοντές χρηματοδότησαν μόνοι το ταξίδι τους περίπου 300 άτομα όμως όταν ήρθαν στην Ελλάδα ο πόλεμος είχε ήδη λήξει. Με λίγα λόγια υπέρ του ταμείου εθνικής άμυνας οι Αρκάδες μετανάστες και γενικά οι Έλληνες ομογενείς Αμερικής ήταν οι βασικοί χρηματοδότες του ταμείου της εθνικής αμύνης που εξόπλισε την Ελλάδα στον επιτυχή πόλεμο του 1912 -1913. Οι Αρκάδες Πελοποννήσιοι βασικά στο Σικάγο από το 1908 ετοιμάζονται για να συμμετάσχουν στους βαλκανικούς πολέμους είναι τα χρόνια που ελληνική νεολαία μεγαλώνει με το όραμα της μεγάλης ιδέας και της εκδίωξης των Βουλγάρων από την ελληνική Μακεδονία. Στα 1908 στο Σικάγο ιδρύεται ο ελληνικός σύνδεσμος διαπλάσεως εφήβων ή αλλιώς εθελοντικός λόχος Σικάγου. Την άλλη χρονιά θα δημιουργηθούν ανάλογη συλλογή στο Λόουλ και στη Νέα Υόρκη και στο Πίτσμπουργκ και σε άλλες πόλεις. Ο εθελοντικός λόχος του Σικάγου νοίκιασε αίθουσα στο ΧωλΧάουζ τα μέλη του ήταν περίπου 300 όπου μετέβαιναν καθημερινά και γυμνάζονταν στρατιωτικά φορώντας τις στολές και τα όπλα τους. Αρχηγούς του είχε Ιωάννη Αγριοστάθη από την Καντήλα και τον Ιωάννη Γετίμης από την Τρίπολη. Είχαν την τιμή να παρελάσουν με τον ελληνικό στρατό στα απελευθερωμένα Γιάννενα το Φεβρουάριο του 1913. Η άλλη μεγάλη συνεισφορά των Ελλήνων ομογενών είναι η δράση της ελληνικής πολεμικής περίθαλψης Αμερικής Ε.Π.Π.Α από το 1941 έως το 1946 συνεισέφερε περισσότερα από 20 εκατομμύρια δολάρια για την περίθαλψη του ελληνικού λαού και την ανασυγκρότηση της ελληνικής οικονομίας¹²⁵. Οι συνθήκες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου διαμόρφωσε μια νέα κατάσταση για όλους αυτές τις εθνοτικές ομάδες. Η καταδίκη του ναζισμού αποκήρυξε ένα δικτατορικό και ρατσιστικό καθεστώς. Ο τρόπος με τον οποίον αντιμετώπισαν οι Έλληνες τον άξονα έκανε τους Αμερικανούς να δουν τους ομογενείς με θετικό μάτι. Οι Έλληνες στις ΗΠΑ μπορούσαν δημοσίως να εκδηλώσουν τον πατριωτισμό τους τόσο στη χώρα καταγωγής τους όσο και στη χώρα που είχαν εγκατασταθεί. Μια τέτοια στάση ήταν αποδεκτή από την πλευρά των ΗΠΑ και αποτελούσε ένδειξη του νέου πολυπολιτισμικού αμερικανισμού που έμελλε να κυριαρχήσει το δεύτερο εικοστό αιώνα. Ήταν ένα σύμπλεγμα δεσμών μεταξύ στην αμερικανική εθνική συνείδηση και

¹²⁵Π. Σαραντάκης, *Οι Αρκάδες της Αμερικής ιστορία και προσφορά*, τ. 1-2, Ν. Υόρκη 2018, σ. 307-321

στη χώρα καταγωγής τους . Ήταν μια ιστορική καμπή αφού οι κατατρεγμένοι μετανάστες από την Ευρώπη έγιναν αποδεκτοί «Αμερικανοί με παύλα». Πέρα από τα εθελοντικά σώματα στρατού έγιναν και ενέργειες για την περίθαλψη του ελληνικού πληθυσμού στα χρόνια της κατοχής. Η ελληνική οργάνωση πολεμικής περίθαλψης (GWRA) δίκαια τέλος 160 εκατομμύρια δολάρια και αποστάλθηκαν για τον πληθυσμό της κατεχόμενης Ελλάδας¹²⁶.

4.1.2. Καναδάς

Οι μετανάστες στον Καναδά ήταν ξεκομμένοι από την καναδική ζωή όμως μεταφέρουν μαζί τους την ελληνική πραγματικότητα, τα ήθη τα έθιμα, τη θρησκεία τους και τους προβληματισμούς τους. Έτσι στους βαλκανικούς πολέμους θα κινητοποιηθούν και θα συντρέξουν στην Ελλάδα κατατασσόμενοι ως εθελοντές στον ελληνικό στρατό. Στη διάρκεια του Α΄ παγκοσμίου πολέμου θα μεταφερθούν και σε ελληνικές κατοικίες κοινότητες οι συνέπειες του εθνικού διχασμού. Στο Μόντρεαλ δημιουργήθηκε το 1925 μια δεύτερη κοινότητα με δική της εκκλησία και ιερέα. Όταν σταμάτησαν οι αντιπαραθέσεις στην Ελλάδα τότε σταμάτησαν και οι αντιπαραθέσεις μεταξύ των ομογενών κυρίως μετά το 1930. Στην περίοδο του Β΄ παγκοσμίου πολέμου πολλοί Ελληνοκαναδοί υπηρέτησαν στον καναδικό στρατό. Σημαντική ήταν και η δημιουργία του ελληνικού ταμείου αρωγής πολέμου (GkeekWar Relief Fund) για να βοηθήσει την Ελλάδα . Μέσω του καναδικού Ερυθρού Σταυρού οι Έλληνες του Καναδά έστειλαν πολλά δολάρια στην Ελλάδα, ώστε οι Έλληνες να εξασφαλίσουν τρόφιμα ρούχα φάρμακα κυρίως στα χρόνια τα δύσκολα της κατοχής¹²⁷.

Ο βαθμός κοινωνικής ενσωμάτωσης των Ελληνοκαναδών φανερώνεται και πιστοποιείται μέσα από τα πολιτικά τους ενδιαφέροντα την πολιτική παρέμβαση στην άδικη ζωή. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι μετανάστες της πρώτης φάσης αναπαρήγαγαν την ελληνική πολιτική ζωή με περιορισμένο ενδιαφέρον για την αντίστοιχη καναδική, ενώ της δεύτερης και της τρίτης γενιάς έχουν στρέψει το ενδιαφέρον τους στην καναδική ζωή και τους ενδιαφέρει και η ελληνική. Η ελληνική παρουσία υπάρχει και στο χώρο των επιχειρηματικών και στο χώρο της πολιτικής. Στο χώρο των πολιτικών δραστηριοτήτων του Ελληνοκαναδών εντάσσονται και προσπάθειες του ελληνοκαναδικού «λόμπι» υπέρ των ελληνικών εθνικών θεμάτων. Η ομάδα αυτή

¹²⁶Μ. Ηλίου, *ό. π.*, σελ.32

¹²⁷Σ. Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ.283

δραστηριοποιείται και στον αντιδικτατορικό αγώνα, το κυπριακό, το μακεδονικό και για άλλα πολλά πολιτικά θέματα αναφέρονταν άμεσα στον ελληνισμό¹²⁸.

4.1.3. Αυστραλία

Οι Έλληνες, που εγκαταστάθηκαν στην Αυστραλία κατά την προπολεμική περίοδο, βίωσαν την προκατάληψη και την ξενοφοβία των Αυστραλών. Οι Έλληνες έπεσαν θύματα ρατσισμού και αρκετοί αναγκάστηκαν να εγκατασταθούν στην ύπαιθρο, για να εργαστούν ή να βρουν καταφύγιο στις κουζίνες των εστιατορίων των πρώτων Ελλήνων. Αφού επέστρεψαν 17.000 Αυστραλοί στρατιώτες το 1945 από το μέτωπο της Μακεδονίας και της Κρήτης, άρχισαν να βελτιώνονται οι σχέσεις των Ελλήνων εποίκων και των Αυστραλών. Τότε οργανώθηκαν εκστρατείες για τα θύματα του πολέμου στην Ελλάδα. Πέρα από αυτό η Αυστραλία οργάνωσε μεγάλη ανθρωπιστική εκστρατεία και επέβαλε φοροαπαλλαγές των προϊόντων που μεταφέρονταν στην Ελλάδα με τις ειδικές αποστολές τροφίμων, του φαρμακευτικού υλικού, το μαλλιού και το ρουχισμού¹²⁹.

Αυτό όμως το πήγαινε έλα με την κήρυξη των βαλκανικών πολέμων ατόνησε .Ωστόσο στους βαλκανικούς πολέμους πολλοί ήταν οι εθελοντές που επέστρεψαν για να καταταγούν και να μετάσχουν στους αγώνες του 1913. Αντίθετη συμπεριφοράς, απροθυμία επιστράτευσης – κατάταξης έδειξαν οι μετανάστες στα γεγονότα μετά τα γεγονότα του εθνικού διχασμού¹³⁰.

Οι πρώτοι Έλληνες από πολύ νωρίς πανηγύρισαν τις νίκες της Ελλάδας στους βαλκανικούς πολέμους και από το 1945 καθιερώθηκε η μέρα της απελευθέρωσης της Ελλάδας, κατά τη διάρκεια της οποίας γίνονταν παρελάσεις και εκδηλώσεις με τη συμμετοχή και Αυστραλών. Από το 1952 γιόρτασαν με μεγάλη λαμπρότητα την ημέρα της εθνικής ανεξαρτησίας με παρελάσεις, σχολικές εκδηλώσεις, θεατρικούς και μουσικούς αγώνες. Αξίζει να αναφερθεί το πολιτιστικό φεστιβάλ Δημήτρια της Παμμακεδονικής, οι εκδηλώσεις μνήμης για τη μάχη της Κρήτης και για τη μνήμη της γενοκτονίας των Ποντίων. Με λαμπρότητα γιόρταζαν τη γιορτή των Θεοφανίων, το φεστιβάλ «Αντίποδες» της Μελβούρνης, το ελληνικό φεστιβάλ του Σίδνεϊ και της Οδύσσειας της Αδελαΐδας. Μικρότερης εμβέλειας γιορτές αποτελούσαν η γιορτή του ταύρου από τους Μυτιληναίους, της φασολάδας από τους Φλώριναίους, της σαρδέλας

¹²⁸Σ. Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ.287

¹²⁹Α. Τάμης, «Αυστραλία», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι.*, σ. 262-263

¹³⁰Α. Μ. Ανδρεάδης, *ό. π.*, σ. 96

από τους Χαλκιδικιώτες, του μελιού από τους Επτανήσιους, του κρασιού από τους Κυπρίους και της ντομάτας από τους Μακεδόνες¹³¹.

4.2 Τα εμπόσματα και η ελληνική οικονομία

Ο διευθυντής εφημερίδας «Νέος Αιών» καταγράφει τις εντυπώσεις του στο άρθρο, το οποίο δημοσίευσε στην εφημερίδα για το ταξίδι που έκανε στην Τρίπολη. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «Το χρήμα κατακλύζει την πόλη και τα περίχωρα. Η βιομηχανία, η Αμερική και το χασίς, και κυρίως οι δύο τελευταίοι παράγοντες είναι ουσιώδεις που έχουν συμβάλει στην ανάπτυξη της περιοχής. Οι μετανάστες έστειλαν χρυσό στην πατρίδα. Κατά μέσο όρο κατέφθασαν στην Τρίπολη 150 συστημένες επιστολές, οι οποίες τουλάχιστον περιείχαν 30£ η καθεμιά. Άρα εισάγονταν στην Τρίπολη κατά μέσο όρο 4.500£ την εβδομάδα. Ο Κ. Π. Αθανασίου που ήταν ένας διαπρεπής υπάλληλος της Ιονικής Τράπεζας και έγινε διευθυντής στο υποκατάστημά της στην Τρίπολη. Τόνιζε ότι έβλεπε τους χωρικούς που εξαργύρωναν με μεγάλη απάθεια και χωρίς συγκίνηση και εισέπρατταν καινούργια πεντακοσιόδραχμα. Αυτό συμβαίνει και στην εθνική, αλλά και σε διάφορα άλλα ιδιωτικά γραφεία. Πάθος των μεταναστών πρώτα ήταν να εξοφλήσουν το χρέος και να αγοράσουν ένα χωράφι και να επανέλθουν στον τόπο τους. Βέβαια πολλά χρήματα προέρχονταν και από το εμπόριο του χασισιού, όπου ήταν ο αναλλοίωτος θησαυρός. Έτσι η Τρίπολη και ολόκληρη η Μαντινεία και το Λεβίδι πλούτιζαν και από την καλλιέργεια αυτή»¹³².

Σε μια έρευνα του Ανδρέα Ανδρεάδη, οικονομολόγου και πρωτοπόρου στατιστικολόγου στο πανεπιστήμιο Αθηνών, το 1910 έκανε λόγο για τον πλουτισμό των μεταναστών και την εισροή του άφθονου χρήματος στις τοπικές οικονομίες. Παρ' όλες τις κακουχίες και τις δυσκολίες αλλά και την εκμετάλλευση, που αντιμετώπισαν, οι μετανάστες κατάφεραν να εξελιχθούν επαγγελματικά, αφού έγιναν νοικοκυραίοι μέσω των πιο ταπεινών επαγγελμάτων. Αν και υπήρχε η οικονομική κρίση του 1907 τα ημερομίσθια παρέμειναν υψηλά. Για τους αγράμματους μετανάστες ο νέος κόσμος αποτελούσε «Είδος υποτροφίας προς ευρυτέρανμόρφωσιν», γιατί η διαμονή τους μέσα σε ένα λαό «έχω ένα αυτόν την αντίληψη του δικαίου και του πρέποντος» συνέβαλε στην «εύρυνσιν των οριζόντων και των ιδεών και την ανάπτυξη του πνεύματος». Το συμπέρασμα ήταν ότι η μετανάστευση ήταν ωφέλιμη για την Ελλάδα,

¹³¹Α. Τάμης, *ό. π.*, σ. 264

¹³²«Εντυπώσεις ταξιδιού του Διευθυντού του Ν. Αιώνας» στο: Νέος Αιών Πατρών, αρ.926, 6-4-1905, έτος Ε', σ. 1

τόσο από οικονομική, όσο και από κοινωνικο- ηθική άποψη. Αυτό που τόνισαν ήταν ότι καμία κυβέρνηση το 1910 δεν είχε αναλάβει δράση να αναστείλει ή να περιστείλει το μεταναστευτικό ρεύμα, γιατί δεν ήθελε να αποδημήσει αυτό που λέγαν αμερικάνικο όνειρο, γιατί μάλλον τα οικονομικά εμβάσματα ήταν πολύ πιο σημαντικά από τους εθνικούς κινδύνους. Αυτός που προσπάθησε να μειώσει την μετανάστευση ήταν ο Ελευθέριος Βενιζέλος. Τα εμβάσματα βέβαια ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1890 είχαν ορατά αποτελέσματα για την εθνική οικονομία και για τις αγροτικές κοινότητες. Χρέη εξοφλήθηκαν δεν υπήρχαν τοκογλυφικά επιτόκια αγοράστηκαν ζώα μηχανές καλλιεργήσιμη γη, στήριξαν την αγροτική οικονομία υπήρχε χρηματική ρευστότητα έφτιαξαν καινούργια σπίτια ή ανοικοδόμησαν τα παλιά και γενικά αναβαθμίστηκαν τα αγροτικά νοικοκυριά. Αλλά και σε εθνικό επίπεδο υπήρχε μια εξισορρόπηση του ελλειμματικού προϋπολογισμού, αφού υπήρχε μια ισοτιμία μεταξύ της χρήσης με τη χάρτινη δραχμή. Ο νομάρχης της Αρκαδίας ο κ. Δούνιας υπολογίζεται ότι τα εμβάσματα της Πελοποννήσου ξεπερνούσαν τα 10 εκατομμύρια δραχμές το 1903¹³³.

Η μετανάστευση ωφέλησε το ελληνικό εμπόριο και την αύξηση από την Ελλάδα στην Αμερική εξαγόμενων εμπορευμάτων που ήταν ανάλογη με την αριθμό των απερχόμενων μεταναστών. Εξάγονταν εμπορεύματα προς αποκλειστική χρήση των Ελλήνων μεταναστών και των Αμερικανών αποκλειστικά, λογικό ήταν το εμπόριο(λάδι, τυρί, οινοπνεύματα, ψάρια, τουρσιά βιβλία, μυθιστορήματα και άλλα) που αφορούσε την πρώτη κατηγορία είχε αυξητική πορεία, αφού ήταν συνδεδεμένα με την καθημερινή ζωή των Ελλήνων μεταναστών, ενώ το δεύτερο δεν είχε την ίδια πορεία. Τα προϊόντα που απευθύνονταν στους Έλληνες μετανάστες ήταν άγνωστα και κατ' επέκτασιν άχρηστα για τους Αμερικανούς που είχαν μάθει να τρέφονται με τα τυποποιημένα προϊόντα από την Ιταλία, Γαλλία, Ισπανία Ελβετία και Ολλανδία. Οι Έλληνες μετανάστες καταλάβαιναν την ίδια ποσότητα των προϊόντων στην Αμερική με την ίδια αν ήταν στην Ελλάδα. Όταν ελαττώθηκε το μεταναστευτικό ρεύμα μειώθηκε το εξωτερικό εμπόριο το οποίο δεν μείωσε το εσωτερικό εμπόριο, αντιθέτως το ευνόησε ,αφού ωφελούταν περισσότερο ο παραγωγός, ο έμπορος και ο αγοραστής, ενώ με το εξωτερικό εμπόριο ευνοούταν ο μεσίτης που προμήθευε τους Έλληνες μετανάστες. Το εμπόριο που αφορούσε μόνο τους Αμερικανούς ήταν το

---

¹³³Κ. Διώγος, ό. π., σ.3 80-383

καθαρά πλουτοπαραγωγικό που δεν επηρεάζονταν από το μεταναστευτικό κύμα ή είχε δείγματα ελαττώσεως ανάλογα την αύξησης των μεταναστών¹³⁴.

Έλληνες της Αμερικής έγιναν ιδιοκτήτες πολλών ζαχαροπλαστειών και οι Αμερικανοί κατανάλωναν πάρα πολλά γλυκά και για αυτό το λόγο σε πόλεις και σε χωριά αφθονούσαν τα ζαχαροπλαστεία και κατ' επέκταση αφθονούσαν και οι οδοντίατροι. Για αυτό οι Αμερικανοί και οι Αμερικανίδες είχαν χρυσά δόντια. Κανείς δεν μπορεί να φανταστεί την ποσότητα των παγωτών που κατανάλωναν την περίοδο του καλοκαιριού¹³⁵.

Μέσα από τη διατριβή της Γιώτα Τουρκέλης δείχνει τις αλλαγές που συντελέστηκαν στην καθημερινότητα και τον καθημερινό πολιτισμό των Ελλήνων στην ελληνική επικράτεια «τα σπίτια των εμβασμάτων». Η βελτίωση των συνθηκών διαμονής και διαβίωσης στην κοινότητα διαγωγής ήτα άμεση προτεραιότητα για τους μετανάστες η ανέγερση σπιτιού ήταν και μια προβολή της οικονομικής του επιτυχίας στο εξωτερικό και τεκμήριο της νέας κοινωνικής του θέσης. Τα σπίτια των Αμερικάνων ήταν διώροφα μεγάλα και καλοχτισμένα που ξεχώριζαν από τις χαμοκέλες συχνά πλινθόκτιστα μονώροφα. Τα εμβάσματα και η ανέγερση των νέων κατοικιών άλλαξε την όψη των πόλεων και των οικισμών και επέφερε την παρουσία πολλών οικοδομικών συνεργείων για να καλύψει την ζήτηση από τα μαστοροχώρια της Κόνιτσας και του Πενταλόφου. Τα σπίτια των μεταναστών στην γενέθλια γη απορρόφησαν ένα μεγάλο μέρος των μεταναστευτικών οικονομιών αυτή η επένδυση ήταν κάποιες φορές αντιπαραγωγική¹³⁶.

Από τις μακροβιότερες και πλέον πετυχημένες επιχειρήσεις υπήρξε η βιομηχανία παστεριωμένου γάλατος Ε.Β.Γ.Α των έξι αδελφών Σουρουπά από τα Βέρβена Αρκαδίας. Η οικογενειακή επιχείρηση στήθηκε το 1934 στο Βοτανικό σε μια περιοχή που έσφυζε από βουστάσια, από κεφάλαια των επαναπατρισθέντων αδελφών που είχαν εργαστεί χρόνια στο Σικάγο και στην συνδρομή όσων οικογενειακών μελών είχαν παραμείνει στην Ελλάδα. Το εργοστάσιο αποτελούσε πρότυπο για την εποχή λόγω των μοντέρνων εγκαταστάσεων του ,της αμερικανικής τεχνογνωσίας στην παστερίωση του γάλακτος και των διαχειριστικών ικανοτήτων των ιδιοκτητών¹³⁷.

¹³⁴Ν. Γκόρτζης «ο απολογισμός μιας εικοσιπενταετίας» στο: *Μελέτη*, τ.6 τχ.5 (1912)σ 275-278

¹³⁵Σ. Κανούτας , *Οδηγός του μετανάστου εν Αμερική*, Νέα Υόρκη 1909, σ. 34

¹³⁶Γ.Τουργέλη,ό. π., σ.99-103

¹³⁷Γ.Τουργέλη, ό. π., σ.195

Το κοσμικό καφέ «Ζόναρ'ς» που ανήκε στον Καλλικλή Ζωναρά ο οποίος επέστρεψε στην Ελλάδα στις αρχές της 10ετίας του 1920 μετά από είκοσι χρόνια διαμονής στο Ντέιτον του Οχάιο που διατηρούσε αλυσίδα ζαχαροπλαστείων¹³⁸.

Το καφέ ιδρύθηκε το 1939 από τον Έλληνα ομογενή Κάρολο Ζωναρά (1873 - 1968), επιχειρηματία γεννημένο στην Ανατολική Θράκη, ο οποίος είχε επιστρέψει στην Ελλάδα από τις ΗΠΑ, όπου είχε ανοίξει στο Ντέιτον του Οχάιο μια επιτυχημένη και επικερδή Σοκολατοβιομηχανία. Τα εγκαίνια του Zonar's έγιναν το Δεκαπενταύγουστο του 1940 και συνέπεσαν με τον τορπιλισμό της Έλλης στο λιμάνι της Τήνου. Η διακόσμηση του καφέ προσέδιδε στο Zonar's αίσθημα μεγαλοπρέπειας και ευχάριστου περιβάλλοντος. Η CocaCola ερχόταν ειδικά για το Zonar's μέσα σε βαρέλια κατευθείαν από την Αμερική, ενώ οι Αθηναίοι γεύονταν για πρώτη φορά το παγωτό «Σικάγο».

Το καφέ-ζαχαροπλαστείο ήταν επί πολλές δεκαετίες κομμάτι της καθημερινότητας στο κέντρο της πόλης και αποτελούσε προσφιές στέκι της πολιτικής, καλλιτεχνικής και κοσμικής Αθήνας, ακόμη και στα χρόνια της Κατοχής. Ιδιαίτερα, από το 1950 ως το θάνατο του Ζωναρά (1968), το «Zonar's» γνώρισε μεγάλες δόξες. Θαμώνες του από τον κύκλο των συγγραφέων και καλλιτεχνών¹³⁹.

Η αμερικανική εμπειρία ήταν χρήσιμη σε δύο πρώην μετανάστες για να συνεργαστούν το 1934 και να αναδείξουν μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο το μεγαλύτερο εμπορικό κατάστημα «Minion»¹⁴⁰.

Με την αμερικανική εμπειρία σε καινούρια επαγγέλματα πολλοί Έλληνες βρήκαν δουλειά σε νέες κατευθύνσεις όπως ψυκτικοί, μηχανουργοί οδηγοί και ηλεκτρολόγοι¹⁴¹.

Άρα, η επιχειρηματικότητα των Ελλήνων δεν περιορίστηκε μόνο στην Αμερική. Αντιθέτως πολλοί από αυτούς ήλθαν και στην πατρίδα τους να εδραιωθούν επαγγελματικά, μεταφέροντας τις συνήθειες από την Αμερική και οποιαδήποτε χώρα προήλθαν.

¹³⁸Γ.Τουργέλη, *ό. π.*, σ.190

¹³⁹Α. Δημοκίδης, Η ιστορία του Zonar's μέσα από 15 σπάνιες φωτογραφίες, δημοσιεύτηκε στο LiFO στις 24.4.2019 διαθέσιμο στο σύνδεσμο <https://www.lifo.gr/blogs/retronaut/h-istoria-toy-zonars-mesa-apo-15-spanies-fotografies>, ημερομηνία προσπέλασης 25.07.2024

¹⁴⁰Γ.Τουργέλη, *ό. π.*, σ.191

¹⁴¹Γ.Τουργέλη, *ό. π.*, σ 191-192

Οι βαλίτσες τα μπαούλα, τα ψαλίδια και τα ξυράφια, γεωργικές μηχανές, τα επαναληπτικά δίκαννα, τα κυνηγετικά όπλα, γραμμόφωνα, φωνόγραφοι, δίσκοι, ρολόγια, ραπτομηχανές singer, φουσαρμόνικες .άλλωστε να μην ξεχνάμε από τις πρωιμότητες ηχογραφήσεις λαϊκών, ρεμπέτικων τραγουδιών έγιναν στην Αμερική διαφυλάσσοντας τον ελληνικό λαογραφικό, γλωσσικό πλούτο της Ελλάδος. Επίσης, τα είδη προικός περιλαμβάνονται τα λινά σεντόνια και οι αμερικανικές βαμβακερές κουβέρτες τα οποία εμφανίστηκαν στην ελλαδικό χώρο πριν την ίδρυση της Πειραιϊκής Πατραϊκής και της Βέτλανς Νάουσας¹⁴².

Επίσης άλλα ήθη που ήλθαν από τους ομογενείς μέσω αυτής της μονόδρομης πολιτισμικής μεταφοράς είναι η υιοθέτηση του χριστουγεννιάτικου δέντρου ενώ μέχρι τότε είχαν το στολισμό μικρών караβιών. Το χριστουγεννιάτικο δέντρο που μεταφέρθηκε από την βόρεια Ευρώπη στην Αμερική μέσω των μεταναστών διαδόθηκε στην Ελλάδα μέσω των Ελλήνων μεταναστών και η φιγούρα του Αγίου Βασιλή στην Ελλάδα με τα κόκκινα ρούχα διαδόθηκε προς το τέλος του μεσοπολέμου από τους ομογενείς που έστελναν χριστουγεννιάτικες κάρτες με την εικόνα του. το χριστουγεννιάτικο γεύμα (γαλοπούλα)και τα σερβίτσια¹⁴³.

Οι Ελληνοαμερικανοί ταξιδιώτες και παλιννοστούντες στην Ελλάδα προσπάθησαν να εφαρμόσουν που είχαν μάθει στην Αμερική, όπως το συχνό μπάνιο το τακτικό πλύσιμο των ρούχων και των χεριών έτσι εμφανίζονται στα σπίτια υδραυλικές εγκαταστάσεις και τουαλέτες με λουτρό, χειροκίνητα ντεπόζιτο ντους και εμφανίζονται και οι μπανιέρες επίσης μέσω των μεταναστών ξεκινά η κατασκευή αποχωρητηρίων μέσα στα σπίτια ενώ ως τότε είχαμε τους υπαίθριους χώρους για τις σωματικές του ανάγκες. Άλλωστε οι δωρεές των Αμερικανών επικεντρώνονταν στην επίλυση του προβλήματος της ύδρευσης (υδραγωγεία, βρύσες) και στην κατασκευή σχολικών λουτήρων¹⁴⁴.

Οι πρώτοι Έλληνες ήδη πριν το 1910 είχαν διακριθεί ως ζαχαροπλάστες cantistors. Επίσης το στερεότυπο για πολλούς μεταπολεμικούς μετανάστες στην Αμερική και τον Καναδά ήταν το στερεότυπο του λαντζέρη και του πιάτα. Έτσι μέσα από αυτά τα δύο επαγγέλματα παντρέψαμε τις αμερικανικές και ελληνικές διατροφικές συνήθειες. Διαδόθηκε κυρίως στους αγροτικούς πληθυσμούς η χρήση ατομικών πιάτων, κουταλιών και πιρουνιών αντί της κοινόχρηστης μέχρι τότε χρήση

¹⁴²Γ. Τουργέλη, *ό. π.*, σ.104-111

¹⁴³Γ. Τουργέλη, *ό. π.*, σ.123

¹⁴⁴Γ. Τουργέλη, *ό. π.*, σ.118-120

τους. Οι Έλληνες επίσης μέσα από τους Αμερικάνους έμαθαν το κέικ την πουτίγκα και την μηλόπιτα. Παλιννοστούντες επιχειρηματίες από τα Βέρβενα εισήγαγαν το παγωτό και το παστεριωμένο γάλα. Επίσης τα ντόνατς, μιλκ σέικ, χοντ ντοκ και χάμπουκερ. Επίσης η ελληνική κουζίνα που στηριζόταν στα αμνοερίφια και τα βοοειδή ήταν μόνο για όργωμα και όχι για τη σφαγή έμαθε μέσα από τους Αμερικανούς του αμερικάνικο ροζ μπιφ¹⁴⁵. Και αν στην Αθήνα είχαν την τύχη τις τεχνολογικές ανέσεις και τις λιχουδιές της Αμερικής, αυτό ήταν δύσκολο για την επαρχία με τότε δεδομένα της εποχής. Στις επαρχιακές πόλεις το δολάριο ήταν αυτό που έκανε αισθητή της παρουσία της Αμερικής στις πόλεις τους. Στην Τρίπολη και στην Σπάρτη δεν γεύονταν τις λιχουδιές κατέβαιναν με τα «τσέκια» στα χέρια.

Το ηθικό χρέος προς την πατρίδα δεν παρέλειπαν να το υπενθυμίζουν στους μετανάστες οι συγγενείς με τα γράμματα τους, οι ομογενειακές εφημερίδες και τα σωματεία στην Αμερική. Τον πατριωτισμό των μεταναστών ενίσχυαν και οι κυβερνητικοί παράγοντες οι Ελλαδίτες ή οι «εθναπόστολοι» που επισκέπτονταν κατά καιρούς την Αμερική για προπαγανδιστικούς λόγους¹⁴⁶.

Το χρήμα κατακλύζει την πόλη της Τρίπολης και τα περίχωρα. Η βιομηχανία, τα εμπόσια της Αμερικής και το χασίς είναι παράγοντες καταλυτικοί και ουσιώδεις για την οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Οι πιο σημαντικοί παράγοντες όμως είναι τα οικονομικά εμπόσια από την Αμερική και η καλλιέργεια του χασισιού. Οι μετανάστες έστελναν χρυσό σε εβδομαδιαία στην Τρίπολη μέσω όρο κατέφθαναν στην Τρίπολη 150 συστημένες επιστολές που κατά το ελάχιστον περιείχαν 30£η κάθε μια άρα τεσσεράμισι χιλιάδες λίρες εισάγοντας στην Τρίπολη κατά μέσο όρο την εβδομάδα. Ο Κ.Π. Αθανασίου που ήταν ένας ευπρεπής υπάλληλος της Ιονικής τράπεζας και μεταγενέστερα έγινε διευθυντής του υποκαταστήματος στην Τρίπολη τόνιζε ότι έβλεπαν χωρικούς να εξαργυρώνουν τα τσεκ και με μεγάλη απάθεια χωρίς συγκίνηση να εισπράττουν καινούργια πεντακοσιόδραχμα. Αυτό όμως συνέβαινε και στην Εθνική Τράπεζα καθώς και σε άλλα ιδιωτικά γραφεία. Ποιος ήταν όμως ο πόθος των μεταναστών; Πρώτα έπρεπε να εξοφλήσουν τα χρέη να αγοράσουν ένα χωράφι και να επιστρέψουν στον τόπο τους μετά τα χρήματα που προέρχονταν από τους μετανάστες από την Αμερική πολλά χρήματα κέρδιζαν από την καλλιέργεια του χασισιού, γιατί ήταν ένας θησαυρός αναλλοίωτος, όπου έρχονταν απεσταλμένοι

¹⁴⁵Γ. Τουργέλη, *ό. π.*, σ.120-123

¹⁴⁶Γ. Τουργέλη, *ό. π.*, σ.53-54

ακόμα και από την Αίγυπτο για να τον αξιολογήσουν. Έτσι, η Τρίπολη και ολόκληρη Μαντινεία καθώς και το Λεβίδι ήταν περιοχές που πλούτιζαν από τα εμβάσματα των Αμερικανών αλλά και από την καλλιέργεια του χασισιού¹⁴⁷.

Η επιστροφή μεταναστών με αγροτικό υπόβαθρο και η επιλογή επένδυση στη γη αποτελούσε κοινή στάση και στους άλλους νοτιοανατολικούς Ευρωπαίους. Το κίνητρο αυτό ώθησε τους μελετητές να συμφωνήσουν ότι η γη αποτέλεσε όχι παράγοντα εξώθησης προς την μετανάστευση αλλά και ισχυρό κίνητρο παλιννόστησης. Τα αμερικανικά εμβάσματα στήριζαν τελικά το θεσμό της μικροιδιοκτησίας και απέτρεψαν την χρεοκοπία και προλεταριοποίηση των αγροτικών πληθυσμών. Οι μετανάστες έφερναν σιδερένια και ατσάλινα αγροτικά εργαλεία αλλά και άροτρα και θεριζοαλωνιστικές μηχανές¹⁴⁸.

Σύμφωνα με το Ροδά¹⁴⁹ το θέαμα των δολαρίων στην Τρίπολη στην πρωτεύουσα των Αρκάδων το Μάιο του 1924 ήταν κάτι αξιοπερίεργο. Στην κεντρική πλατεία υπήρχε άπειρος κόσμος ανδρών και γυναικών συγκεντρωμένος στα μεγάλα εμπορικά καταστήματα και της τράπεζες. Άνθρωποι από τα χωριά είχαν κατέλθει από τις γύρω κωμοπόλεις και τα χωριά με αγωνία στα μάτια και στα χείλη, αφού η τιμή του συναλλάγματος είχε πέσει κατακόρυφα δημιουργώντας πανικό. Η κάθοδος στην Τρίπολη ήταν αθρόα με τους ντορβάδες γεμάτους δολάρια έτοιμοι οι χωρικοί να τα προσφέρουν στις τράπεζες για να πάρουν τα χιλιάρικα. Ο πανικός για το συνάλλαγμα αποκάλυψε μια χώρα δολαρίων με άφθονο πλούτο ακόμη και στο σελάχι του τελευταίου βοσκού. Πέρα από την αποκάλυψη του πλούτου φάνηκε και η αυτοθυσία και η έγνοια της οικογένειας, της εκκλησίας και του σχολείου. Στη Γορτυνία υπήρχε περίοδος που στην εκκλησία πήγαιναν μόνο γυναίκες και παιδιά, γιατί οι άντρες ήταν αυτοί που είχαν μεταναστεύσει σε άλλες χώρες με σκοπό να αποκτήσουν πλούτο και να βοηθήσουν την πατρίδα τους. Η μετανάστευση έδωσε νέα ζωή στην πατρίδα καθιστώντας την ζωή ευχάριστη.

Το 1923 στο μοναδικό υποκατάστημα της Εθνικής τράπεζας Τρίπολης παρουσιάστηκαν επιταγές 22 εκατομμυρίων δραχμών και το 1924 τριάντα ένα εκατομμύρια. Είναι το ανωτέρω ποσό που είχε καταγραφεί εκείνη την περίοδο. Μέσα

¹⁴⁷ «Εντυπώσεις ταξιδιού του Διευθυντού του Ν. Αιώνας» στο: *Νέος Αιών Πατρών*, αρ. φ. 926, έτος Έ, 6/4/1905, σελ.1

¹⁴⁸ Γ. Τουργέλη, *ό. π.*, σ.179-183

¹⁴⁹ Μ. Ροδάς, *Πώς βλέπω την Ελλάδα (Πελοπόννησος 1925)*, Αθήνα 1927, σ.138-139

σε ένα χρόνο εξαργυρώθηκαν περίπου επιταγές περίπου 9.800.000,ετησίως υπολογίζεται ότι τα εισερχόμενα δολάρια ήταν 1.800.000¹⁵⁰.

Στην εφημερίδα «Εμπρός» δημοσιεύτηκε το άρθρο «Η Μετανάστευσις εις Αμερικὴν ωφελεί ἢ καταστρέφει; Τι λέγουν οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες.» στο οποίο αναφέρεται: Η μετανάστευση ἔχει ρημάξει τὴ Σπάρτη καὶ τὰ χωριά της. Οἱ βουλευτὲς τόνισαν ὅτι ἡ μετανάστευση ἔχει ἀγαθὰ καὶ ὅτι με τὰ πολλὰ χρήματα θὰ ἐκθέσουν τὰ χωράφια, κάνοντάς τοὺς κατοίκους κροίσους. Ἀς ἔρθουν τώρα νὰ δουν τὰ χέρσα χωράφια καὶ τὸ 1/3 τῶν τότε καλλιεργημένων νὰ εἶναι ἀκαλλιεργητὰ. Δὲν ὑπάρχουν ἀντρες, παρὰ μόνο μικρὰ κορίτσια ποὺ πηγαίνουν με τὰ ζῶα καὶ οἱ χήρες γυναῖκες καλλιεργοῦν ὅ,τι μποροῦν. Τὰ χρήματα ἀπὸ τοὺς μετανάστες δὲν δόθηκαν ποτέ γιὰ τὴ βελτίωση τῆς καλλιέργειας. Ἡ Σπάρτη καὶ τὸ Γύθειο συνεχίζουν νὰ εἰσάγουν σιτηρὰ ἀπὸ τὴ Ρωσία καὶ τὴ Ρουμανία, ἐνῶ τὰ ἀμπέλια ἐρήμωσαν. Τὰ χρήματα τῶν μεταναστῶν ἔφεραν ἀύξηση τῆς τιμῆς τῶν κτημάτων, ἀλλὰ στὴ συνέχεια ἡ τιμὴ τοὺς ἔπεσε λόγω τῆς μεγαλομανίας τῶν Ἑλλήνων. Στὴ Σπάρτη, ὅπως καὶ σὲ ἄλλους Ἕλληνας, ἦταν χαρακτηριστικὸ νὰ θέλουν νὰ ἐκδηλώσουν γρήγορα τὸν πλοῦτο τοὺς. Οἱ Ἕλληνας μετανάστες ποὺ ἐπέστρεψαν, οἱ ὁποῖοι ἦταν πρῶν φτωχοί, ἐπέστρεψαν στὴν πατρίδα τοὺς ὄχι γιὰ νὰ ἐγκατασταθοῦν, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀγοράσουν κτήματα ἢ νὰ χτίσουν πολυτελὴ σπίτια. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἐγίναν γνωστοὶ ἔμποροι. Ἡ μεγαλομανία εἶναι χαρακτηριστικὸ τῶν Ἑλλήνων. Τὰ χωριά ἐρήμωσαν καὶ ἔμειναν πίσω περίπου 4.000 ζωντοχήρες καὶ 10.000 κορίτσια ποὺ εἶχαν τὴν ἐλπίδα νὰ νυμφευτοῦν. Τὰ χρήματα ποὺ δίδονται στὰ ἀδέρφια καὶ στοὺς γέροντες δὲν δίνονται γιὰ νὰ ἀναζωογονηθεῖ ἡ παραγωγή. Ἀντίθετα, καλλιεργοῦν τὴ ραθυμία ὅσων κατάγονται ἀπὸ ἀγροτικὲς οἰκογένειες καὶ δημιουργοῦν τὸ πάθος γιὰ τὴν πόλη καὶ τὸ ὄνειρο τοῦ ἐκπατρισμοῦ στὶς πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς, μισώντας παράλληλα τὴν ἀπομόνωση τοῦ χωριοῦ καὶ τοῦ ἀγροῦ. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἡ ἐγκατάλειψη τῶν νεαρῶν γυναικῶν καὶ ἡ υποχρέωσή τοὺς νὰ προσέχουν τὰ παιδιὰ ποὺ στεροῦνται τὴν πατρότητα¹⁵¹.

Τὰ μήλα «ΝτελίσιουςΠιλαφά»οφείλουν τὴν γέννηση τοῦ στὴν ἐπιμονὴ τοῦ Ἡλία Πιλαφά ο ὁποῖος παλιννόστησε τὸ 1920 στὴν Κερασιά Ἀρκαδίας. Ἡ ἱστορία θέλει τὸν Πιλαφά νὰ ἐντυπωσιάζεται ἀπὸ τὴν γεύση τῶν μῆλων ποὺ ἀγόρασε στὸ λιμάνι τῆς Νέας Υόρκης γιὰ τὸ ταξίδι καὶ νὰ φυλάει τοὺς σπόρους γιὰ νὰ τοὺς καλλιεργήσει στὴν περιοχή τοῦ. Ἀν καὶ στεροῦνταν γεωργικῶν γνώσεων, ὕστερα ἀπὸ δεκαετὴ

¹⁵⁰Μ. Ροδάς, ὁ. π., σ.140

¹⁵¹«Ἡ μετανάστευσις εις Αμερικὴν ωφελεί ἢ καταστρέφει; Τι λέγουν οἱ ἐκεῖ Ἕλληνες.» στο:Εμπρός, ἔτος ΙΑ, αρ.φ. 3675, 12-1-1907, σ.1-2

προσπάθεια κατάφερε να δημιουργήσει στο μικρόκλιμα του οροπεδίου της Αρκαδίας μια νέα ποικιλία την οποία, όπως λέγεται, φρόντισε με δική του επιμονή και έξοδα και εκείνο που επέδρασε πολύ στην οικονομία και την γεωργία του οροπεδίου της Τρίπολης ήταν η προσαρμογή μιας ποικιλίας μήλων που έφερε ο Πιλαφάς που έδωσε αυτό το εξαιρετικό μήλο ΝτελίσιουςΠιλαφά.

4.3 Τα ευεργετήματα

Ο βουλευτής Λακωνίας Ηλίας Λαγάκος εξέφρασε με μεστές λέξεις τα συναισθήματα των Ελλήνων απέναντι στους Ομογενείς της Αμερικής για τις υπηρεσίες τους προς τη γενέτειρα την Ελλάδα. Αναφέρει ότι κατά την διάρκεια της περιοδείας του στη Λακωνία τόνισε ότι πρέπει να στηθεί ανδριάντας προς τιμή του απόδημου ελληνισμού για να θυμίζει στο διηνεκές τον άρρηκτο δεσμό με τη μητέρα Ελλάδα. Ο απόδημος ελληνισμός πρέπει να είναι υπερήφανος, διότι η Ελλάδα προόδευσε χάρη στη δική του ενίσχυση και τους δεσμούς του με αυτή για αυτό αξίζει πανηγυρικά και το δημόσιο έπαινο. Συνεχίζοντας την ομιλία του είπε ότι χάρη στην αμερικανική βοήθεια και τον ηρωισμό του εθνικού στρατού, ειρήνη, αγάπη και ομόνοια έρχονται βραδέως αλλά ασφαλώς στη μητέρα Ελλάδα. Ανέφερε τη συμβολή του έμψυχου και άψυχου υλικού της συμμάχου Αμερικής στην αποκατάσταση της τάξης και της ανοικοδόμησης της πατρίδας. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι αποκατασταθεί το συγκοινωνιακό δίκτυο δια της επιδιορθώσεως του αυτοκινητικών οδών και σιδηροδρομικών γραμμών και υπολείπεται να επιδιορθωθεί η οδός Τρίπολης Σπάρτης- Γύθειο¹⁵².

Έρχονται οι μετανάστες με το πατριωτικό τους πνεύμα και τον πατριωτισμό και με την ανθρωπιστική ιδέα, αφού το ελληνικό κράτος δεν έχει χρήματα ή δεν αφήνει να απελευθερώσει τους πληθυσμούς. Πρέπει να σημειωθεί ότι η οικονομική ενίσχυση των Ελλήνων της Αμερικής είχε σαν αποτέλεσμα να ανακουφίσει το δημόσιο όσο αναφορά έργα οδοποιίας και να αποτελεί μέγα δώρο¹⁵³.

Εκτός από την απαλλαγή από την αντιμετώπιση της τοκογλυφίας τα χρήματα από την Αμερική βοήθησαν στην αλλαγή της όψης των χωριών, δεν υπήρχαν πλέον πλινθόχτιστα σπίτια, διότι οι ίδιοι οι μετανάστες είχαν ανακάμψει πρόσκαιρα ή οριστικά από την αποστολή χρημάτων ανακαίνισαν τα σπίτια και κατασκεύασαν νέα

¹⁵²«Ο βουλευτής Λακωνίας Ηλίας Λαγάκος επισκέφθη εσχάτως την παροικία μας - Η ενθουσιώδης δεξίωση του. Η ομιλία του περί ανοικοδομήσεως της Ελλάδος» στον: *Εθνικός Κύρηξ*, αρ.φ.10, 8-1-1959, σ.6

¹⁵³Μ. Ροδάς, *ό. π.*, σ.180-181

που πληρούσαν τις προϋποθέσεις για να καλύπτονται οι ανάγκες του κατ' οίκονβίου. Ακόμη καλλωπίστηκαν οι ναοί και πολλοί ανεγέρθηκαν προκαλώντας τον θαυμασμό και τους επαίνους, όσων επισκέπτονταν την Τεγέα. Ακόμη, βελτιώθηκαν τα σχολεία στο εξωτερικό τους και το εσωτερικό του με εικόνες, θρανία και πολλά άλλα χρήσιμα. Ακόμη κατασκεύασαν γέφυρες λόγω των εισφορών από την Αμερική. Επίσης, ανέβηκε η τιμή των κτημάτων για επίδειξη των όσων είχαν επιστρέψει ή λόγω των χρημάτων που έρχονταν από το εξωτερικό. Όμως τα χρήματα πουλιούνται στην πραγματική τους τιμή. Τα ημερήσια αυξήθηκαν λόγω της έλλειψης εργατικών χεριών, όπου τα αντρικά χέρια αντικαθίσταται συχνά και από τα γυναικεία χέρια που επιμελούνται τις οικιακές δουλειές και τις αγροτικές. Βρίσκονταν εργάτες και από τα ορεινά χωριά που μπορούσαν να τους πληρώσουν οι κάτοχοι των κτημάτων λόγω και των χρημάτων της Αμερικής. Η μετανάστευση μπόρεσε να βοηθήσει τους Έλληνες να μορφωθούν και να μπορέσουν να αλλάξουν τρόπο ζωής, να έχουν κοινωνική μόρφωση, να είναι ευπειθείσι στις διαταγές του νόμου και στις αρχές¹⁵⁴.

Σύμφωνα με τον Δημήτριο Μασκαρέλη: Οι Έλληνες δεν λησμονούσαν την πατρίδα και τις υποχρεώσεις τους, Ήταν προσηλωμένοι στην πατρίδα, στους κόπους τους και την δυσχερή αρχή του βίου τους. Αυτοί εκδήλωναν ενδιαφέρον για εισφορές δωρεές και κοινωφελών έργων. Διατηρούν αμείωτο το ενδιαφέρον για τα πατριωτικά τους συναισθήματα και με υπερηφάνεια επιδεικνύουν τον εθνικισμό τους. Ίδρυσαν εκκλησίες, συλλόγους, όχι μόνο στο Σικάγο. Με σύμπνοια ίδρυσαν σχολεία και φρόντιζαν για τη μόρφωση των παιδιών, των συγγενών προσώπων τους με απώτερο αποτέλεσμα να υπάρχει πολιτισμική προαγωγή. Υπήρχαν και κάποιοι που απέβαλαν την ελληνική υπηκοότητά τους και δήλωσαν την Αμερικανική, είτε επειδή δούλευαν στο δημόσιο, είτε επειδή δεν είχαν θέση μεταξύ των έντιμων και φιλοπρόοδων Ελλήνων¹⁵⁵.

Ίδρυσαν την Επαγγελματική και Οικοκυρική Σχολή Τεγέας που λειτούργησε το 1918. Το ενδιαφέρον τους διαφαίνεται και από το γεγονός ότι συσπειρώθηκαν στον Τεγεατικό Σύνδεσμο Σικάγο (1926) και κινητοποιήθηκαν με ερανικές επιτροπές σε όλη την Αμερική και την ενίσχυσαν το έργο της Σχολής. Η εκπαίδευση των κοριτσιών της Τεγέας και των διπλανών επαρχιών αποτελούσε μια δίοδο

---

¹⁵⁴A. M. Ανδρεάδης, *ό. π.*, σ.100

¹⁵⁵A. M. Ανδρεάδης, *ό. π.*, σ.101

αποκατάστασης με ανευπροίκια με κάποιο επιτυχημένο απόδημο. Η σχολή συνέβαλε στην αναβάθμιση του κοινωνικού επιπέδου όλης της περιοχής και γεφύρωνε την πολιτισμική απόσταση μεταξύ της ελληνικής αγροτικής υπαίθρου και της προηγμένης Αμερικής¹⁵⁶.

Περίεργια προκαλεί το ωρολόγιο που δώρισαν ένας Δημητσανίτης και Έλληνες της Αμερικής. Λέγεται ότι το ωρολόγιο αυτό αγοράστηκε από Ιάπωνα και τοποθετήθηκε στο Τόκιο. Αλλά από πείσμα των Ιαπώνων το αγόρασαν οι Έλληνες για να το στείλουν στη Δημητσάνα. Ένα παρόμοιο ωρολόγιο υπάρχει στο Λεωνίδιο δώρο των Ελλήνων της Αμερικής αχρησιμοποίητο λόγω του μεγάλου όγκου και των διαστάσεων¹⁵⁷.

Σύμφωνα με τον Δημήτριο Μασκαρέλη η μετανάστευση επέφερε πολλά οικονομικά αποτελέσματα που διαφορετικά δεν θα μπορούσαν να τα αποκτήσουν. Αν και η γεωργία και η κτηνοτροφία είχαν μειωθεί είχε βελτιωθεί όμως μέσω των νέων μέσων που είχαν έλθει από την Αμερική. Αυτός ήταν και ο λόγος που έβρισκες στα σπίτια ακόμα και στα πιο φτωχά κάποιο απόθεμα χρημάτων. Έτσι αποφεύχθηκε να καταφεύγουν σε τοκογλύφους και να δανείζονται με υπέρογκους τόκους και να υποθηκεύουν και το τελευταίο πλέθρο γης και να απελπίζονται ότι δεν μπορούν να απαγκιστρωθούν από τον τοκογλύφο. Σιγά σιγά εξέλειπαν τα χρέη και αν υπήρχαν μπορούσαν να τα ξεχρεώσουν σιγά σιγά, γιατί υπήρχε η βεβαιότητα της Αμερικής¹⁵⁸.

Από την Αμερική οι Λάκωνες δεν ισχύει μόνο οι οικογένειες με αποστολή χρημάτων. Άρχισαν να προσφέρουν μεγάλα χρηματικά ποσά για την κατασκευή δρόμων, σχολείων, υδραγωγείων και εκκλησιών. Ο πόνος για την έλλειψη συγκοινωνίας ήταν να αντικατασταθεί το Κράτος με τον ιδιώτη και να στείλουν τα εκατομμύρια και να ζητήσουν μόνο την έγκριση την τυπική των δημοσίων υπηρεσιών για την εκτέλεση της οδοποιίας. Αυτός ήταν και ο λόγος που οι αντιπρόσωποι των κοινοτήτων αναγγέλλουν ότι οι Σύλλογοι της Αμερικής προσφέρουν ολόκληρα εκατομμύρια για την κατασκευή δρόμων και σχολείων. Με βάση στοιχεία του υποκαταστήματος της Εθνικής Τράπεζας πολιορκεί από δολαριούχους που επενδύουν τα χρήματά τους με έντονα γράμματα του κράτους. Όμως τα μεγάλα κεφάλαια δεν διατέθηκαν σε βιομηχανικές εργασίες. Κίνηση παρατηρείται στην ανέγερση των πόλεων, των χωριών. Η δημιουργία των βιομηχανιών προσκρούει στην

¹⁵⁶Γ. Τουργέλη, *ό. π.*, σ. 263-265

¹⁵⁷Μ. Ροδάς, *ό. π.*, σ. 150

¹⁵⁸Α. Μ. Ανδρέαδης, *ό. π.*, σ.98-99

έλλειψη συγκοινωνίας όμως το πρόβλημα της οδοποιίας λύνεται με τα χρήματα των Λακώνων¹⁵⁹.

4.4. Η κοινοτική οργάνωση των Ομογενών

4.4.1. Αυστραλία

Μετά το 1975 ο αρχιεπίσκοπος Αυστραλίας επιδίωξε και πέτυχε την εξασφάλιση των κοινοτήτων ή ενοριών με το θεσμό της ενοριοποίησης που είχε εισάγει το Πατριαρχείο από το 1958 στην Αυστραλία. Όριζε τα συμβούλια των ενοριών, που είχαν αναλάβει να αναγείρουν και να εξασφαλίσουν ενοριακούς ναούς και να μισθοδοτήσουν τον ιερέα και τον ιερατικό σχολείο. Με αυτό τον τρόπο υπήρχε ο πλήρης έλεγχος των αποδήμων με την παροχή θρησκευτικών και εκπαιδευτικών υπηρεσιών. Έτσι η εκκλησία ανέλαβε τα κυριαρχικά δικαιώματα επί των 3.200.000 Ελλήνων αποδήμων. Επιπλέον, η αρχιεπισκοπή πέτυχε να αφαιρέσει το δικαίωμα συμμετοχής σε αποφάσεις και στερούσε τις πηγές οικονομικού εισοδήματος από τις αιρετές κοινότητες. Οι ιερείς όμως των κοινοτήτων ενοριών, επειδή διοικητικά ανήκαν στην επίσημη επισκοπή, έμεναν σε μόνιμη τριβή με τα αιρετά συμβούλια τους εφόσον αυτά ήταν ενάντια στην αποικιοποίηση της αρχιεπισκοπής. Από την μια η εκκλησία διασφάλιζε τη συνέχεια και τη σταθερότητα στην ορθοδοξία, αφού βοηθούσε στη διατήρηση της ελληνικής γλώσσας και της ταυτότητας των μεταναστών. Από την άλλη οι ενορίες και οι κοινότητες ήταν πηγή εισοδήματος για την αρχιεπισκοπή, ώστε αυτή να εδραιωθεί οικονομικά, αφού η αρχιεπισκοπή εισέπραττε το 5% του εισοδήματος των κοινοτικών ναών και είχε δικαιώματα από τα επί τελούμενα μυστήρια¹⁶⁰.

Το τελευταίο τέταρτο του προηγούμενου αιώνα λόγω της κυριαρχικής διάθεση εκκλησίας υπήρχε ενδοκοινοτική διένεξη. Για αυτό το λόγο προκλήθηκαν μηχανισμοί απόσχισης υπήρχε έντονη αποστασιοποίηση της εκκλησίας από διάφορα όργανα του ελληνισμού που είχαν σχέση με την παιδεία και τον πολιτισμό.¹⁶¹

4.4.2. Καναδάς

Η ελληνόγλωσση εκπαίδευση στον Καναδά έχει μακρόχρονη παράδοση. Με τη δημιουργία των πρώτων κοινοτήτων στις αρχές του 20ου αιώνα οι Έλληνες

---

¹⁵⁹Μ. Ροδάς, *ό. π.*, σ.176

¹⁶⁰Α. Τάμης, «Ο Ελληνισμός της Αυστραλίας σε μετάβαση. Σύγχρονη αποτίμηση και προοπτικές», *Πολύπτυχον*. Αφιέρωμα στον Ιωάννη Χασιώτη, σ. 261-262

¹⁶¹Α. Τάμης, *ό. π.*, σ. 262

δημιούργησαν ελληνικά σχολεία εκκλησία με ευθύνη της κοινότητας. Γενικά στον Καναδά λειτουργούσε το τρίπτυχο κοινότητα-σχολείο-εκκλησία. Η μεταπολεμική μετανάστες θα επεκτείνει το ελληνόγλωσσο γλωσσικό δίκτυο, επειδή οι κοινότητες αδυνατούσαν τους εξυπηρετήσουν. Έτσι δημιουργήθηκαν τάξεις ελληνικών από συλλόγους και ομοσπονδίες γονέων και από διάφορους εθνοτοπικούς συλλόγους και ιδιώτες. Το πρώτο ελληνικό σχολείο στον Καναδά και στη Βόρεια Αμερική ήταν ο πλάτων που ιδρύθηκε στο Μόντρεαλ το 1910. Το 1926 συνέχεια αυτού ήταν το σχολείο Σωκράτης που λειτουργεί ως και στις μέρες μας και χορηγείται από το υπουργείο παιδείας του Κεμπέκ. Μέχρι τις μέρες μας υπάρχει μείωση του μαθητικού πληθυσμού στα ελληνόγλωσσα εκπαιδευτήρια, γιατί υπάρχει το πέρασμα από την πρώτη γενιά των Ελλήνων στη δεύτερη και την τρίτη¹⁶².

Οι μετανάστες που έφτασαν στον Καναδά την περίοδο 1950-1974 προέρχονταν από την ελληνική ύπαιθρο. Τα βασικά χαρακτηριστικά τους ήταν η άγνοια της γλώσσας της χώρας υποδοχής, η περιορισμένη μόρφωση και το όνειρο του επαναπατρισμού έχοντας εξασφαλίσει κάποιες οικονομίες. Αυτοί, που προέρχονταν από μη ελλαδικές εστίες π. χ. Τουρκία, Αίγυπτο και Κύπρο και είχαν ζήσει σε αστικά κέντρα ήταν μορφωμένοι, ήξεραν τη γλώσσα υποδοχής και είχαν κάποια επαγγελματική ειδίκευση. Πρέπει να τονιστεί ότι το 1955 υπήρχε μια ομάδα μεταναστριών που έρχονταν στον Καναδά μέσω ειδικών πρακτορείων για να εργαστούν ως οικιακοί βοηθοί ύστερα από πρόσκληση πλουσίων ή οικογενειών παλιών φίλων μεταναστών ή και καναδών. Οι γυναίκες αυτές βέβαια εργάστηκαν κάτω από άθλιες συνθήκες για πολλά χρόνια χωρίς καμία προστασία¹⁶³.

Λογικό είναι οι μεταπολεμικοί μετανάστες να αλλάξουν την όψη των ελληνικών παραιοκιών του Καναδά. Η κινητικότητα μέσα στις παραιοκίες ευνοούσε τους παλιούς μετανάστες που έλεγχαν την οργανωτική τους δομή, δηλαδή κοινότητες, εκκλησίες, σωματεία και σχολεία. Τα παιδιά των παλιών μεταναστών που είχαν στο μεταξύ ενταχθεί στην καναδική κοινωνία αργότερα εξελίχθηκαν σε ελεύθερους επαγγελματίες και σε ακαδημαϊκούς. Όσο περνούσαντα χρόνια και ενσωματώνοντας στην καναδική κοινωνία περιοριζόταν και το ενδιαφέρον για την Ελλάδα, ενώ οι νέοι μετανάστες παρέμεναν δεμένοι με τον τόπο καταγωγής. Ανάμεσα στη νεότερη γενιά των μεταναστών θα αρχίσει η κοινωνική και η επαγγελματική κοινωνικότητα και η

¹⁶²Σ. Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 285-286

¹⁶³Σ. Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 284

ανάδειξή τους σε επιχειρηματίες, καταστηματάρχες, ιδιοκτήτες εστιατορίων και βιοτέχνες, αν και τα πρώτα χρόνια της ζωής τους ήταν πολύ δύσκολα. Θα δημιουργηθεί ένα χάσμα μεταξύ των παλαιών και των νέων μεταναστών το οποίο θα επεκτείνεται, όσο αυξάνεται και η μετανάστευση. Σε αυτή τη ρήξη μεταξύ των δύο γενεών των μεταναστών σημαντικό ρόλο έπαιξε η απριλιανή δικτατορία στην Ελλάδα. Αφού το κατεστημένο των ελληνικών παροικιών η εκκλησία υποστήριζαν τη δικτατορία, ενώ αντίθετα οι αντιδικτατορικές οργανώσεις βρήκαν υποστήριξη στους νέους μετανάστες. Υπήρξε όμως και έντονη παρουσία πολιτικών εξόριστων, που ενίσχυσαν την αντιδικτατορική κίνηση. Ανάμεσά τους ήταν και ο Ανδρέας Παπανδρέου, που πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της επταετίας του στο Τορόντο¹⁶⁴.

Η ρήξη ανάμεσα στους νέους μετανάστες και τους παλιούς, που έλεγχαν την οργανωτική δομή των παροικιών, οδήγησε στην πρωτοβουλία των νέων μεταναστών να δημιουργήσουν νέους οργανισμούς, νέους συλλόγους με απώτερο στόχο τη διάδοση της ελληνικής γλώσσας και κουλτούρας στα ελληνόπαιδα και την αντιμετώπιση των διαφόρων κοινωνικών προβλημάτων. Με την πτώση της δικτατορίας γεφυρώθηκαν οι διαφορές ανάμεσα στις προηγούμενες και στις νεότερες γενιές ανάμεσα στα μέλη των ελληνικών κοινοτήτων και συνέβαλαν στον εκδημοκρατισμό των φορέων της ομογένειας. Εξακολουθεί να υπάρχει η διαφορά προσέγγισης πρόγραμμα των ομογενειακών πραγμάτων, αφού η εκκλησία ήθελε τις κοινότητες ενορίες, ενώ οι νέοι μετανάστες ήθελαν να τους μετατρέψουν σε αστικούς οργανισμούς. Οι μεγαλύτερες κοινότητες του Μόντρεαλ και του Τορόντο διαμόρφωσαν ένα μη αστικό καθεστώς χωρίς όμως να διακόψουν τη σχέση τους με την εκκλησία. Τα δημοκρατικά εκλεγμένα συμβούλια των κοινοτήτων διαχειρίζονταν τα περιουσιακά τους στοιχεία και είχαν την ευθύνη για την ελληνόγλωσση εκπαίδευση, καθώς και για τις πολιτιστικές και πολιτικές δραστηριότητες των οργανισμών. Η ελληνική ορθόδοξη εκκλησία του Καναδά ήταν αρχικά επισκοπή υπαγόμενη στην αρχιεπισκοπή της Αμερικής. Από το 1996 αναβαθμίστηκε σε μητρόπολη και υπάγεται απευθείας στο οικουμενικό Πατριαρχείο της Κωνσταντινούπολης. Στις 27/04/1982 ιδρύθηκε ένας συντονιστικός φορέας των Ελληνοκαναδικών οργανώσεων το λεγόμενο “Ελληνοκαναδικό Κογκρέσο” που ήταν ένας αντιπροσωπευτικός οργανισμός που προασπιζόταν τα συμφέροντα των Ελληνοκαναδών και του ελληνισμού προς την πλευρά των καναδικών αρχών, αλλά

---

¹⁶⁴Σ. Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ.285

και όσον αφορά τους μετανάστες προς την πλευρά της Ελλάδος. Πρέπει να τονιστεί ότι το Κογκρέσο δεν είχε την οικονομική δύναμη, για να πετύχει τους σκοπούς του. Πέρα από αυτό το εθνικό Κογκρέσο υπήρχαν και άλλοι παρόμοιοι οργανισμοί οι οποίοι κινούνταν σε περιφερειακό επίπεδο. Πρόκειται για τα επαρχιακά Κογκρέσα¹⁶⁵.

Πρέπει να τονιστεί ότι η ενσωμάτωση των Ελλήνων στον Καναδά ήταν σε προχωρημένο στάδιο. Όμως υπήρχε και ο κίνδυνος αφομοίωσης, αφού δεν υπήρχε νέα μετανάστευση, ώστε οι ελληνοκαναδικές παροικίες να ανανεώνονται. Οι ελληνοκαναδικές παροικίες όμως δεν έπαυαν να τονίζουν την ελληνικότητά τους. Η εισαγωγή της αγγλικής στην παροικιακή κοινωνική ζωή λειτουργεί σε βάρος της ελληνικής. Τα ποσοστά των μικτών γάμων έχει ξεπεράσει το 60% και υπάρχει μείωση του μαθητικού πληθυσμού των ελληνόγλωσσων σχολείων. Πρόβλημα αποτελεί για την ελληνική διασπορά η προσπάθεια της εθνικής επιβίωσης. Η επιβίωση αυτή εξαρτάται από τη δική τους στήριξη που θα λαμβάνουν από την ελληνική μητρόπολη. Μπορεί βέβαια να οφείλονται και στις τεχνολογικές κοινωνίες από τη μια. Από την άλλη όμως η τεχνολογική πρόοδος μπορεί να είναι πολύτιμος σύμμαχος στον αγώνα εναντίον της αφομοίωσης. Όμως ο ρόλος της ελληνόγλωσσης εκπαίδευσης και των κοινοτικών θεσμών είναι αποφασιστικός για το μέλλον των ελληνοκαναδικών παροικιών. Οι παροικίες αυτές με το πέρασμα του χρόνου δεν μπορούν να παραμείνουν μεταναστευτικές κοινότητες. Η διατήρηση εθνικής ταυτότητας του ελληνοκαναδικού ελληνισμού δεν αποτελεί μόνο πρόκληση, αλλά είναι και ηθική υποχρέωση που δεν μπορούμε να την αγνοούμε¹⁶⁶.

Η μεγαλύτερη κοινοτική οργάνωση στον Καναδά είναι η Ελληνική Κοινότητα του Τορόντο που είναι δείγμα των δραστηριοτήτων των κοινοτήτων της Διασποράς κατά τη μεταπολεμική περίοδο. Ιδρύθηκε το 1911 και με την εισροή των μεταναστών και μετατράπηκε το 1965 σε μη κερδοσκοπικό φιλανθρωπικό οργανισμό. Διοικείται από 36 μέλη που εκλέγονταν κάθε 2 χρόνια και με 3 αντιπροσώπους των εθνοτοπικών Συλλόγων της περιοχής του Τορόντο. Η κοινότητα προσφέρει πολλές υπηρεσίες στα μέλη και την παροικία, όπως θρησκευτικές και κοινωνικές υπηρεσίες, υπηρεσίες για ηλικιωμένους για τη Νεολαία, τις γυναίκες, την ελληνόγλωσση παιδεία και διάφορες πολιτιστικές δραστηριότητες. Οι στόχοι της Ελληνικής Κοινότητας του Μητροπολιτικού Τορόντο είναι και η διατήρηση και διάδοση της ελληνικής γλώσσας

---

¹⁶⁵Σ. Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ.285

¹⁶⁶Σ. Κωνσταντινίδης, *ό. π.*, σ. 289

η προώθηση του ελληνικού πολιτισμού και των ελληνικών παραδόσεων, η συσπείρωση και αντιπροσώπευση παροικίας της περιοχής του Τορόντο, η προσφορά φιλανθρωπικής βοήθειας και η εύρεση διαφόρων οικονομικών πόρων, ώστε να ενισχυθεί το έργο του οργανισμού. Η ελληνική κοινότητα του Τορόντο διαχειριζόταν 4 μεγάλες ελληνορθόδοξες εκκλησίες, το Πολιτιστικό Κέντρο Νεότητας και το Κέντρο Κοινωνικών Υπηρεσιών. Τα βράδια και τα Σάββατα σε διάφορα μέρη του Τορόντο λειτουργούσαν 110 τάξεις για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας την ενίσχυση της ελληνικής κουλτούρας και τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας για συζύγους σε μικτούς γάμους και σε άλλους ενδιαφερόμενους οι μαθητές ανέρχονται στους 1400. Επιπλέον, υπήρχε ένα τριετές πρόγραμμα διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας στο πανεπιστήμιο του Τορόντο και του Γιορκ σημαντικό ήταν και το φεστιβάλ «Αντίποδες» που οργάνωσε η κοινότητα στη Μελβούρνη όπου γινόταν η προβολή του ελληνικού πολιτισμού. Ήταν ένα από τα μεγαλύτερα και σπουδαιότερα γεγονότα της Μελβούρνης περιλάμβανε από φεστιβάλ κινηματογράφου μέχρι παραδοσιακό ελληνικό γλέντι¹⁶⁷.

4.4.3. Η.Π.Α

Πρέπει να τονιστεί ότι στην αλληλογνωριμία και την οργάνωση του απόδημου ελληνισμού συνέβαλε πολύ και ο παροικιακός τύπος, αφού κυκλοφόρησαν ελληνικές εφημερίδες μεταξύ του απόδημου ελληνισμού. Το εγχείρημα αυτό είχε ξεκινήσει από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής από τα τέλη του περασμένου αιώνα με την κυκλοφορία το 1892 της εφημερίδας με τίτλο «Νέος Κόσμος» που εκδόθηκε στη Βοστώνη. Με το πέρασμα όμως του χρόνου αρχίζει να μειώνεται ο αριθμός των εφημερίδων και το βάρος πληροφόρησης περνάει και στα άλλα μέσα μαζικής ενημέρωσης, αφού αναπτύσσονται ειδικά τηλεοπτικά προγράμματα από τους ομογενειακούς ραδιοφωνικούς σταθμούς¹⁶⁸.

Ο Δημήτριος Μπότασης ήταν γενικός πρόξενος της Ελλάδας στη Νέα Υόρκη ο οποίος άφησε το στίγμα τους σε ελληνοαμερικανικές σχέσεις, αλλά και αργότερα στο να οργανώσει τις ελληνικές κοινότητες των μεταναστών. Η συμβολή του ήταν πολύ σπουδαία, γιατί μέχρι τότε δεν υπήρχε ελληνική πρεσβεία, αφού ο αριθμός των εκεί εγκατεστημένων Ελλήνων ήταν πολύ μικρός. Άρα, δεν δικαιολογούσαν τη σύστασή της και το υπουργείο εξωτερικών τοποθέτούσε στη θέση

¹⁶⁷A. Κιτρόφ, «Η Μεταπολεμική Μετανάστευση», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι.*, σ. 80

¹⁶⁸I. Κ. Χασιώτης, *Επισκοπή της ιστορίας της Νεοελληνικής Διασποράς*, σελ.184-187

των προξένων στην Αμερική πρόσωπα που ήδη εργάζονταν σε διάφορους εμπορικούς οίκους. Ένας από αυτούς ήταν και ο Δημήτριος Μπότασης που είχε εργαστεί και για 5 έτη στο υπουργείο εξωτερικών στην Αθήνα και για αυτό υπουργός Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής είχε «ευμενή γνώμη» για αυτόν. Λόγω της διπλής του ιδιότητας ως πρόξενος και εμπορικός αντιπρόσωπος αντιμετώπιζε τις πολιτικές εξελίξεις στην Αμερικής. Πολύ διαφορετικά επιδίωκε να υπάρχει μια ασφάλεια, ώστε να μην διαταραχθεί το εμπόριο μεταξύ Ευρώπης και Αμερικής. Την αγωνία του σχετικά με τον εμφύλιο της Αμερικής προσπαθούσε να τη μεταφέρει όχι μόνο στους υπηρεσιακούς προϊσταμένους του, αλλά και στους συμπατριώτες του μέσα από διάφορα άρθρα στα δημοφιλή περιοδικά «Πανδώρα» και «Χρυσσαλλίς»¹⁶⁹.

Το 1903-1904 κυπριακής καταγωγής δικηγόρος ο κύριος Γεώργιος Φραγκούλης ταξίδεψε σε 60 πόλεις και κωμοπόλεις των ΗΠΑ και όλες αυτές τις εντυπώσεις τις εξέδωσε σε συνέχεια της εφημερίδας “Εμπρός” το 1904. Ήταν ανήσυχο και φιλοπρόοδο πνεύμα εκσυγχρονιστής και φιλελεύθερος και ήθελε να ιδρυθεί ένας πολιτικός σύλλογος ο οποίος θα ήταν φορέας μεταρρυθμιστικών ιδεών, εξέδωσε την εφημερίδα «Μεταρρυθμισίς» η οποία χρηματοδοτήθηκε μέσω των περιοδειών που έκανε στις Η.Π.Α.¹⁷⁰.

Για να αντιμετωπιστούν οι κίνδυνοι των ομοεθνών άρχισαν να συνασπίζονται ομοεθνείς σε συλλόγους Ελλήνων όπως «The Hellenic Bretherhood of Athena» στην Νέα Υόρκη και «The Lycurgussociety» στο Σικάγο, το «Lowell», το «Maine» και σε άλλες πόλεις με σκοπό την στρατιωτική εκπαίδευση των Ελλήνων. Τα αποτελέσματα αυτών των συλλόγων φαίνονται στους δύο πολέμους του 1912 και του 1913, όπου πολλοί μετανάστες ήρθαν στην Ελλάδα γυμνασμένοι και εξοπλισμένοι για να πολεμήσουν. Ο σπουδαιότερος σύλλογος στην Αμερική ήταν η «Πανελλήνια Ένωσις» που είχε περίπου 20.000 μέλη. Σκοπός του συλλόγου είναι η προστασία του μετανάστη και να διατηρούν την αγάπη τους για την πατρίδα, τη γλώσσα και τη θρησκεία¹⁷¹.

Με βάση τον κατάλογο του Κανούτα που εκδίδεται το 1909 μπορούμε να εντοπίσουμε τις κοινοτική οργάνωση. Βεβαίως υπάρχουν και πολλοί άλλοι Σύλλογοι που η επωνυμία τους δεν δηλώνει σαφή αρκαδικό τοπωνύμιο. Μπορούν να ενταχθούν

¹⁶⁹Κ. Διώγος, *ό. π.*, σ. 237-244

¹⁷⁰Κ. Διώγος, *ό. π.*, σ. 322

¹⁷¹Α. Μ. Ανδρεάδη, *ό. π.*, σ.82

Αρκάδες και σε άλλες συλλόγους, που η επωνυμία τους δεν έχει σαφή γεωγραφική προέλευση. Το σωματείο «Λυκούργος ο Νομοθέτης» εξυπακούεται ότι αποτελείται από Λάκωνες, αλλά δεν αποκλείεται να υπάρχουν και μέλη που είναι από όμορες περιοχές. Παραδείγματος χάριν στο Σικάγο ο σύλλογος των οπωροζαχαροπλαστών είχε πρόεδρο τον Κώστα Λούμο, που είναι γνωστός Κολλινιατής στην καταγωγή. Υπάρχει ο Σύλλογος Τριπόλεως, ο ελληνικός σύλλογος «η Μαντινεία», ο Σύλλογος «Άγιος Γεώργιος», ο Σύλλογος «Ταμίας» από το Καστρί Κυνουρίας, ο Σύλλογος «Μανθυρέας» και ο Σύλλογος «Βερβενιωτών»¹⁷².

Στη Βοστώνη υπάρχουν πάρα πολλοί Σύλλογοι από τον Πάρνωνα και μεταξύ αυτών και ο σύλλογος του «Αγίου Πέτρου», στο Lynn είναι ο Σύλλογος των Λαγκαδιών, ο Σύλλογος των Μαγουλιανιτών και ο Σύλλογος των Μεγαλοπολιτών. Στο Milwaukee υπήρχε ο Γορτυνιακός Σύλλογος «Σωτήρ». Και την ίδια χρονιά ο 1909 εντοπίζουμε και τις πρώτες οργανωμένες ελληνικές κοινότητες στην καναδέζικη επικράτεια στο Montreal με τον Σύλλογο «Πατρίδα» και στο Vancouver με το Σύλλογο «Λυκούργος ο Νομοθέτης»¹⁷³.

Η ελληνική κοινότητα στο Σικάγο εμφανίζεται το 1882 με την ίδρυση του πρώτου συλλόγου. Μετά το 1891 έχει πιστοποιηθεί η ακμή της, όπου από τον Σύλλογο «Θεραπνέων» μετονομάζεται σε «Λυκούργο». Οι ομογενείς φτάνουν τους 10.000 περίπου. Υπάρχουν πλέον εκεί ελληνικά φαρμακεία, οδοντιατρεία, δικηγόροι, γιατροί και τρεις εβδομαδιαίες εφημερίδες¹⁷⁴.

Επίσης οι σύλλογοι που είναι καθαρά αρκαδικοί είναι ο Σύλλογος Μαντινείας, ο Σύλλογος «Ταμίας» του Καστριού, ο Σύλλογος «Άγιος Γεώργιος», ο Σύλλογος Μανθυρέας ο Σύλλογος Βερβενιωτών, ο Σύλλογος Αχλαδοκάμπου ή ο Σύλλογος της Τριπόλεως και βέβαια τον οπωροζαχαροπλαστών που είχαν πρόεδρο τον Κώστα Λούμο από τις Κολλίνες¹⁷⁵.

Από το 1883 ιδρύθηκε ο Τεγεατικός Σύνδεσμος υπό την προεδρία του κυρίου Σβώλου. Χαρακτηριστικά είπε: «Η ενδελεχής δραστηριότητα, η συμμετοχή, η ακούραστη ηθική και η νίκη είναι οι λόγοι που βρισκόμαστε σήμερα εδώ για να ιδρυθεί ο σύλλογος των Ελλήνων στο Σικάγο, Τεγέα, για να απολαμβάνουμε και εμείς

¹⁷²Σ. Κανούτας, *Οδηγός του μετανάστου εν Αμερική*, σ.131

¹⁷³Σ. Κανούτας, *ό. π.*, σ.140

¹⁷⁴Σ. Κανούτας, *ό. π.*, σ.199-200

¹⁷⁵Σ. Κανούτας, *ό. π.*, σ.132-133

τα ευεργετήματα. Αν το επιτρέψει η οικονομική κατάσταση, να ιδρυθεί μια αγροτική και τεχνο-γεωπονική σχολή γης, που θα δώσει δείγματα για την καλλιέργεια της γης των οπωροφόρων δέντρων και των αμπελώνων της Μαντινείας, αφού η σταφίδα εξάγεται στην Αίγυπτο και βρίσκεται στα χέρια των ομογενών»¹⁷⁶. Επιπλέον προσέθεσε τα εξής: «Οι Τεγεάτες μαζί με τους Τεγεάτες της Αθήνας υποστήριξαν την εδραίωση του Τεγεατικού Συνδέσμου. Γι' αυτό το λόγο, οι παροικούντες Τεγεάτες δεν υστερούν, αλλά με θάρρος, αγάπη, ομόνοια και κοινή σύμπραξη συνέστησαν το σύλλογο αυτόν που εξυπηρετεί τα κοινωφελή έργα. Είναι υποχρέωση να συντηρήσουμε το σύλλογο και οποιαδήποτε έριδα που θα είναι απέναντι στο φιλανθρωπικό έργο δεν θα πρέπει να είναι εμπόδιο. Η κυρία Άνταμς είπε ότι επισκέφθηκε την Ελλάδα, τη χώρα του Περικλή και του Σωκράτη, που έδειχνε την τέχνη και τα γράμματα»¹⁷⁷.

Οι πρόεδροι όλων των ελληνικών συλλόγων έκαναν μια γενική συνεδρίαση στο πανελλήνιο συνέδριο στις 10.10.1907 για τη συσσωμάτωση και τη λειτουργία όλων των συλλόγων της Αμερικής και για την επίτευξη κοινών εθνικών στόχων. Κύριο έργο του πανελλήνιου ελληνικού συνεδρίου ήταν η ψήφιση καταστατικού του 25/08/1907 από τους προέδρους διοργανωτές¹⁷⁸.

Οι πρόεδροι των ελληνικών σωματείων ενοίκιασαν κατάλληλη αίθουσα, για να συνεδριάζει ο αμερικανικός πανελλήνιος σύνδεσμος και για να αντιπροσωπεύονται όλα τα σωματεία. Ο γενικός πρόξενος της Αμερικής, κύριος Γεώργιος Χόρτον, εκφράζει τη σημασία της ενώσεως στο διευθυντή της εφημερίδος «Ατλαντίς» και ο διευθυντής τον προσκάλεσε να μιλήσει υπέρ του συνδέσμου. Ο κύριος Χόρτον συναίνεσε, αφού είχε προηγηθεί η συγκατάθεση του προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών και του Υπουργού Εξωτερικών. Ζητήθηκε από τον πρόεδρο των Ηνωμένων Πολιτειών κύριο Ρούσβελτ και έλαβαν θετική απάντηση από τον ιδιαίτερο γραμματέα του προέδρου¹⁷⁹.

Ο κύριος Χόρτον στην ομιλία του αναφέρει ότι οι Έλληνες είναι οι απόγονοι του Περικλή και του Δημοσθένη και μιλούν γλώσσα που γράφτηκαν τα αρχαία συγγράμματα. Οι Έλληνες είναι οι πιο μεγάλοι έμποροι της Αιγύπτου, της Ρωσίας,

¹⁷⁶ «Η Τεγέα εν Αμερική» στην: *Τεγέα* έτος Ε', αρ.φ.9, 5-4-1896, σ. 2

¹⁷⁷ «Η Τεγέα εν Αμερική» στην: *Τεγέα* έτος Ε', αρ.φ. 10, 13-4-1896, σ.2

¹⁷⁸ «Προς άπαντας των εν Αμερική ελληνικών Συλλόγων.» στην: *Ατλαντίς* έτος 14 αρ.φ.1636 9-9-1907 σ.4

¹⁷⁹ «Έλληνες εν Αμερική» στην: *Αντλαντίς*, αρ.φ. 1637, 10.09.1907, σ.2

του Σουδάν, της Ινδίας και της Αμερικής και σημειώνουν εμπορική και βιομηχανική ανάπτυξη. Έχουν φτάσει στην πρώτη γραμμή επιχειρηματικότητας, είναι έμποροι, πρώτοι εργάτες στα μεταλλεία, εργατικοί που δεν λησμονούν ποτέ την πατρίδα τους. Οι Έλληνες εγκαταστάθηκαν σε ξένες χώρες, φρόντισαν τον εξωραϊσμό των υπαλλήλων υπέρ των εθνικών σκοπών με πατριωτισμό και γενναιοδωρία. Έχουν φιλότιμο. Διαθέτουν όμως το αρνητικό να θέλουν να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες και δεν ανέχονται αρχηγό. Επειδή οι Έλληνες έχουν κοινή αγάπη για την πατρίδα τους, θα πρέπει να ενωθούν οι Σύλλογοι της Αμερικής, γιατί οι Έλληνες μαθαίνουν για την πρόοδο, την εμπορική επιχείρηση και βλέποντας την ευημερία θα κατανοήσουν την αξία της ένωσης. Οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν ως λάβαρο τη φράση “ηνωμένοι ιστάμεθα οι διηρημένοι πίπτω μεν καθώς και εν τη ενώσει η ισχύς.” Ο φιλελληνισμός είναι σημαντικός για τα ξένα κράτη και την Ελλάδα. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η Ελλάδα αυξάνει τη δύναμη και το εμπόριο και ο πληθυσμός της διπλασιάστηκε από το 1846. Άρα, όλοι πρέπει να προσφέρουν τον οβολό τους, ώστε η ένωση με τα σωματεία θα προσφέρει σημαντική ενίσχυση για την οικονομική δύναμη, την ηθική πρόοδο, με αποτέλεσμα να βοηθηθεί το γόητρο των Ελλήνων και να επιτευχθεί η ανάκτηση του γοήτρου και της δόξας της αρχαιότητας¹⁸⁰.

Η ένωση των Ελλήνων στην Αμερική έχει τη δυνατότητα να προσφέρει τις υπηρεσίες του στη γενέτειρα τους. Ο λαός είναι φιλικός στην Αμερική και αναγνωρίζει ότι Έλληνες της Αμερικής είναι απόγονοι των Ελλήνων των κλασικών χρόνων. Οι Αμερικανοί είναι οι μόνοι που είναι ειλικρινείς φίλοι και μπορούν να βοηθήσουν. Τίμια οι άνδρες που εργάζονται για την ένωση των Ελλήνων στην Αμερική θα λάβουν την ευγνωμοσύνη από τους Έλληνες της Πολιτείας, των Ελλήνων που διαμένουν στην Ελλάδα και όλων του Πανελλήνιου Συνδέσμου. Οι συζητήσεις, που έγιναν για την Πανελλήνια Ένωση σχετικά με τα εθνικά θέματα, έδειξαν ότι οι αντιπρόσωποι των σωματείων ήταν φιλόπατριες, σόφρονες και αγωνίστηκαν ως γνήσιοι απόγονοι του 1821. Οι πόροι του Γενικού Ελληνικού Συνδέσμου ήταν οι τακτικές συνδρομές, οι συνδρομές των εγγεγραμμένων των απανταχού Ελλήνων, οι δωρεές και οι κληρονομίες. Στα σωματεία τα τακτικά μέλη αντιπροσωπεύονταν στη συνέλευση με έναν αντιπρόσωπο για δύο χρόνια χωρίς να αντιπροσωπεύουν άλλο σωματείο, έχουν επιπλέον αντίγραφο του πρακτικού που τον ορίζει ως αντιπρόσωπο και συμμετέχουν στη γενική συνέλευση με πρόσκληση του

¹⁸⁰ «Έλληνες εν Αμερική» στην: *Ατλαντίς*, αρ.φ. 1640, 13.09.1907, σ.2

προέδρου. Όταν λήγει η θητεία τους κάνουν προϋπολογισμό στο σύνδεσμο και δέχονται νέες αιτήσεις. Πρέπει να τονιστεί ότι η πανεργατική αμερικανική ένωση έχει σφραγίδα με ένα δικέφαλο αετό και περίξ τη λέξη «Πανελλήνια Ένωση» εν Αμερική 1907¹⁸¹.

Με βάση αυτούς τους καταλόγους μπορούμε παρεμπιπτόντως χάριν να κάνουμε και μια ιδιαίτερη, ας πούμε αναφορά, όπου ο καθένας μπορεί να ελέγξει τον ιδιαίτερο τόπο καταγωγής του. Με βάση τον κατάλογο του Κανούτα μπορούμε να δούμε το χωριό μου τη Βλαχοκερασιά του Δήμου Σκιρίτιδας που ο ένας μετά τον άλλον ακολουθεί τους συγχωριανούς του και δημιουργούν τη μεγάλη κοινότητα στο Πίτσμπουργκ που είναι ανθηρή έως και σήμερα. Μάλιστα το μεγάλο και τελευταίο της έργο είναι η Εκκλησία της Παναγίας που η αποπεράτωση της ολοκληρώθηκε το 1960 από τον διαπρεπή αρχιτέκτονα Νομικό με καθαρά νέο βυζαντινό ρυθμό.

Μπορούμε να ανιχνεύσουμε ονόματα¹⁸² που πραγματικά είναι σήμερα οι συγχωριανοί μας με βάση τον επαγγελματικό οδηγό του Κανούτα, όπως Σπυρόπουλος, Μπαζιώτης, Μελέτης, Σούρλας, Μπόμπος, Πετράκος Μάνδρος, Λάγκας, Κοντογιάννης, Κοπίτας, Ανεφός, Θεοδοσίου, Μεντής και Αντωνόπουλος.

4.5 Η αντίσταση στον εξαμερικανισμό και η διατήρηση της εθνικής ταυτότητας

Ο Έλληνας μετανάστης δεν άλλαξε τις συνήθειες του και τον πολιτισμό του είναι σαν να μην μεταλλάχθηκε καθόλου. Ο αμερικανικός πολιτισμός που μετέπλαθε και διαμόρφωνε τους αντιπροσώπους όλων των φυλών δεν είχε καμία επίδραση, τον άφηνε παντελώς αδιάφορο τον Έλληνα. Όλοι απορούσαν για αυτή την συμπεριφορά των Ελλήνων και ο ξένος που παρατηρούσε, και οι μετανάστες από την Ιαπωνία, την Κίνα, οι βόρειοι και οι νότιοι μετανάστες της Ευρώπης που εξαμερικανίζονταν μέσα σε λίγες εβδομάδες.. Οι Έλληνες που ζουν στο δικό τους περιβάλλον συναναστρέφονται μεταξύ τους μιλούσαν για τα ίδια πράγματα εξέφρασαν τις ίδιες απορίες λόγω της οικογενειακής αγωγής που είχε δεχτεί. Αν κάτι αντίκειται στις αρχές τους, δεν το υιοθετούσε. Μένει ο ίδιος άνθρωπος του «μισοξενισμού» χωρίς να τον συγκινεί τίποτα¹⁸³.

Η οργάνωση του Ελληνισμού Ηνωμένες Πολιτείες ακολούθησε ένα διαφορετικό δρόμο σε σχέση με τη Γερμανία ή άλλες χώρες. Η εκκλησία επισκίασε

¹⁸¹ «Η Παναμερικανική Ένωσις» στο: *Καιροί*, αρ.φ. 1671, 19.09.1907,σ.,

¹⁸²Σ. Κανούτας, *Οδηγός του μετανάστου εν Αμερική*, σ. 398

¹⁸³Γκόρτζης Ν., «Οι Έλληνες Μετανάστες (Σελίδες ημερολογίου)», .σ.608

τις κοινότητες και επιβλήθηκε ως η κύρια οργάνωση του ελληνοαμερικανικού χώρου. Αυτό συνέβαινε, γιατί δεν υπήρχε αστική τάξη στις αρχές του 20ου αιώνα, ώστε να δημιουργηθούν ισχυρές κοινοτικές οργανώσεις. Το κυριότερο πρόβλημα που αντιμετώπιζαν οι Ελληνοαμερικανοί προέρχονταν από τις πιέσεις για αφοσίωση και απόκτηση της αμερικανικής ιθαγένειας. Αυτό το πρόβλημα έκανε την εμφάνισή του, όταν άρχισαν να δημιουργούνται μεσοστρώματα στην περίοδο του μεσοπολέμου. Για να αντιμετωπιστεί αυτή η κατάσταση δημιουργήθηκαν δύο μεγάλες οργανώσεις η ΑΧΕΡΑ και η GABA που ασχολήθηκαν με το ζήτημα της αφομοίωσης. Έτσι παραμελήθηκε ο θεσμός της τοπικής κοινότητας, ενώ παράλληλα η ελληνορθόδοξη αρχιεπισκοπή έκανε βήματα για αυτονομία με την υποστήριξη του Οικουμενικού Πατριαρχείου¹⁸⁴.

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 με πρωτοβουλία του τότε Αρχιεπισκόπου Ιακώβου τέθηκαν υπό έλεγχο οι τοπικές κοινότητες οι οποίες στην ουσία έγιναν ενορίες. Έτσι, οι Αμερικανοί θεώρησαν ως επίσημο ηγέτη των Ελληνοαμερικανών τον αρχιεπίσκοπο, αφού η αρχιεπισκοπή έπαιζε σημαντικό ρόλο στα κοινωνικά δρώμενα και η θρησκεία είχε σημαντικό ρόλο στη δημόσια ζωή. Η αρχιεπισκοπή, όταν ιδρύθηκε το 1922 με έδρα τη θέση στη Νέα Υόρκη κάλυπτε όχι μόνο τις Η.Π.Α. αλλά και ολόκληρη τη Βόρεια και Νότια Αμερική. Ακόμη και σήμερα στις Η.Π.Α. η ελληνορθόδοξη εκκλησία αποτελείται από 8 μητροπόλεις, 50 ενορίες, 800 ιερείς και περίπου ενάμισι εκατομμύριο πιστούς. Υπάρχει Θεολογική Σχολή, Πανεπιστημιακή Σχολή, Ιδρύματα για παιδιά και υπερήλικες, φιλανθρωπικές οργανώσεις, γυναικεία φιλανθρωπική οργάνωση. Ανάλογες δραστηριότητες της εκκλησίας υπάρχουν και στην Αυστραλία και στον Καναδά. Δίπλα από τις κοινότητες λειτουργούν πολλά σωματεία, όπως αθλητικές και πολιτιστικές οργανώσεις, τοπικοί σύλλογοι που συσπειρώνουν τους ομογενείς με γνώμονα τον κοινό τόπο καταγωγής. Σημαντικό βέβαια ρόλο για τη συσπείρωση των ομογενών παίζουν οι εφημερίδες και τα διάφορα περιοδικά, τα ραδιοφωνικά και τηλεοπτικά προγράμματα¹⁸⁵.

Βέβαια οι μετανάστες ήταν και επιδεκτικοί στη μάθηση. Στη σχολή Τζόουνς στην εκπαίδευση ενηλίκων από τους 252 μαθητές οι 81 ήταν Έλληνες που μάθαιναν γρήγορα. Στο ΧώλΧάουζ οι Έλληνες διακρίθηκαν για την επιμέλεια και την ευφυΐα τους και την ικανότητα τους να οργανώνουν και να διοικούν τα σωματεία

¹⁸⁴Α. Κιτρόεφ, «Η Μεταπολεμική Μετανάστευση», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι.*, σ. 82-83

¹⁸⁵Α. Κιτρόεφ, *ό. π.*, σ. 82-83

και τους συλλόγους τους. Αλλά και οι Ελληνίδες προσαρμόζονταν πολύ γρήγορα στις αμερικανικές συνήθειες. Οι Ελληνίδες δημιούργησαν ένα Σωματείο Ελληνίδων που συνεδρίαζαν μια φορά την εβδομάδα στο ΧώλΧάουζ, με σκοπό να βοηθήσουν τους αναξιοπαθούντες της παροικίας. Το έργο της οργανώσεως το υποστήριζαν οι άνδρες-μέλη της παροικίας. Πρέπει να τονιστεί ότι οι Έλληνες ήταν οικονομοί, αλλά και ταυτόχρονα πολύ γενναιόδωροι που βοηθούσαν τους συμπατριώτες τους, όταν είναι ασθενείς, άνεργοι, και προσέφεραν στα φιλανθρωπικά ιδρύματα. Όταν γινόταν έρανος του Ιδρύματος των Παιδιών οι Ελληνίδες μάζευαν σεβαστά ποσά από τα καταστήματα του ΧώλστεντΣτρήτ¹⁸⁶.

Οι λόγοι που ξέσπασε ένα κύμα ξενοφοβίας στη χώρα για τους Έλληνες στις αρχές του 20ου αιώνα ήταν μια αντίδραση, γιατί δεκάδες εκατομμύρια μετανάστες από την ανατολική και τη νοτιοανατολική Ευρώπη κατέφθαναν στην Αμερική. Οι λόγοι ήταν φυλετικοί, αλλά και οικονομικοί, όπου είναι φερμένοι Έλληνες γίνονταν απεργοσπάστες και εργάζονταν ως εποχιακοί εργάτες, που έπαιρναν χαμηλά ημερομίσθια. Αυτό βέβαια συνεχίστηκε και στη διάρκεια του Α Παγκοσμίου Πολέμου, όπου αναγκάστηκαν οι Αμερικάνοι τη δεκαετία του 1920 να περιορίσουν τη μετανάστευση. Σκοπός του περιορισμού αυτού ήταν να αναγκάσει στους μετανάστες από την Ευρώπη να γίνουν Αμερικανοί και να έχουν αμερικανική υπηκοότητα, να χρησιμοποιούν τα αγγλικά και να δεχτούν τον πολιτισμό της νέας τους πατρίδας. Αυτό όμως είχε διάφορες αντιδράσεις από την πλευρά των Ελλήνων και για αυτό ίδρυσαν μια σειρά οργανώσεων¹⁸⁷.

Η ίδρυσή του Hull House στο Σικάγο από την JanesAdams σκόπευε στη διαπαιδαγώγηση των μεταναστών, τη βασική εκπαίδευση, την επαγγελματική κατάρτιση σε μαθήματα αγγλικής, πληροφορίες για τη νομοθεσία των ΗΠΑ, ιατρική περίθαλψη, βοήθεια για τις ανάγκες των γυναικών, διαμόρφωση χώρων κοινωνικής συνεύρεσης για διάφορες εθνικές ομάδες, για την υποστήριξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Σκοπός όλων αυτών των δράσεων ήταν να γίνουν οι μετανάστες νομοταγείς Αμερικανοί χωρίς βέβαια να ξεχθούν τις πολιτικές τους ρίζες. Το 1931 η JaneAdams βραβεύτηκε με το Νόμπελ ειρήνης.¹⁸⁸

Η Πανελλήνια ένωση ιδρύθηκε το 1907 και τόνισε την ανάγκη της αλληλοβοήθειας και την ανάπτυξη δεσμών με τους Αμερικανούς τονίζοντας βέβαια

¹⁸⁶Μ. Μαλαφούρης, *ό. π.*, σ.148-149

¹⁸⁷Μ. Ηλίου, *ό. π.*, σελ.25

¹⁸⁸Μ. Ηλίου, *ό. π.*, σελ.26

την αφοσίωση προς την Ελλάδα και της βοήθειας στη χώρα τους σε περιπτώσεις ανάγκης. Στην παραμονή των βαλκανικών πολέμων συγκεντρώθηκαν μεγάλα χρηματικά ποσά. Ενώ η Πανελλήνια Ένωση δημιούργησε στρατολογικό γραφείο που μαζί με τους κατά τόπους συλλόγους Ελλήνων εθελοντών απέστειλε 25.000 εφέδρους και εθελοντές από την Αμερική¹⁸⁹.

Η ΑΗΕΡΑ πίστευε ότι οι αξίες του ελληνισμού είναι οι ίδιες με τις αξίες της αμερικανικής κοινωνίας. Για αυτό οι Έλληνες πρέπει να είναι πιστοί στα αμερικανικά ιδεώδη. Αυτός ήταν και ο λόγος που βρήκε μεγάλη απήχηση μετά το 1920 και εξισοροπούσε την πίεση που ασκούσε για την αμερικανοποίηση με την ανάγκη διατήρησης της ελληνικής γλώσσας και τον πολιτισμό, ενώ η ΓΑΒΑ ήθελε να διατηρήσουν οι Έλληνες την ελληνική γλώσσα και συνείδηση. Την ΑΧΕΡΑ την ενίσχυαν οι εφημερίδες «Ατλαντίς» και «Εθνικός κήρυξ». Μετά το 1930 μειώθηκαν οι διαφορές από διάφορους φορείς, οι οποίες είχαν να κάνουν με την ισορροπία του αμερικανισμού και της ελληνικότητας. Πάνω περίπου 50.000 έννοιες ανταποκρίθηκαν στο κάλεσμα της ΑΗΕΡΑ, απέκτησαν αμερικανική υπηκοότητα και μειώθηκαν οι εντάσεις μεταξύ των Αμερικανών και Ελλήνων¹⁹⁰.

Η οικονομική κρίση που κλόνισε τις ΗΠΑ μετά το κραχ της Γουόλ Στρίτ του 1929 επηρέασε βέβαια και τους μετανάστες. Το 1/3 του αμερικανικού πληθυσμού αγρότες, εργάτες, υπάλληλοι και, όσοι είχαν μεγάλα χρέη, ήταν άνεργοι. Οι δημόσιοι υπάλληλοι και οι μικροϊδιοκτήτες επηρεάστηκαν αρνητικά από αυτή την κρίση, γιατί επιδεινώθηκαν οι συνθήκες εργασίας τους. Τότε η αρχιεπισκοπή κατήργησε πολλές ενορίες και άλλες ενώσεις¹⁹¹.

Η δεκαετία του 1950 ήταν περίοδο κοινωνικής καταξίωσης στο Ελληνοαμερικανών, γιατί η δεύτερη γενιά, τα παιδιά των μεταναστών, μορφώνονται και ενσωματώνονται στο αμερικανικό περιβάλλον και απολαμβάνουν την οικονομική ευημερία¹⁹².

Στο άρθρο «η ανάγκη της ιδρύσεως στον νέο κόσμο ελληνοαμερικανικού ινστιτούτου» αναφέρεται ότι με το κέντρο αυτό οι Αμερικανοί ελληνικής καταγωγής θα έρθουν σε επαφή με τη γενέτειρά τους και θα ανταλλάξουν σκέψεις και θα γίνουν

---

¹⁸⁹Μ. Ηλίου, *ό. π.*, σ.27

¹⁹⁰Μ. Ηλίου, *ό. π.*, σ. 29

¹⁹¹Μ. Ηλίου, *ό. π.*, σ.30

¹⁹²Μ. Ηλίου, *ό. π.*, σ.33

διάφορες συζητήσεις για θέματα εκπολιτιστικού χαρακτήρα. Στο άρθρο τονίζεται η σύνδεση με τη χώρα των προγόνων και η υπερηφάνεια για αυτή δυστυχώς όμως λείπει ένας συνδετικός κρίκος για να εκδηλωθεί ομαδικά και να έρθουν σε επαφή με τη γενέτειρα και τη χώρα των προγόνων. Τονίζεται ότι είναι επιτακτική ανάγκη η δημιουργία του και θα πρέπει να υπάρχει συγχρονισμός μεταξύ του ελληνικού λαού και της μαζικής δράσης στο εξωτερικό, γιατί θα είναι ο καθρέφτης της δράσης, θα αποτελεί στίγμα προόδου των Ελλήνων στο εξωτερικό, θα είναι ο πνευματικός φάρος και το κέντρο και ο καθοδηγητής για την αποστολή του. Ο κύριος Καλλίμαχος τόνισε ότι το Ινστιτούτο έχει να επιτελέσει πολύ σοβαρό έργο, γιατί έτσι θα προωθηθούν οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Αμερικής και θα γνωρίσει ο αμερικανικός λαός τον πολιτισμό της σύγχρονης Ελλάδας. Ο κύριος Αργύρης πρότεινε την ενίσχυση των σχέσεων Αμερικής - Ελλάδας με την καθοδήγηση ελληνικής διάνοιας να γίνει μετάφραση αξιολογών αμερικανικών έργων στην ελληνική και μετάφραση ελληνικών έργων στην αγγλική, να υπάρχουν εκθέσεις ελεύθερης χειροτεχνίας και έργων τέχνης και να υπάρχει συνεργασία με τα ελληνικά μουσεία για την ετήσια έκθεση των αρχαιοτήτων, να πραγματοποιηθεί η πρόσκληση ελληνικών θιάσων και ελληνικού μελοδράματος, να υπάρχει διδασκαλία του σύγχρονου και κλασικού δραματολογίου, να γίνονται διάφορες συναυλίες με Έλληνες συνθέτες, να γίνει επίδειξη και διάδοση των κλασικών και εθνικών χορών και να προσκαλούνται επιστήμονες, διανοούμενοι και καλλιτέχνες σε διάφορα φεστιβάλ. Ακόμα, προτείνει να γίνεται έκθεση προϊόντων της ελληνικής βιομηχανίας και γεωργικών προϊόντων, να γίνει ετήσια σύμπραξη Ελλήνων και Αμερικανών επιστημόνων. Τέλος, προτείνει το ειδικό ραδιοφωνικό πρόγραμμα να κρατά ενήμερο όλους τους ενδιαφερόμενους για τη μορφωτική δράση του ινστιτούτου με ειδικά προγράμματα και ειδικούς ομιλητές. Τονίζει ότι πρέπει να βοηθήσει όλη τη νέα γενιά η οποία δεν θεωρούνται μετανάστες, αλλά αμερικάνικης ελληνικής καταγωγής που εξελίχθηκαν και ανθίζουν και επιπλέον αποτελεί ένα από τα πολυτιμότερα στοιχεία της αμερικανικής συμπολιτείας¹⁹³.

Η μεγάλη αγάπη για την πατρίδα των Ελλήνων φάνηκε από την ανιδιοτελή πανήγυρη της εθνικής γιορτής, όπου έκαναν δοξολογία και παρέλαση με αμάξι στην κεντρική οδό του Σικάγο, όπου υπήρχαν παντού ελληνικές σημαίες. Απαγγέλθηκαν ποιήματα και εκφράστηκαν συναισθήματα φιλοπατρίας και το βράδυ έκαναν χορό

---

¹⁹³John Vassos, «Η ανάγκη της ιδρύσεως στο νέο κόσμο ελληνοαμερικανικού ινστιτούτου» στον: *Εθνικός Κήρυξ*, 12-1-1950, σ.7

προς τιμήν της εκκλησίας και, όσα έσοδα είχαν, τα χρησιμοποίησαν για φιλανθρωπικούς σκοπούς και για την ενίσχυση των Ελλήνων¹⁹⁴.

Οι μετανάστες διαβάζουν για «τα κατορθώματα του Αρχιληστού Νταβέλη» και άλλα παρόμοια, που εκτυπώνονται στην Ελλάδα και βρίσκουν γόνιμο έδαφος στην Αμερική για τη μόρφωση και τον φρονηματισμό την Ελλήνων της Αμερικής. Χιλιάδες βιβλία και φυλλάδια και άλλα λαθραία, που κυκλοφορούν στην Ελλάδα, βρίσκουν γόνιμο έδαφος στην Αμερική και χρησιμεύουν στην ηθική βελτίωση και διανοητική ανάπτυξη των μεταναστών που είχαν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Επειδή τα αμερικάνικα για τους Έλληνες μετανάστες ισοδυναμούσαν με «κινέζικα» βλέποντας τα εισερχόμενα βιβλία που έρχονταν από την Ελλάδα με το κατακόκκινο ή το κατακίτρινο εξώφυλλο με ελληνική επιγραφή ενθουσιάζονταν και τα αγόραζαν από το υστέρημα τους το οποίο απέκτησαν με πολύ κόπο στην ξενιτιά¹⁹⁵.

Πώς διασκεδάζαν οι Έλληνες μετανάστες; Ποιες ήταν οι απολαύσεις της ζωής όταν αποφάσισαν να εκπατρισθούν για να αναζητήσουν τον πλούτο πέρα από τον Ατλαντικό. Ποια ήταν η ηθική που διαπαιδαγωγούσαν τα παιδιά τους; Πώς ήταν δυνατό να φροντίζουν για την καλή τύχη των παιδιών τους που οι γνώσεις τους ήταν του Δημοτικού σχολείου. Σε διάφορα πάρκα της πόλης και ιδίως στο Μπράνιαντ Πάρκ - ονομάστηκε η περιοχή με το όνομα του φιλέλληνα ποιητή - φιλοξενούνταν τα ελληνόπουλα. Υπήρχαν και ελληνόπουλα που κάθονταν άεργα και διάβαζαν αγιάσματα, γιατί πίστευαν ότι θα εξυγιανθούν τα αμαρτήματα τους. Πολλοί από αυτούς προβληματίζονταν για την έλλειψη κοινοτικών σχολείων, ψυχαγωγικών και φιλανθρωπικών κέντρων. Έτσι δημιουργήθηκαν τα πολυπληθή καφενεία όπου σύχναζαν οι άεργοι και συζητούσαν για διάφορα θέματα. Αυτά τα καφενεία είναι χωμένα μέσα σε υπόγεια ή σε ανώγεια πεπαλαιωμένων κτηρίων με παλιά τραπέζια, ένα μπιλιαρδάδικο, με ακαλαίσθητες λιθογραφίες στον τοίχο, στις οποίες φαίνονταν ο Μέγας Αλέξανδρος με τον Πατριάρχη, ο Όμηρος με τον Οδυσσέα Ανδρούτσο, που ωχριούσαν μπροστά στις ανάλογες λιθογραφίες των ελληνικών λιθογραφιών των ελληνικών καφενείων¹⁹⁶.

Υπήρχαν ελληνικά καφενεία, όπου δεν πηγαίνουν καθόλου Αμερικάνοι παρά μόνο μετανάστες. Εκεί μπορούσες να δεις να παίζουν χαρτιά, τάβλι ή ζάρια, αν προέρχονταν από την Πόλη, τον μερακλή Σμυρνιό που έκανε ναργιλέ. Ήταν

¹⁹⁴«Αι μεταναστεύσεις», στην: *Τεγέα*, αρ.φ. 15-16, 10.5.1894, έτος Γ', σ.1

¹⁹⁵Ν. Γκόρτζης, «Οι Έλληνες Μετανάστες (Σελίδες ημερολογίου)», σ.609

¹⁹⁶Ν. Γκόρτζης, *ό. π.*, σ.611

άνθρωποι που δούλευαν στα ορυχεία και στο σιδηρόδρομο, έκαναν δύσκολες εργασίες και δεν επιθυμούσαν να αφήσουν τα κόκκαλα τους στην Αμερική. Είχαν έρθει νέοι στην Αμερική, υγιείς και εξάντλησαν όλες τις δυνάμεις τους βάζοντας έναν λίθο στο αμερικανικό οικοδόμημα. Είναι το δράμα που έζησαν οι μετανάστες σε βάρος της πατρίδας τους και του εαυτού τους. Οι μετανάστες ο ένας έμεινε κοντά στον άλλον. Γι' αυτό δημιούργησαν διάφορους χώρους κοινωνικής συνεύρεσης, όπου εκεί συζητούσαν διάφορα θέματα, είτε για την πατρίδα τους ή για να βρουν θέσεις εργασίας, είτε να ενημερωθούν για θέματα που αφορούσαν τη νέα πατρίδα¹⁹⁷.

Στο άρθρο του Τζώρτζη κάνουν εντύπωση τα λαϊκά βιβλία που διαβάζουν οι Έλληνες μετανάστες στην Αμερική, εκεί όπου πραγματικά στήθηκε αργότερα και μια επιχείρηση έκδοσης βιβλίων, αλλά και εισαγωγής τους από την μητέρα Ελλάδα ως «τα κατορθώματα του αρχιληστή νταβέλη», «τα παραμύθια του ναστραδίν χότζα» και άλλα έντυπα φυλλάδια της λαϊκής λογοτεχνίας. Τα βιβλία γίνονται ένα από τα πιο επικερδή είδη του εμπορίου μεταξύ Αμερικής - Ελλάδος. Σε διάφορα πάρκα της Ν. Υόρκης θα δεις λείει τους Έλληνες να διαβάζουν εκτός από τα θρησκευτικά βιβλία «τον Μπερτόλδο» και «τον Μπερτολδίνο,» «τα κατορθώματα του ταχυδακτυλουργού Μπόσκου» και τα Μυστήρια του ποδόγυρου». Στο δημοσιογράφο κάνει εντύπωση ότι οι μετανάστες διατηρούν τα «χούγια» του τόπου τους, δηλαδή οι Μωραΐτες παίζουν πρέφα, οι Κωνσταντινουπολίτες παίζουν τάβλι και σχολιάζουν τα ζάρια τους και οι σημερινοί Μικρασιάτες ρουφούν το ναργιλέ τους¹⁹⁸.

Τους μετανάστες τους βοήθησαν στην Αμερική δύο ιδρύματα που είχαν ως σκοπό να μελετήσουν τις συνθήκες ζωής των Ελλήνων μεταναστών. Το ένα είναι το ΧώλΧάουζ και το άλλο είναι ο Σύνδεσμος Προστασίας μεταναστών. Περισσότερο βοήθησαν του Έλληνες μετανάστες του Σικάγο, γιατί διευθύντριες ήταν κάποιες Αμερικανίδες που έτρεφαν ανθρωπιστικά αισθήματα και αγάπη για τους Έλληνες και το πρώτο είχε τη έδρα του στο Σικάγο¹⁹⁹.

Το ΧώλΧάουζ είχε ιδρυθεί, για να μελετά τις συνθήκες ζωής στα βιομηχανικά τμήματα των εργαζομένων του Σικάγου, τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου, την παροχή ευκαιριών για την ψυχαγωγία και τη μόρφωση των μεταναστών που δεν είχαν εξοικειωθεί με το αμερικανικό περιβάλλον. Ιδρύτρια και διευθύντρια του ΧώλΧάουζ ήταν η MissJameAddams που ήταν πολύ μορφωμένη και είχε ασχοληθεί με μεγάλα

¹⁹⁷Μ. Ηλίου, *ό. π.*, σελ.26

¹⁹⁸Ν.Γκόρτζης, *ό. π.*, σ.603-612

¹⁹⁹Μ. Μαλαφούρης, *ό. π.*, σ.140

κοινωνικά θέματα. Το ίδρυμα αυτό έγινε το κέντρο προστασίας και μόρφωσης. Σε μια συγκέντρωση του 1909 που την αποτελούσαν Αμερικανοί είπε: «Οι Έλληνες του Σικάγου, περίπου 12.000, είναι απόγονοι των ηρώων και των φιλοσόφων που στολίζουν με τα έργα τους τα τρία τέταρτα της ιστορίας του κόσμου. Οι Αμερικάνοι έχουν κάνει λάθος που τους κρίνουν, γιατί δεν κρίνουν αμερόληπτα. Σε αυτό το σημείο πρέπει να βγάλουμε τη λανθασμένη ιδέα»²⁰⁰.

Η τεχνολογική πρωτοπορία από τον 19ο αι., όπως ο ηλεκτρισμός και η χρήση φωνογράφου, που αποτέλεσε πηγή - αποθετήριο των ηχογραφήσεων της λαϊκής και ρεμπέτικης μουσικής που κουβαλούσαν οι μετανάστες μαζί τους. Ακόμη και σήμερα είναι επιτακτική ανάγκη η ανακάλυψη ηχογραφήσεων και δισκογραφικών προσπαθειών²⁰¹.

Ενδιαφέρον για τα προβλήματα των Ελλήνων μεταναστών εκδήλωσε και η διευθύντρια του ιδρύματος «Σύνδεσμος Προστασίας Μεταναστών» η Αμερικανίδα MissΓκράιςΆμποτ. Παρακολουθούσε την εξέλιξη των Ελλήνων μεταναστών στο Σικάγο και συνεργαζόταν με το ίδρυμα ΧώλΧάουζ. Στηρίχθηκε σε μια έρευνα που έκανε το «ΧώλΧάουζ» και σε μια άλλη που έκανε ο «Σύνδεσμος Προστασίας Μεταναστών» και στη συνέχεια εξέδωσε ένα τεύχος σχετικά με τους μετανάστες σκιαγράφοντας την κατάσταση που ζούσαν οι Έλληνες του Σικάγο²⁰².

Η μελέτη της κ. Άμποτ αναφέρεται στο γεγονός ότι το 1909 στο Σικάγο υπήρχαν περίπου 4.218 Έλληνες από τους οποίους μόνο οι 697 είχαν γεννηθεί εκεί, ενώ οι υπόλοιποι ήταν «ξενογεννημένοι». Η απογραφή έγινε το Μάιο. Τότε είχαν φύγει αρκετοί, για να δουλέψουν στις σιδηρογραμμές έξω από το Σικάγο. Οι περισσότεροι μετανάστες ήταν Πελοποννήσιοι από τη Σπάρτη 205, από την Τρίπολη 102 και άλλοι 5 από την Αθήνα. Πολλοί από αυτούς ευελπιστούσαν να επιστρέψουν στην πατρίδα τους, έστελναν χρήματα, για να συντηρήσουν τις οικογένειες τους, να αποπληρώσουν χρέη ή να κάνουν επενδύσεις σε ακίνητα. Η Μις Άμποτ είχε την γνώμη ότι, όταν επέστρεφαν στην πατρίδα τους οι Έλληνες, δεν θα μπορούσαν να

²⁰⁰M. Μαλαφούρης, *ό. π.*, σ.140-141

²⁰¹TinaBucunalas, Ένα Αρχείο για την Ελληνική μουσική στην Αμερική, 28/06/2020, που δημοσιεύτηκε στο σύνδεσμο <https://kosmodromio.gr/2020/06/28/ena-arxeio-gia-thn-ellhnikh-mousikh-st/>, ημερομηνία προσπέλασης 25/07/2024

²⁰²M. Μαλαφούρης, *ό. π.*, σ.142-144

προσαρμοστούν στο χωριό ή στα μεγάλα αστικά κέντρα και θα επέστρεφαν πάλι πίσω. Μεγάλο ποσοστό είχαν αποκτήσει και την αμερικανική ιθαγένεια²⁰³.

Ο γενικός πρόξενος στην Αθήνα των Ηνωμένων Πολιτειών, κύριος Γεώργιος Χόρτον, έκανε περιοδεία στη συμπολιτεία. Ήταν υπέρμαχος της νέας Ελλάδας. Στα συγγράμματά του εκφράζει τον φιλελληνισμό του. Κάνει αφιλοκερδώς περιοδείες, για να μεταδώσει την εθνική ιδέα. Από γνήσιος Αμερικανός μεταβάλλεται σε Έλληνα εθνο - απόστολο. Επισκέφθηκε 27 περιοχές με ελληνικές παροικίες και πολλά ελληνικά σωματεία στέλνοντας επιστολές να συμμετέχουν στη γενική συνέλευση που θα πραγματοποιούνταν τον επόμενο Οκτώβριο και δηλώνοντας έτσι την αδελφική του ομόνοια. Η σύμπραξη αυτή δηλώνει την ομοφωνία και την ανάγκη της κοινής συνεργασίας, για να βοηθήσουν τη χώρα που έχει ανάγκη. Η εφημερίδα “Ατλαντίς” καλείται σε κοινό έργο για τους Έλληνες της Αμερικής. Ο πρόεδρος του συλλόγου “Φιλοκτήτης” δήλωσε ότι ο ελληνισμός δεν θα μείνει εγκαταλελειμμένος χωρίς κοινό σύνδεσμο σε αυτή τη μακρινή χώρα και δεν αντιτίθεται με όλους τους άλλους λαούς. Η εφημερίδα «Ατλαντίς» αναλαμβάνει την πρωτοβουλία να εξυψώσει στην Αμερική τον ελληνισμό και ζητά από τα μέλη της να συμμετέχουν στον αμερικανικό ελληνικό σύλλογο. Τώρα, στο πλαίσιο της πολύμηνης περιοδείας, η εκκλησία και το έθνος περνούν με δυσκολία²⁰⁴.

Στην περιφέρεια του Σικάγο υπήρχε ελληνικό σχολείο και ελληνική εκκλησία. Τα ελληνόπουλα μάθαιναν την αίγλη της αρχαίας Ελλάδας, την υποχρέωση κάθε Έλληνα να απελευθερώνει τη Μακεδονία από τους Τούρκους και τους Βούλγαρους. Στην ίδια περιοχή θα έβρισκε κανείς τραπεζικό γραφείο, εργατομεσιτικό γραφείο, πρακτορείο εισιτηρίων, αλλά και μαγαζιά και καφενεία που σύχναζαν κυρίως άντρες που έπιναν το καφέ τους, μιλούσαν για την πατρίδα τους και το βράδυ διασκεδάζαν με κλαρίνο. Συγκεκριμένα στην ΧώλεστέντΣτρήτ υπήρχαν μαγαζιά με ελληνικές επιγραφές αλλά και τα γραφεία της εφημερίδας «Ελλάς»²⁰⁵.

Την Μεγάλη Εβδομάδα σαν κάποιος επισκεπτόταν ένα δρόμο της λεωφόρου ΜπλιούΑϊλαντ την Μεγάλη Παρασκευή θα νόμιζε ότι βρισκόταν στην Ελλάδα στην περιφορά του επιταφίου που οι Έλληνες ψάλλουν και με αναμμένα κεριά συνοδεύουν τον Επιτάφιο. Όμως υπήρχαν αστυνομικοί ιρλανδικής καταγωγής Πολονέζοι, Ιταλοί, Ρώσοι, Λιβουανοί, Αμερικάνοι που κάθονταν δίπλα σε Εβραίους και Πουριτανούς

²⁰³Μ. Μαλαφούρης, *ό. π.*, σ.142-144

²⁰⁴«Έλληνες εν Αμερική» στην: *Ατλαντίς*, έτος 14, αρ.θ.30, 7 -9- 1907, σ. 4

²⁰⁵Μ. Μαλαφούρης, *ό. π.*, σ.144

που παρακολουθούσαν με ευλάβεια και περιέργεια τον εορτασμό της Μεγάλης Εβδομάδας²⁰⁶.

Στην εθνική γιορτή που πραγματοποιήθηκε στο Σικάγο τονίστηκε ότι ποτέ κανείς δεν λησμόνησε το ιερό καθήκον προς όλους εκείνους που πολέμησαν για την ανεξαρτησία των Ελλήνων. Παρεβρέθηκαν 700 Έλληνες στην αίθουσα του TurnerHall, στην οποία δόθηκε παράσταση με μουσική και με σημαίες και έφιππους αμαξάδες. Ήταν παρόντες εκεί ο αντιπρόσωπος Έλληνας πρόξενος ο κ. Roote, ο πρόξενος της Ρωσίας ο κ. Schlipperback και ο πρόξενος της Ελβετίας κ. Hollinger, από το Ιταλικό Προξενείο ο κόμης Rozhadoski, καθώς και ανταποκριτές από την Αγγλία²⁰⁷.

Οι Έλληνες ήταν το αντικείμενο των επαίνων και των επικρίσεων, τόσο στην Αμερική, όσο και την Ευρώπη. Η ιδέα που είχαν οι Αμερικανοί για τους Έλληνες στηριζόταν στην άποψη που είχαν για την αρχαία Ελλάδα και τη συμμετοχή των Ελλήνων στον αγώνα της ανεξαρτησίας. Έτσι ξαφνιάζονταν, όταν έβλεπαν και συναναστρέφονταν με λιτοδίαιτους και ευγενικούς και καλοκάγαθους πωλητές φρούτων και ιδιοκτήτες στιλβωτηρίων²⁰⁸.

Όταν στα μέσα του 19^{ου} αιώνα, την εποχή που βρισκόταν σε ακμή το σοβινιστικό κόμμα «Ιθαγενών Αμερικάνων» ή των KnowNothing, πολλοί Αμερικανοί φοβήθηκαν μήπως οι μετανάστες, που έρχονταν από τη Γερμανία και τη Βόρεια Ευρώπη, επέφεραν αλλαγές και «ζημιές» στους θεσμούς και στα ιδεώδη της Αμερικής. Έτσι δημιουργήθηκε μια έντονη αντίδραση ενάντια στους μετανάστες από την Ευρώπη. Για τους Έλληνες, όταν διέπρατταν ένα έγκλημα, έλεγαν ότι οι Έλληνες δεν θα έπρεπε να εισέρχονται στις Ηνωμένες Πολιτείες, κάτι που ήταν ανυπόστατο, αφού οι Έλληνες έπρεπε να τους δεχτούν, όχι μόνο για το ηθικό τους ποιόν, αλλά και για την ικανότητα τους να αυτοδιοικούνται, την οικονομική τους αξία και το κατά πόσο συνέβαλαν στην εξέλιξη της Αμερικής²⁰⁹.

Όσο αφορά την παραβατική συμπεριφορά των Ελλήνων, θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν ότι η παραβατικότητα τους μπορεί να οφειλόταν στην άγνοια της γλώσσας. Μόνο 1157 Έλληνες είχαν δοσοληψίες με την Δικαιοσύνη. Αυτά τα νούμερα αδικούν τους Έλληνες, γιατί ήταν πολλοί περισσότεροι, αφού πολλοί δεν είχαν απογραφεί,

²⁰⁶Μ. Μαλαφούρης, *ό. π.*, σ.144

²⁰⁷«Εθνική εορτή εν Σικάγω» στην: *Τεγέα*, αρ.φ.12, έτος Ε, 28-4- 1896, σ. 4

²⁰⁸Μ. Μαλαφούρης, *ό. π.*, σ.145

²⁰⁹Μ. Μαλαφούρης, *ό. π.*, σ.145

αφού ήταν σε εργασίες σε σιδηροδρομικές γραμμές. Άρα το ποσοστό των παραβατών ήταν λιγότερο από ότι παρουσιάζονταν. Ακόμη πολλοί Έλληνες ήταν πλανόδιοι και έρχονταν σε ρίξη με την αστυνομία²¹⁰.

Συνολικά, η αντίσταση στον εξαμερικανισμό και η διατήρηση της γλώσσας και της θρησκείας από τους Έλληνες μετανάστες στην Αμερική, την Αυστραλία και τις ΗΠΑ είναι ένας πολυδιάστατος αγώνας που περιλαμβάνει την εκπαίδευση, τη θρησκεία, την πολιτιστική ζωή και τη σύγχρονη τεχνολογία. Οι κοινότητες αυτές καταβάλλουν σημαντικές προσπάθειες για να διατηρήσουν τις ρίζες τους και να μεταδώσουν την πλούσια ελληνική πολιτιστική κληρονομιά στις επόμενες γενιές.

4.6. Κριτική για την μετανάστευση

Η μετανάστευση των Ελλήνων προς τις Ηνωμένες Πολιτείες, τον Καναδά και την Αυστραλία αποτέλεσε σημαντικό κοινωνικό και οικονομικό φαινόμενο, αλλά δεν έμεινε χωρίς αρνητικές κριτικές και συνέπειες. Η μετανάστευση των Ελλήνων τον υπήρξε ένα πολυσύνθετο φαινόμενο με σημαντικές προκλήσεις και αρνητικές συνέπειες. Παρά τις δυσκολίες, πολλοί από αυτούς κατόρθωσαν να οικοδομήσουν μια νέα ζωή και να συμβάλουν στην ανάπτυξη των κοινοτήτων στις οποίες εγκαταστάθηκαν. Υπήρχαν όμως και κάποιοι που επένδυσαν στην μετανάστευση και προσπαθούσαν να την ενισχύσουν μέσω δημοσιεύσεων προς όφελος τους.

Ο Σόλων Βλαστός (Σύρος 1852-Παρίσι 1927) εξέδωσε στη Νέα Υόρκη την εφημερίδα “Ατλαντίς” το 1894 ως εβδομαδιαίο φύλλο έως το 1905 και μετά καθημερινή έκδοση ως το 1973, που έκλεισε η εφημερίδα. Όταν έφτασε στην Αμερική ήταν 20 ετών και αμφέβαλλε, αν υπήρχε ελληνική εφημερίδα στην ελληνική ορθόδοξη εκκλησία. Υπήρχαν όμως υποκαταστήματα των μεγάλων ελληνικών εμπορικών καταστημάτων στην Αγγλία, τα οποία δεν μπόρεσαν να επιβιώσουν και οι υπάλληλοι αυτών μεταφέρθηκαν στις ΗΠΑ και έγιναν διευθυντές ή υπάλληλοι στα υποκαταστήματα των αδελφών Ράλλη. Μετά τον εμφύλιο 1861-1865 πόλεμο των Ηνωμένων Πολιτειών εγκαθιδρύθηκαν στη Νέα Υόρκη άνθρωποι, οι οποίοι ευδοκίμησαν στην Αγγλία στη Γαλλία ή και στη Ρωσία. Οι Αμερικανοί ήταν έμποροι νοήμονες, όμως δεν ήταν, όπως ήταν οι πρώτοι Έλληνες στη Ρωσία, στην Αγγλία ή σε διάφορες παραδουνάβιες χώρες. Οι Πελοποννήσιοι, Θεσσαλοί και Μακεδόνες και νησιώτες ήταν οι πρώτοι που έφυγαν και εγκαταστάθηκαν στις Ηνωμένες Πολιτείες

---

²¹⁰Μ. Μαλαφούρης, *ό. π.*, σ.145

Αμερικής σε αντίθεση με τους Χίους, οι οποίοι ήταν οι τελευταίοι που έφυγαν από τη Ρωσία λόγω των εμπορικών επιχειρήσεων του βαμβακιού των σιτηρών ή του πετρελαίου. Αυτοί που εγκαθιδρύθηκαν στην Αμερική έστελναν συχνά εμβάσματα, για να καλύπτονται οι εθνικές ανάγκες. Οι έρανοι που έκαναν και οι έρανοι που έκανε η «Ατλαντίς» αποστέλλονταν στην Ελλάδα. Βέβαια οι Έλληνες δεν ήταν τόσο επιθυμητοί από τους Αμερικάνους, όπως οι Γερμανοί, οι Σουηδοί, γιατί δεν εγκαθίσταντο μόνιμα αλλά, αφού εξασφάλιζαν ένα μικρό κεφάλαιο, επανέρχονταν στην πατρίδα τους. Αν και είχαν την αμερικανική υπηκοότητα, ποτέ δεν ξεχνούσαν την πατρίδα τους και είχαν το καύχημα ότι ήταν Έλληνες. Διατηρούσαν τις παραδόσεις και τον πολιτισμό τους, παρόλο που είχαν πολιτογραφηθεί Αμερικανοί πολίτες. Επιστρέφοντας βέβαια στην Ελλάδα έφεραν μαζί τους και διάφορα πολιτιστικά στοιχεία που σχετίζονταν με την ανάπτυξη της Αμερικής. Οι Έλληνες οι οποίοι παρέμειναν στην Αμερική επιδόθηκαν κυρίως στο εμπόριο της ζαχαροπλαστικής, των οπωρών και των ανθών, γιατί μπορούσαν με μια χειράμαξα να πουλούν τηνπραμάτεια τους χωρίς να γνωρίζουν ιδιαίτερα την αγγλική γλώσσα. Όταν ένας Αμερικανός έβλεπε την τιμή, άφηνε τα χρήματα και μπορούσε να φύγει. Με τη βία οι Έλληνες κατόρθωσαν να εκτοπίσουν τους Ιταλούς, οι οποίοι ασχολούνται με τα ίδια επαγγέλματα. Σε διάφορες γωνίες έκαναν τα μικρά τους εμπορικά καταστήματα ή σε μικρά τμήματα που τους παραχωρούσαν άλλοι καταστηματάρχες. Αν το μικρό κατάστημα, που έστηναν, ήταν αποδοτικό, τότε νοίκιαζαν ένα μεγαλύτερο χώρο. Για αυτό σιγά σιγά Έλληνες άλλαζαν τα ονόματά τους, όπως για παράδειγμα οι Παπαδόπουλοι έγιναν Paras, οι Αναγνωστόπουλοι Anagnos κτλ. Αν η επιχείρησή τους πήγαινε πολύ καλά, τότε έκαναν προσκλήσεις σε αδέρφια, σε ξαδέρφια που βρίσκονταν στην Ελλάδα και με δικά τους έξοδα τους βοηθούσαν να έρθουν ως μετανάστες στην Αμερική και να δουλέψουν σε αυτά τα μαγαζιά. Έτσι τα μικρά μαγαζάκια μετατρέπονταν σε μεγάλα καταστήματα²¹¹.

Ο Ασημακόπουλος, επίσης, θα πει χωρίς ακόμα το φαινόμενο να πάρει μεγάλες διαστάσεις λέει ότι δεν πρέπει να φύγει αυτός ο εργατικός πληθυσμός τη στιγμή που στη χώρα πρέπει να καλλιεργήσουμε την προσαρτημένη πια Θεσσαλία που έχουμε ανάγκη από χέρια πρέπει να αποξηράνουμε την Κόρινθο και να ανοίξουμε τους σιδηροδρόμους και αυτό το υλικό λοιπόν το εργατικό προσωπικό το θέλουμε. Επίσης, ο δημοσιογράφος θα κάνει ένα πολύ ωραίο σχόλιο με τις πράξεις του θα

²¹¹Σ. Βλαστός, «Η εν Αμερική μετανάστευσις» στο: *Εθνικό Ημερολόγιο Σκόκου* (1886-1918), τ.13, 1898, σ.66-71

δείξει δηλαδή το άγχος των Ελλήνων αξιωματούχων στη διάρκεια της μετανάστευσης των επόμενων χωρών τον αγώνα για τη διατήρηση της ελληνικότητας των μεταναστών λέει λοιπόν ότι σε αυτούς τους τελευταίους 52 μετανάστες από πατριωτικό καθήκον ορμώμενος του συμβούλεψα τα δέοντα καταχωρίζουμε εδώ στην εφημερίδα και δημοσιεύει τα ονόματα αυτών των 52 με σκοπό ότι όταν εγκατασταθούν εκεί πέρα εμείς θα τους στείλουμε ελληνικές εφημερίδες και βιβλία για να διατηρούνται ενήμεροι για τα γεγονότα της μητροπολιτικής Ελλάδας και για να μη λησμονήσουν εντο με μακρυσμένο εκείνο κόσμο την πάτριον γλώσσα²¹².

Η κατήχηση των ξένων στην αμερικανική ζωή γινόταν από τους πολιτικά οργανωμένους συλλόγους της χώρας στη Νέα Υόρκη, στο Σικάγο, στη Βοστώνη, στη Φιλαδέλφεια και σε όλα τα άλλα μεγάλα κέντρα που υπήρχαν μετανάστες²¹³.

Ο σοσιαλιστής και δημοσιογράφος Πλάτωνας Δρακούλης στο περιοδικό «Άρδην» το 1886 απομυθοποίησε τη μετανάστευση και προειδοποιούσε απλά ότι τα λεφτά που θα έστελναν οι μετανάστες από την Αμερική στην Ελλάδα θα δημιουργούσαν νέους μετανάστες. Η μετανάστευση λειτούργησε βραχυπρόθεσμα ως σωτήρας εκτόνωσης του κοινωνικού προβλήματος. Η εκροή όμως αυτή επίσης έθεσε προβλήματα στη βιομηχανική ανάπτυξη²¹⁴.

Ξεχωριστό κεφάλαιο ο πολυγραφότατος νομικός ιστοριογράφος λογοτέχνης Εμμανουήλ Λυκούδης (1849-1925)²¹⁵ ίσως είναι η πιο ολοκληρωμένη αντιρρητική απολογία κατά της μετανάστευσης την οποία θεωρεί αληθινή εθνική αιμορραγία έτσι αποκαλεί το διατλαντικό μεταναστευτικό φαινόμενο στην Ελλάδα. το βιβλίο του οι “μετανάσται” το τυπώνει ο σύλλογος διάδοσης ωφελίμων βιβλίων ένας σύλλογος που αποσκοπούσε στην τόνωση της εθνικής συνείδησης και της διάδοσης της ελληνικής παιδείας στον αλύτρωτο ελληνισμό και βεβαίως θα ήθελε να αποτρέψει μια αιμορραγία από το εθνικό μητροπολιτικό κέντρο. Ο Λυκούδης καταρχάς ξέρει πάρα πολύ καλά τους όρους. Εξετάζει το φαινόμενο διαχρονικά και διαπιστώνει τους αναχρονισμούς που χρησιμοποιούν οι απολογητές της μετανάστευσης. Στην αρχαία μετανάστευση η ελληνική πόλη - κράτος οργανώνει τη μετανάστευση, εγκαθιστά τους θεσμούς της και και το δικό τους πολιτικό καθεστώς. Ο Λυκούδης αναρωτιέται τι σχέση έχουν αυτοί οι Έλληνες από τα αγροτικά περιβάλλοντα στο χωνευτήρι ενός

²¹²Ι. Δ. Ασημακόπουλος Ι., «Μετανάστευσις εις Αμερικήν» στη: *Σφαίρα*, αρ.φ.561 , 12.5. 1882, σ. 2-3

²¹³Ν. Γκόρτζης, Αμερική και Αμερικάνοι, σ. 26

²¹⁴Κ. Τσουκαλάς στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ.14(1977), σ.67,85-86

²¹⁵Ε. Σ. Λυκούδης, *Οι Μετανάσται*, Αθήνα 1903, σ.20-70

μεγάλου κράτους όπως είναι η Αμερική. Θέλει να πει ακόμα ότι οι Έλληνες δεν είναι το αποτέλεσμα της μετανάστευσης ενός ζώντος πληθυσμού, όπως συμβαίνει στην κάτω Ιταλία. Θα καυτηριάσει την εκμετάλλευση των μικρών παιδιών κάνοντας παράλληλα μια σοβαρή έρευνα και για να αποτρέψει δηλαδή τους Έλληνες να φύγουν για το εξωτερικό. Χρησιμοποιεί τις περιγραφές των ελληνικών εφημερίδων της Νέας Υόρκης, που περιγράφουν Έλληνες που είναι άνεργοι, αργόσχολοι και ζουν στο περιθώριο της κοινωνικής ζωής. Επίσης χρησιμοποιεί προξενικές εκθέσεις που δείχνουν τις δυσκολίες μετάβασης των Ελλήνων. Αυτές οι εκθέσεις είναι από τα ελληνικά προξενία στην Αγγλία και την Αμερική και απευθύνονται βέβαια στο Υπουργείο Εξωτερικών της μητροπολιτικής Ελλάδος. Ο Λυκούδης τονίζει και το κοινωνικό status των μεταναστών από τις άλλες χώρες. Συγκεκριμένα, αναφέρει ότι οι Ιρλανδοί και οι Γερμανοί, που φεύγουν, είναι ακτήμονες. Είναι όμως ακτήμονες και οι Έλληνες μετανάστες. Ο Λυκούδης κάνει λόγο για τις προσωρινές αποδημίες των Ελλήνων εργαζομένων που μεταβαίνουν στην οθωμανική αυτοκρατορία, στην Αφρική, στην Αίγυπτο, στον Εύξεινο πόντο, οι οποίες έχουν ένα προσωρινό χαρακτήρα. Χρησιμοποιεί τον σύγχρονο ορισμό της μετανάστευσης με βάση τις συζητήσεις που διατυπώθηκαν σε παγκόσμιο συνέδριο στο Παρίσι για τη μετανάστευση λέγοντας ότι η μετανάστευση είναι η πράξη ενός ανθρώπου που εγκαταλείπει οριστικά τη χώρα του, για να βρει τύχη στα ξένα και για να εγκατασταθεί εκεί χωρίς κόπο και χωρίς ελπίδα επανόδου. Καυτηριάζει την συμπεριφορά των Πελοποννησίων και προσθέτει ότι οι Θεσσαλοί δεν μεταναστεύουν, αφού οι ακτήμονες σιγά σιγά με το μόχθο της δουλειάς τους προσπαθούν να αγοράσουν γη και να συγκροτήσουν τους δικούς τους γεωργικούς κλήρους, οι Αιγαιοπελαγίτες, επίσης, δεν φεύγουν και ότι το ίδιο γίνεται και στη στερεά Ελλάδα. Ο Λυκούδης επίσης λέει ότι η συγκυρία της μετανάστευσης στην Αμερική συμπίπτει με τα μεγάλα έργα των σιδηροδρόμων και μάλιστα αναφέρει ότι έρχονταν στην Ελλάδα, για να βρουν μεροκάματο και ότι αμείβονται καλά οι Αρμένιοι, οι Μαυροβούνιοι, οι Ιταλοί, ενώ εμείς στην Ελλάδα δεν μπορούμε να βρούμε εργάτες βραχίονες για να εκτελέσουμε αυτά τα έργα και έτσι φεύγουν για την Αμερική.

Επίσης ο Λυκούδης με ολίγη ειρωνεία λέει ότι αν αφήσουμε ανεξέλεγκτο το μεταναστευτικό ρεύμα σαν μετά καλέσουμε στην Ελλάδα Γκεκηδες, Αλβανους, Μαυροβούνιους και Ιταλούς για κάθε μεροκάματο και βεβαίως για ναρκώσουμε και για να σπείρουμε τη γη θα καλέσουμε και Κονιάρους τούρκους και αραπάδες από τη Βεγγάζη της βορείου Αφρικής. Ο Λυκούδης, επίσης, θέλοντας να αποτρέψει τους

Έλληνες στην Αμερική θα πει ότι είναι πολύ δύσκολο να κάνει κανείς μια μεγάλη επιχείρηση και θυμίζει το παράδειγμα των Ελλήνων που μεγαλούργησαν στην Αιγύπτου στις παραδουνάβιες ηγεμονίες και στις παρευξείνιες πόλεις της ρωσικής θάλασσας. Τα γράφει αυτά έντρομος από το μέγεθος της μεταναστευτικής εκροής. Στον επίλογο του βιβλίου του σημειώνει ότι 10.000 μετανάστες έφυγαν σε 3 μήνες και 7950 μετανάστες από την 01/01/1903 μέχρι τις 15/03/1903 είχαν αναχωρήσει από τον Πειραιά .

Αρνητική κριτική στην μετανάστευση ο δημοσιογράφος Δημήτρης Τζώρτζης συγκαταλέγεται σε αυτούς που είδαν με αρνητική άποψη το μεταναστευτικό φαινόμενο στην Αμερική όπως και πολλοί άλλοι συνάδελφοί του πήγανε στις Ηνωμένες Πολιτείες κάνανε ρεπορτάζ και περιγράφουν τη ζωή τους, βασικά είδε τον Έλληνα στο περιθώριο της οικονομικής ζωής στην περιοχή της Νέας Υόρκης. Με τη δικιά του πένα θα περιγράψει έναν Έλληνα ο οποίος είναι πλανόδιος πωλητής και απασχολεί τα αστυνομικά όργανα. Πουλάει στο δρόμο διάφορα πράγματα, για να αποτρέψει τους μετανάστες. Θα πει ότι δεν άλλαξε τις συνήθειες, μεταβλήθηκε όμως στο σώμα και στην ψυχή, δεν είναι πλέον ο εύρωστος χωρικός που άφησε το χωριό του χαρούμενος γελαστός και με το ροδοκόκκινο μάγουλο απλά τώρα είναι πολύ λυπημένος και καταρρακωμένος από την αρνητική ζωή που ζει πλέον στην Αμερική. Επαινεί τον Έλληνα μετανάστη, διότι δεν μεταλλάχθηκε και δεν ελκύεται από τον αμερικανικό πολιτισμό. Για να δημιουργήσει στο ελληνικό κοινό δυσμενή εντύπωση και να αποτρέψει τη μετανάστευση στην Αμερική θα περιγράψει και τους ανθρώπους που έχουν επηρεαστεί από τις κακές συνθήκες εργασίες και το κακό το κλίμα και θα μιλήσει για πρόσωπα χαλκό πράσινα και αποστεωμένα που ξεκάνουν απορείς αν είναι Έλληνες, Μογγόλοι, Αιθίοπες. Είναι οι Έλληνες που έρχονταν από το εσωτερικό της Αμερικής που εργάζονταν στα μεταλλεία και στις σιδηροδρομικές γραμμές και γυρίζουν πίσω στην πατρίδα δια να αφήσουν τα κόκαλά τους. Έτσι λοιπόν θέλει να δείξει το δράμα που ζουν πολλοί Έλληνες και με αυτό τον τρόπο να αποτρέψει τη δημογραφική αιμορραγία της Ελλάδος ²¹⁶.

Όπως αναφέρεται στην Εφημερίδα Τεγέα²¹⁷ στο άρθρο “Αι Μεταναστεύσεις” το ελληνικό έδαφος μπορεί να θρέψει πολύ πληθυσμό περισσότερο από ό,τι μέχρι τώρα λόγω της επιστημονικής καλλιέργειας της γης και της ανάπτυξης

²¹⁶N. Γκόρτζης, «Οι Έλληνες Μετανάστες (Σελίδες ημερολογίου)», σ. 603-612

²¹⁷«Αι μεταναστεύσεις», στην: Τεγέα, αρ.φ. 15-16, έτος Γ', 10.5.1894, αρ. φ.15-16,σ.1

των χειρωνακτικών και βιομηχανικών επιχειρήσεων τις οποίες θα έκαναν οι κάτοικοι των άγονων περιοχών. Όλα τα ανωτέρω θα είχαν καλύτερο αποτέλεσμα, αν οι κάτοικοι έμεναν σε αυτό τον τόπο, αν με την καθημερινή προσπάθεια βελτιωθούν οι αγροί, τα δέντρα και οι αμπελώνες, ώστε να αυξηθεί ο εθνικός πλούτος. Δεν πρέπει να ενισχύσουμε τη μετανάστευση και να υποτιμήσουμε τον τόπο μας, όταν βλέπουμε να φεύγουν ατμόπλοια με αγροτικά προϊόντα προς Θεσσαλονίκη και μετά στη Βιέννη. Θα πρέπει να αποτρέπεται η μετανάστευση προς την Αμερική εξαιτίας των ανίσχυρων προτροπών ή γελοίων επιστολών που υπέγραφαν κάποιοι άπειροι και απελπισμένοι μετανάστες και τις δημοσίευσαν στις εφημερίδες. Πρέπει να εμποδίζεται και λόγω των επιστολών του ηλίθιου έτέρου των προξένων της υφηλίου της νιότης της Νέας Υόρκης Μπότση, ο οποίος αναφέρει ότι δεν δύναται να κάνει απογραφή, διότι δεν γνωρίζει τους Έλληνες και αναγκάζεται να μεταβεί ο ίδιος εις τα καταγώγιά τους. Υπήρχαν και άλλα αίτια που συντελούσαν στην αύξηση του μεταναστευτικού ρεύματος. Ο βουλευτής της Επιδάουρου Λιμηράς αναφέρει ότι δύο εκατομμύρια χρυσό που δήθεν υπήρχαν στον Δήμο Θεραπνών ήταν, όπως αναφέρει και ο κύριος Παπαμιχαλόπουλος, ικανά να γαργαλήσουν όλες τις διαθέσεις και όλη την υλική φιλοδοξία των ατόμων. Ακόμη, αναφέρει ότι τα χρήματα που ήρθαν από το Σικάγο ήταν νέες συνδρομές. Δεν τολμήσαμε να ενισχύσουμε τη μεταναστευτική τάση των συμπολιτών. Προτιμήσαμε να τους κρατήσουμε εδώ στην Ελλάδα και να τους βλέπουμε ως καλλιεργητές, γιατί όλη η δραστηριότητά τους, όσων εκπατρίστηκαν, θα καταναλωθεί στην ανέγερση ξένων πόλεων και κωμών, και θα είναι αμερικανικές ή αιγυπτιακές, με αποτέλεσμα να επέλθει η ερήμωση των πόλεων. Όμως, η κατάσταση είναι μη αναστρέψιμη και η μετανάστευση συνεχίζεται. Η μετανάστευση των λογίων είναι επιβλαβής και πρέπει να λαμβάνονται μέτρα. Ένα παράδειγμα μετανάστευσης είναι ο Λούμος, όπου άφησε την κόρη του 98 ημερών και τη σύζυγό του. Αντιμετώπισε πολλά προβλήματα, αλλά με τον χαλύβδινο χαρακτήρα του γύρισε πίσω μετά από 5 χρόνια, έχτισε το σπίτι του, εξεπλήρωσε παρελθοντικά χρέη και ξαναγύρισε στο Σικάγο και βοήθησε όσους γύριζαν πίσω. Υπήρχαν πολλές επιστολές ευχαριστήριες για την αφιλοκερδή και ειλικρινή συνδρομή του. Αυτός ήταν και ο λόγος που τον όρισαν πρόεδρο του συλλόγου λόγω της αρετής και της φιλανθρωπίας του.

Αρνητική άποψη εκφράζουν και στην εφημερίδα «Εμπρός» διάφοροι Έλληνες όπως²¹⁸ ο κύριος Αδάμας από τη Σπάρτη, που θεωρεί ότι μόνο η κυβέρνηση μπορεί να μειώσει τη μετανάστευση μειώνοντας τους φόρους και προστατεύοντας τη βιομηχανία της Ελλάδας. Ο κύριος Ξηρουδάκης από το Ρέθυμνο ζητά από τον τύπο να υποδείξει στους αρμόδιους το μεταναστευτικό πρόβλημα. Ο κύριος Σούπος από τη Σπάρτη φωνάζει και διακηρύττει ότι οι ανήλικοι καταστρέφονται και δεν υπάρχει κανείς αρμόδιος να ρωτήσει πού πηγαίνουν στην Αμερική, τι κάνουν και τι θα κάνουν. Ο κύριος Παπαφωτίου από τις Σέρρες λέγει ότι ενώ υποφέρουν οι εργαζόμενοι, η εργασία εκτινάσσεται και ο εργαζόμενος απολαμβάνει. Ο κύριος Προκόπιος από τη Σπάρτη λέει ότι η μετανάστευση παρουσιάζει μια αντίθεση στην οικονομική καχεξία που μαστιάζει την Ελλάδα, διότι μετανάστες εργάζονται σε όλες τις εργασίες, ενώ στην Ελλάδα δεν βρίσκουν δουλειά. Ο κύριος Ζυμαράκης, φαρμακοποιός, υποδεικνύει τον περιορισμό του κακού και ο κύριος Πιαπούλος Λιμηράς ζητά την αρωγή της κυβέρνησης. Ο κύριος Βατσάκος από τους Μολάους λέει ότι η Ελλάδα εξαναγκάζει τα παιδιά της να μεταναστεύσουν, αφού δεν υπάρχει εργασία. Ο κύριος Λέρος λέει ότι λόγω της μετανάστευσης η Ελλάδα δεν θα μπορεί να έχει το 1/3 από αυτούς που έχει, για να επανδρώσει το στρατό. Ο κύριος Νικολόπουλος θεωρεί ότι οι αρμόδιοι δεν φροντίζουν να εξετάσουν το ζήτημα της μετανάστευσης και περιορίζονται στους επαχθείς φόρους του εργατικού πληθυσμού. Μετά από 5 χρόνια, η Ελλάδα θα βρίσκεται όλη στην Αμερική. Ο κύριος Χρήστος Σταυριανόπουλος από το Βασσαρά της Σπάρτης συστήνει στην κυβέρνηση να αναγκάσει τους πλούσιους να ιδρύσουν εργοστάσια, για να εργάζονται από την Πελοπόννησο και τη Στερεά. Ο κύριος Μακρής και ο κύριος Καραγιάννης φρονούν ότι η μετανάστευση είναι καταστροφή, αφού οι εργαζόμενοι κουράζονται επίπονα, δεν κερδίζουν ικανά χρήματα και δεν επιστρέφουν στην Ελλάδα. Ο κύριος Μαλτεζος Κωνσταντίνος από τη Σπάρτη φρονεί ότι δεν προέβλεψε η κυβέρνηση για το εργατικό πληθυσμό και δεν έχει προστατευθεί το αγροτικός και εργατικός πληθυσμός. Ο κύριος Κοτσώνης από την Επίδαυρο Λιμηράς προτείνει ότι διάφοροι πλούσιοι που έχουν χρήματα να μην τα καταθέτουν στην τράπεζα, να τα εμπορευτούν και να ζητήσουν την προστασία της κυβέρνησης για να δημιουργήσουν εργοστάσια. Ο κύριος Παναγιώτης Κρικέλης θεωρεί ότι ο πληθυσμός θα μειωθεί πολύ και η Ελλάδα αν ζητήσει βοήθεια δεν θα έχει, αφού όλοι λείπουν στην Αμερική.

²¹⁸ «Η μετανάστευσις εις Αμερικην ωφελει ή καταστρεφει; Τι λεγουν οι εκει Έλληνες» στο: *Εμπρός*, έτος ΙΑ, αρ.φ.3675, σ.1

Στο άρθρο «Η συζήτηση περί μεταναστεύσεως»²¹⁹ η μετανάστευση είναι μεγάλο κακό και μαζί με όλα τα άλλα αυξάνεται και η χρησιμότητα, η εγκληματικότητα, η πενία, η κοινή δυσφορία και όλα ανάγονται στην ανάγκη της πολιτειακής εξυγιάνσεως για να την οποία μιλούν όλοι στην Ελλάδα, αλλά η θεραπεία της κατάστασης χρειάζεται μια μακροχρόνια προσπάθεια. Πρέπει να γίνει αναστολή της μετανάστευσης και να γίνει πολιτειακή εξυγιάνση με παράλληλες συζητήσεις των νομοσχεδίων και με την ψήφιση ειδικών μέτρων πέρα των πολιτειακών αλλαγών θα πρέπει να τονιστεί ότι η φυλή μας έχει έμφυτα τον τυχοδιωκτισμό και ευκολία των μέσων συγκοινωνίας ή άνευ περιορισμού της λειτουργίας των πρακτορείων που έχουν ως σκοπό να αποπλανήσουν τους απλούς ανθρώπους. Υπάρχουν μυστικά πρακτορεία αποπλάνησεως του θηλυκού φύλου που της αποστέλλουν σε άλλες χώρες της ανατολής. Ας τροποποιηθούν οι νόμοι, γιατί η Ελλάδα αιμορραγεί.

Παρόλο που η μετανάστευση έφερε οικονομικά οφέλη και νέες ευκαιρίες τόσο για τους μετανάστες όσο και για τις χώρες υποδοχής, δεν έλειψαν οι εντάσεις και οι διακρίσεις. Οι μετανάστες συχνά αντιμετώπισαν δυσκολίες στην προσαρμογή και στον σεβασμό των πολιτισμικών τους ιδιαιτεροτήτων. Επιπλέον, η μαζική μετακίνηση πληθυσμών προκάλεσε προβλήματα στις πατρίδες τους και στις χώρες υποδοχής.

Συνοψίζοντας, η αρνητική κριτική της μετανάστευσης του 20ού αιώνα επικεντρώνεται στις προκλήσεις που προέκυψαν από τις μεγάλες μεταναστευτικές ροές και τις επιπτώσεις τους στις κοινωνίες και τις οικονομίες των χωρών. Παρά τις δυσκολίες, είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε ότι η μετανάστευση αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της ανθρώπινης ιστορίας.

---

²¹⁹ «Η συζήτηση περί μεταναστεύσεως» στο: *Εμπρός*, έτος ΙΑ', αρ.φ.3763, 13.4.1907, σ.1

Επίλογος

Πρέπει να τονιστεί ότι οι Έλληνες επέδειξαν αξιοσημείωτες επιδόσεις τόσο στην Αυστραλία στον Καναδά και στις ΗΠΑ σε διάφορους τομείς τον οικονομικό, τον πολιτιστικό και σε ορισμένες περιπτώσεις και στον πολιτικό τομέα. Αυτή η δυναμικότητα βέβαια οφείλεται στο γεγονός ότι οι Έλληνες προέρχονταν από μια μικρή χώρα και φτώχη, άρα όσο διέμεναν στην Ελλάδα έπρεπε να εργαστούν σκληρά και με ερευνητικό τρόπο για να επιβιώσουν. Αλλά και όταν μετανάστευσε δεν μπορούσαν να περιμένουν από την πατρίδα υποδοχής προστασία και υποστήριξη. Έπρεπε από μόνοι τους να αγωνιστούν για να ανταπεξέλθουν στις δυσκολίες της προσαρμογής στις νέες συνθήκες. Επιπλέον, ήταν υποχρεωμένοι να αντιμετωπίσουν δυσάρεστες καταστάσεις εξαιτίας των ρατσιστικών ή φυλετικών προκαταλήψεων που εκδήλωναν οι κυρίαρχες εθνικές ομάδες. Άρα, έπρεπε οι ίδιοι να επιστρατεύσουν όλες τις δυνάμεις τους για να μπορέσουν να επιβιώσουν κάτι το οποίο είχε ως αποτέλεσμα οι Έλληνες να ανέβουν οικονομικά και κοινωνικά.

Στην Ελλάδα η περιορισμένη χωρική ικανότητα και οι οικονομικές δυσκολίες έχουν οδηγήσει πολλούς Έλληνες να μεταναστεύσουν, αναζητώντας καλύτερες ευκαιρίες στο εξωτερικό. Η μετανάστευση είχε θετικές και αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομική ανάπτυξη της Ελλάδας.

Από τη μία πλευρά, τα εμβάσματα που στέλνουν οι μετανάστες στις οικογένειές τους στην Ελλάδα συμβάλλουν σημαντικά στην εθνική οικονομία. Από την άλλη πλευρά, η απώλεια εργατικού δυναμικού μπορεί να επιβραδύνει την ανάπτυξη. Τα εμβάσματα από τους μετανάστες βοήθησαν στην οικονομική ανάπτυξη και την ανοικοδόμηση της Ελλάδας. Τα χρήματα αυτά επενδύθηκαν σε υποδομές, κατοικίες, και επιχειρήσεις, συμβάλλοντας στη βελτίωση της αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας της χώρας.

Η μετανάστευση προσέφερε πληθυσμιακή διέξοδο σε περιόδους οικονομικής κρίσης και έλλειψης ευκαιριών. Παράλληλα, η επιστροφή των μεταναστών και η εισαγωγή νέων ιδεών και τεχνολογιών συνέβαλαν στον εκσυγχρονισμό της ελληνικής κοινωνίας. Ακόμη ενισχύει επίσης τις πολιτισμικές ανταλλαγές. Οι Έλληνες μετανάστες φέρνουν τις παραδόσεις και τον πολιτισμό τους στις νέες τους πατρίδες, ενώ ταυτόχρονα υιοθετούν στοιχεία των πολιτισμών που συναντούν. Αυτό δημιουργεί μια αμφίδρομη πολιτισμική ροή που εμπλουτίζει και τις δύο πλευρές

Οι Έλληνες μετανάστες διατηρούν ζωντανή την νοσταλγία για την πατρίδα τους μέσω της διατήρησης των ηθών και εθίμων τους. Η κοινοτική οργάνωση των ελληνικών διασπορών σε διάφορες χώρες βοηθά στη διατήρηση της ταυτότητας και της παράδοσης. Η έννοια της "γενέθλιας γης" είναι ισχυρή ανάμεσα στους Έλληνες μετανάστες, που αισθάνονται ισχυρό δεσμό με την πατρίδα τους και προσπαθούν να τηρούν τα παραδοσιακά ήθη και έθιμα, ακόμη και όταν ζουν μακριά από αυτήν.

Οφείλω να σημειώσω πως κατά τη διάρκεια της μελέτης του υλικού διαπίστωσα πως από την αρχή δεν έγινε διάκριση μεταξύ των Ελλήνων μεταναστών ανάλογα με την τοπική τους προέλευση, αλλά αντιμετωπίστηκαν από όλους ως μια ενιαία ομάδα ανθρώπων που προέρχονταν από το νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Έτσι πρέπει να σημειώσουμε ότι ανάμεσά τους συγκαταλέγονταν πολλοί Αρκάδες, που αναγκάστηκαν να φύγουν από την Ορεινή Αρκαδία και να αναζητήσουν καλύτερη τύχη σε μακρινούς τόπους. Διαπιστώθηκε ακόμη πως το μεταναστευτικό ρεύμα σε Ανατολή και Δύση αναγκαστικά αντιμετωπίστηκε στο σύνολό του μιας και οι πληροφορίες ειδικά για τους Αρκάδες ήταν περιορισμένες.

Συνοψίζοντας, η μετανάστευση και οι πολιτισμικές ανταλλαγές έχουν παίξει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση της σύγχρονης Ελλάδας, επηρεάζοντας την οικονομική ανάπτυξη, τον εκσυγχρονισμό και τη διατήρηση της πολιτιστικής ταυτότητας του ελληνικού λαού.

Πηγές και Βιβλιογραφία

A. Πηγές

1. Διαδικτυακές Πηγές

Δημοκίδης Α., «Η ιστορία του Zonar's μέσα από 15 σπάνιες φωτογραφίες», δημοσιεύτηκε στο:LiFO στις 24.4.2019 διαθέσιμο στο <https://www.lifo.gr/blogs/-retronaut/h-istoria-toy-zonars-mesa-apo-15-spanies-fotografies>,ημερομηνία προσπέλασης 25.07.2024

BucunalasTina, «Ένα Αρχείο για την Ελληνική μουσική στην Αμερική», 28/06/2020, που δημοσιεύτηκε στο <https://kosmodromio.gr/2020/06/28/ena-arxeio-gia-thn-ellhnikh-mousikh-st/>, ημερομηνία προσπέλασης 25/07/2024

2. Εφημερίδες

«Αι γνώμαι της αμερικανικής ειδικής επιτροπής επί της μετανάστευσης » στην: *Ατλαντίς*, έτος 14 αρ.30 ,9- 9-1907, σ. 4

«Αι μεταναστεύσεις», στην: *Τεγέα*, αρ.φ. 15-16, 10.5.1894, έτος Γ΄, σ.1

Ασημακόπουλος Ι., «Μετανάστευσις εις Αμερικήν» στη: *Σφαίρα*, αρ.φ.561, 12.5. 1882, σ. 2-3

«Έλληνες εν Αμερική» στην: *Αντλαντίς*, αρ.φ. 1637, 10.09.1907, σ.2,4

«Έντυπώσεις ταξιδιού του Διευθυντού του Ν. Αιώνας» στο: *Νέος Αιών Πατρών*, αρ.926, 6-4-1905, έτος Ε΄, σ. 1

«Η αλιεία των σπόγγων» στην: *Ατλαντίς*, αρ.φ. 1637, 10.09.1907, σ.2

«Η μετανάστευσις εις Αμερικήν ωφελεί ή καταστρέφει; Τι λέγουν οι εκεί Έλληνες.» στο: *Εμπρός*, έτος ΙΑ, αρ.φ. 3675, 12-1-1907, σ.1-2

«Η Πανελλήνιος Ένωσις» στην: *Ατλαντίς*, αρ.φ. 1671, 19.10.1907, σ.2

«Η συζήτησις περί μεταναστεύσεως» στο: *Εμπρός*, έτος ΙΑ΄, αρ.φ.3763, 13.4.1907, σ.1

«Η Τεγέα εν Αμερική » στην: *Τεγέα* έτος Ε΄, αρ.φ.9, 5 -4-1896, σ. 2

Μακρίδης Β., «Η Αμερική ως θεολογικό πρόβλημα την περίοδο του (Νεο)ελληνικού Διαφωτισμού», στο: *Εώα και Εσπέρια (1994-1996)*, τ.2, σ.9-70

ΜαρκέτοςΜ. «1949-1950» στον: *Εθνικός Κήρυξ*, Ιανουάριος 1950, σελ.1

«Ο βουλευτής Λακωνίας Ηλίας Λαγάκος επισκέφθη εσχάτως την παροικία μας - Η ενθουσιώδης δεξίωση του. Η ομιλία του περί ανοικοδομήσεως της Ελλάδος» στον: *Εθνικός Κήρυξ*, αρ.φ.10, 8-1-1959, σ.6

«Προς άπαντας των εν Αμερική ελληνικών Συλλόγων. » στην: *Ατλαντίς* έτος 14 αρ.φ.1636 9-9-1907 σ.4

«Το παρατηρητήριο» στον: *Εθνικός Κήρυξ*, 1-1-1950, σελ. 5

VassosJohn, «Η ανάγκη της ιδρύσεως στο νέο κόσμο ελληνοαμερικανικού ινστιτούτου» στο: *Εθνικός Κήρυξ*, 12-1-1950, σ.7

3. Περιοδικά

Βλαστός Σ., «Η εν Αμερική μετανάστευσις» στο: *Εθνικό Ημερολόγιο Σκόκου* (1886-1918), τ.13, 1898, σ.66-71

Γκόρτζης Ν., «Οι Έλληνες Μετανάστες (Σελίδες ημερολογίου)» στο: *Μελέτη*, τ.4, τχ.10 (1910), σ. 601- 612

Γκόρτζης Ν., «Η ελληνική μετανάστευσις. Ο απολογισμός μιας εικοσιοπενταετίας» στο : *Μελέτη*, τ.6, τχ.5 (1912), σ. 269-280

Τσιτσώνης Σ., «Η πρώτη εν πολέμω συνεργασία Ελλήνων και Αμερικανών» στον: *Παρνασσός*, τ. 7 (1865), σ.89-94

Β. Βιβλιογραφία

Ανδρεάδης Μ. Α., *Η Ελληνική Μετανάστευσις, Μελέται των δευτεροετών φοιτητών*, Εν Αθήναις 1917

Βακαλόπουλου Απ. Κ., *Τρία ανέκδοτα ιστορικά δοκίμια του Φιλικού Γεωργίου Λασάνη*, Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 40, 55-56

Βαλτινός Θ., *Συναζάρι Ανδρέα Κορδοπάτη*, Αθήνα 2007

Βεργόπουλος Κ., «Ο ανανεωμένος εθνισμός» στην: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ.14 (1977), σ.67,85-86

Γκόρτζης Ν., «Η ελληνική μετανάστευσις. Ο απολογισμός μιας εικοσιοπενταετίας» στο : *Μελέτη*, τ.6, τχ.5 (1912), σ. 269-280

Διώγος Κ., *Το όραμα των Ελλήνων για την Αμερική ,από τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό μέχρι τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο*, Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης - Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Τομέας Νεότερης και Σύγχρονης Ιστορίας, Λαογραφίας και Κοινωνικής Ανθρωπολογίας, Θεσσαλονίκη 2019

Ηλίου Μ., *Το ταξίδι, το ελληνικό όνειρο στην Αμερική (1890-1980)*, Αθήνα 2008

Καλογεράς Ν., «Απεικονίσεις των ΗΠΑ από τους συγγραφείς στον 19^οαιώνα: Κοραΐς, Ροΐδης, Επισκοπόπουλος» στο: *Απεικονίσεις της Αμερικής*, (επιμέλεια Τ. Γ. Ραπατζίκου, Σ. Γεμενετζή - Μαλαθούνη), σ. 48-60

Καββαδίας Μ., *Περιπέτεια, βίος και διαθήκη του Χρήστου Θεοδωρακόπουλου*, Αίγιο 2013

Κανούτας Σ., *Ο Ελληνισμός εν Αμερική*, Νέα Υόρκη 1918

Κανούτας Σ., *Οδηγός του μετανάστου εν Αμερική*, Νέα Υόρκη 1909

Καρδάσης Β. -Χαρλαύτη Τ. «Αναζητώντας τις χώρες της επαγγελίας: Ο απόδημος Ελληνισμός από τα μέσα του 19^{ου} αι. ως τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι. (Επιμ.) Ι. Χασιώτης, Ο. Κατσιαρδή - Hering, Ε. Αμπατζή*, Αθήνα 2006, σ. 64-65

Καρπόζηλος Κ., *Κόκκινη Αμερική, Έλληνες μετανάστες και το όραμα ενός Νέου Κόσμου (1900-1950)*, Ηράκλειο 2017

Κιτρόεφ Α., «Η Μεταπολεμική Μετανάστευση», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι. (Επιμ.) Ι. Χασιώτης, Ο. Κατσιαρδή - Hering, Ε. Αμπατζή*, Αθήνα 2006, σ.64-65

Κιτρόεφ Α., «Η νέα διασπορά. Α. Η μετανάστευση στις Η.Π.Α», στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού (1770-2000)*, τ. 5, Αθήνα 2003, σ. 365-382

Κιτρόεφ Α., «Οι Έλληνες στις Η.Π.Α. 1922-1940», στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού (1770-2000)*, τ. 7, Αθήνα 2003, σ. 351-360

Κιτρόεφ Α., «Βόρεια και Νότια Αμερική. Οι ομογενείς στις Η.Π.Α, τον Καναδά, τη Λατινική Αμερική » στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού (1770-2000)*, τ. 9, Αθήνα 2003, σ. 305-318

Κεχαγιόγλου Γ., *Πεζογραφική Ανθολογία. Αφηγηματικός γραπτός νεοελληνικός λόγος*, Θεσσαλονίκη 2009

Χαρλαύτη Τ. – Παπακωνσταντίνου Κ., *Ναυτιλία των Ελλήνων (1700-1821), Ο αιώνας της ακμής πριν από την Επανάσταση*, Αθήνα 2013

Κρίκου Α., *Η θέσις του Ελληνισμού*, Αθήνα 1915

Κωνσταντινίδης Σ., «Καναδάς», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι. (Επιμ.) Ι. Χασιώτης, Ο. Κατσιαρδή-Hering, Ε. Αμπατζή*, Αθήνα 2006, σ. 283

Λαλιώτου Ι., *Διασχίζοντας τον Ατλαντικό. Η ελληνική μετανάστευση στις ΗΠΑ κατά το πρώτο μισό του εικοστού αιώνα*, Αθήνα 2006

- Λαλιώτου Ι., «Ηνωμένες Πολιτείες», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι. (Επιμ.) Ι. Χασιώτης, Ο. Κατσιαρδή-Hering, Ε. Αμπατζή*, Αθήνα 2006, σ. 277-278
- Λυκούδης Ε., *Οι Μετανάσται*, Αθήνα 1907
- Μαλαφούρης Μ., *Οι Έλληνες της Αμερικής (1528-1948)*, Νέα Υόρκη 1948
- Μαρκέτος Μ., *Οι Ελληνοαμερικανοί. Ιστορία της ελληνικής ομογένειας στις ΗΠΑ*, Αθήνα 2006
- Μπακουνάκης Ν., *Πάτρα (1828-1860) - Μια ελληνική πρωτεύουσα στον 19^ο*, Αθήνα 1995
- Μπούρας Ι., *Ημερολόγιον “Θερμοπυλών” 1904 και ελληνικός οδηγός της Αμερικής*, Νέα Υόρκη 1904
- Μωραΐτης Ν., *Ιστορία της Τεγέας, από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι καθ’ ημάς*, Αθήνα 1932
- Μωραΐτου – Βάσσου Ε., *Η Αμερική, όταν την είδα*, Αθήνα 1961
- Παπανικόλα Έ., *Μια ελληνική οδύσσεια στην αμερικανική Δύση*, Αθήνα 2005
- Πιερόπουλος Ν., *Μελέτη περί της εν Ελλάδι αναφορικώς και εκ της επαρχίας Μεγαλοπόλεως*, εν Αθήναις 1911
- Ροδάς Λ. Μ., *Πώς βλέπω την Ελλάδα (Πελοπόννησος 1925)*, Αθήνα 1927
- Ροζάκος Ι. Ν., «Ο απόδημος ελληνισμός. Οι πρώτοι Λακεδαιμόνιοι μετανάστες στην Αμερική» στο *Νέα Εστία*, τ.48 τχ.555(1950), σ.1080-1085
- Ροΐδης Ε., *Άπαντα*, τ. Γ’-Ε’, Αθήνα 1978
- Σαραντάκης Π., *Οι Αρκάδες της Αμερικής ιστορία και προσφορά*, τ. 1-2, Ν. Υόρκη 2018
- Τάμης Α., «Αυστραλία», στο: *Οι Έλληνες της Διασποράς 15^{ος}-21^{ος} αι. (Επιμ.) Ι. Χασιώτης, Ο. Κατσιαρδή-Hering, Ε. Αμπατζή*, Αθήνα 2006, σ. 255-256
- Τάμης Α., «Ο Ελληνισμός της Αυστραλίας σε μετάβαση. Σύγχρονη αποτίμηση και προοπτικές», στο: *Πολύπτυχον. Αφιέρωμα στον Ιωάννη Χασιώτη*, Granada 2008, σελ 558
- Τουργέλη Γ., *Οι Μπρούκληδες. Έλληνες μετανάστες στην Αμερική και μετασχηματισμοί στις κοινότητες καταγωγής (1890-1940)*, Αθήνα 2020
- Τρίμη - Κύρου Κ., « Αυστραλία. Νέα μετανάστευση σε μια νέα ήπειρο » στο: *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού (1770-2000)*, τ. 9(2003), σ.319-328
- Χασιώτης Ι. Κ., *Επισκοπή της ιστορίας της Νεοελληνικής Διασποράς*, Αθήνα 1993

Χρήστου Θ., *Κωνσταντίνος Δημητρίου Σχινάς (1801-1857). Η ζωή - το έργο - η εποχή του*, Αθήνα 1998

Χρήστου Θ., *Από την Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου (1821) έως την ενσωμάτωση της Δωδεκανήσου (1947)*, Αθήνα 1999

Χρήστου Θ., *Τα σύνορα του Ελληνικού Κράτους και οι διεθνείς συνθήκες (1830-1947)*, Αθήνα 1999

Χρήστου Θ., *Προσεγγίσεις στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία. Από το Ρήγα Βελεστινλή (1757- 1798) έως την εμπλοκή της Ελλάδας στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1940-1941)*, Αθήνα 2001

Χρήστου Θ., *Αλησμόνητες κοιτίδες Ελληνισμού: Ημερολόγιο 2023*, Αθήνα 2002

Χρήστου Θ., *Γεώργιος Π. Κρέμος (1839 - 1926). Ένας κορυφαίος Αραχωβίτης ιστορικός*, Αθήνα 2005

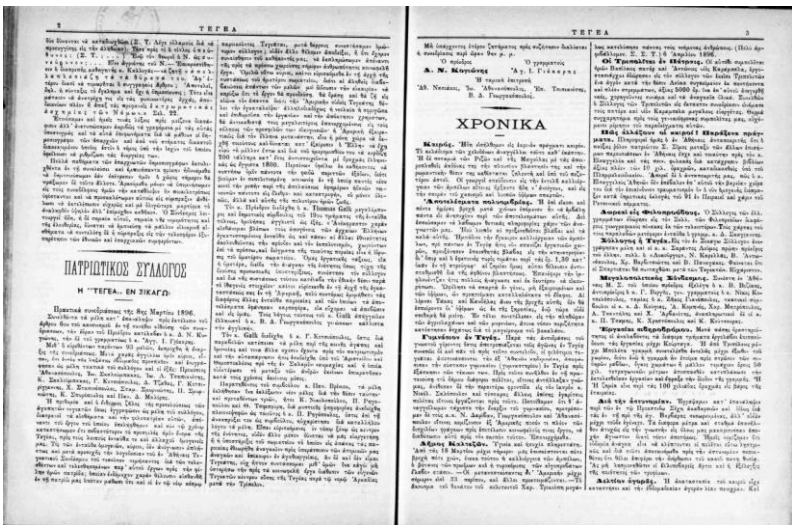
Χρήστου Θ., «*Το εκπαιδευτικό σύστημα (1881-1910). Αιτήματα, μεταρρυθμίσεις και ελλείμματα*» στην: *Ιστορία των Ελλήνων*, τ.11 (2006)

Χρήστου Θ., *Πέτρος Σωκρ. Κόκκαλης (1896-1962): Ο αστός επαναστάτης ιατρός από τον αντιβενιζελισμό στο λενινισμό*, Αθήνα 2019

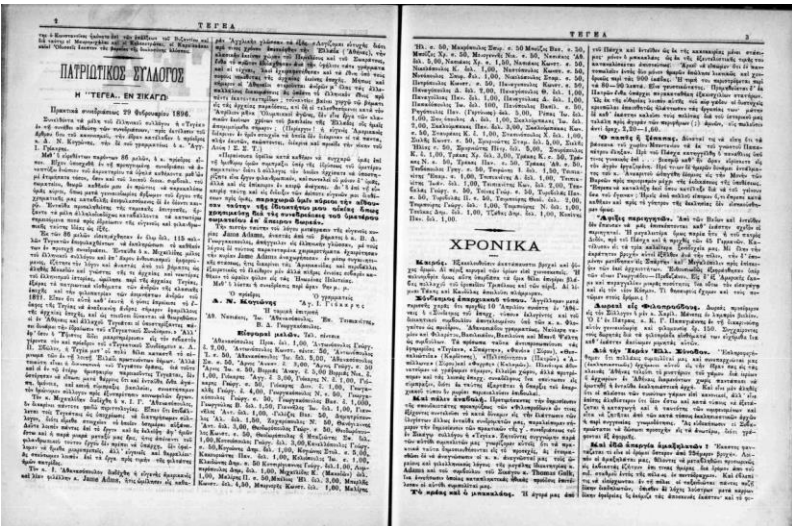
Χρήστου Θ., *Πέτρος Σωκρ. Κόκκαλης (1896 – 1962). Ο αστός επαναστάτης ιατρός από τον αντιβενιζελισμό στο λενινισμό*, Αθήνα 2019

Pratt Fairchild Henry, *Greek immigration to the United States*, Yale University Press 1911

Παράρτημα

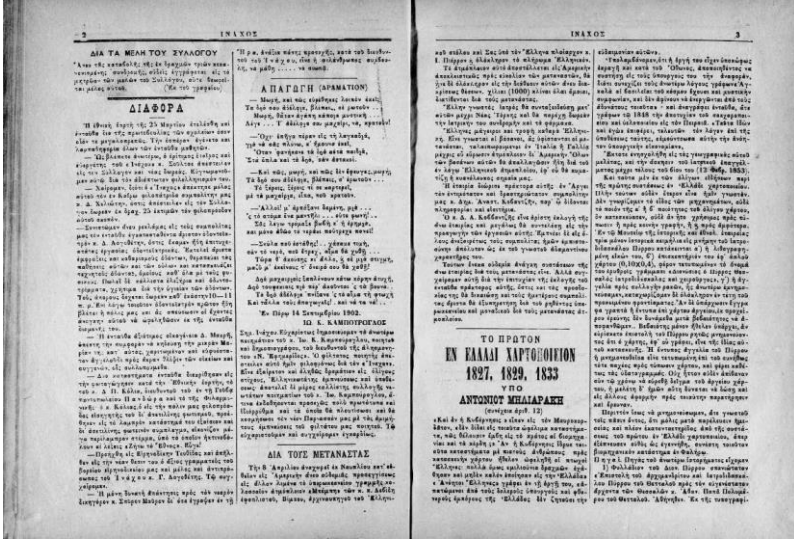
Εικόνα 1:Εφημερίς Τεγέα, αρ.φ. 11, 20/04/1886

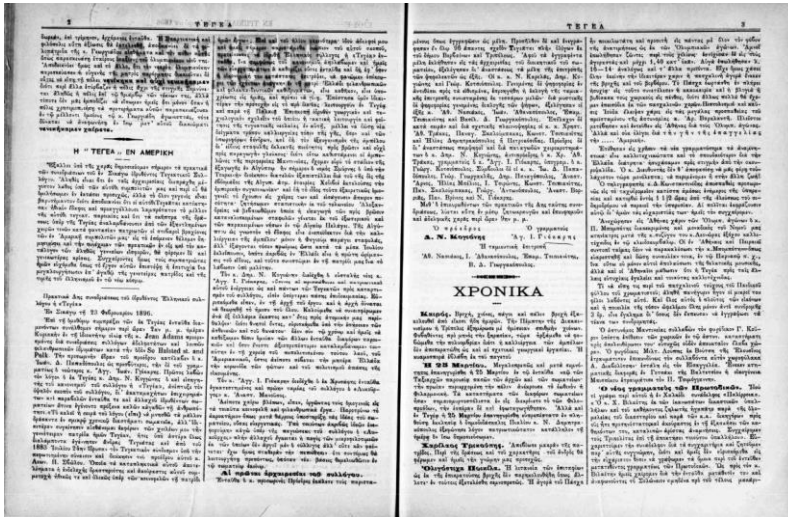
Εικόνα 2:Εφημερίς Τεγέα, αρ. φ. 10, 13/04/1896

Εικόνα 3: Εφημερίς Ατλαντίς, αρ. φ. 1671, 19/09/1907

Εικόνα 4: Εφημερίς Ιναχος, αρ. φ. 13, 30/03/1903

Εικόνα 5: Εφημερίς Τεγέα, αρ.φ. 9, 05/04/1896

Περίληψη

Η πτυχιακή εργασία εξετάζει τη μετανάστευση από την Αρκαδία στην Αμερική και την Αυστραλία από τις αρχές του 19ου αιώνα έως το 1967. Αναλύει τα χρονικά διαστήματα, τους προορισμούς και τις κυριότερες πολιτικές και οικονομικές αιτίες της μετανάστευσης. Επιπλέον εξετάζει τα κριτήρια επιλογής των προορισμών από τους Αρκάδες και την πρόοδό τους στις νέες πατρίδες. Παράλληλα, σε αυτήν τονίζεται η συνεισφορά τους στην Ελλάδα μέσω εμβασμάτων και έργων, καθώς και η διαρκής νοσταλγία τους για την Αρκαδία. Είναι πρόπον να σημειωθεί πως πολλοί επέστρεψαν, για να πολεμήσουν και να υπερασπιστούν την ελευθερία της μητέρας πατρίδας.